

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA ÖNERİLEN
EDEBİ ÜRÜNLERİN ÖĞRENME ALANLARINDA YER ALAN
DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe KAPAN

TOKAT

Haziran, 2019

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA ÖNERİLEN
EDEBİ ÜRÜNLERİN ÖĞRENME ALANLARINDA YER ALAN
DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe KAPAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fadime SEÇGİN

TOKAT

Haziran, 2019

JÜRİ İMZA SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ayşe KAPAN'ın "6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Önerilen Edebi Ürünlerin Öğrenme Alanlarında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi" adlı çalışması 27/06/2019 tarihinde jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Selman ABLAK

Üye (Tez Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Fadime SEÇGİN

Üye : Doç. Dr. Fatih YAZICI

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

27.06/2019
Doç. Dr. Kerem KILIÇER
Enstitü Müdürü

ETİK SÖZLEŞME

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgi toplama ve raporlaştırma sürecinin Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim- Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna, genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirildiğini; bu tez çalışmasını”intihali engelleme programı ile taradığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan eder, sorumluluğun tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

2.7/06 2019

Ayşe KAPAN

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalışmamın tamamlanmasında bana yardımcı olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Fadime SEÇGİN'e teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tez süresince her zaman değerli görüşlerine başvurduğum Doç. Dr. Fatih YAZICI'ya ve tezimin son şeklini almasında, görüşlerini benden esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Selman ABLAK'a teşekkür ederim.

Hayatım boyunca bana yol gösteren değerli annem Saniye ORHAN ve babam Halil ORHAN'a hayatımda oldukları ve her an desteklerini esirgemedikleri için sonsuz şükranlarımı sunarım. Beni kızları yerine koyup hep yanımda olan ikinci annem ve babam Sayın Rakibe ve Aydın Kapan'a sonsuz saygılarımı sunarım.

Son olarak çalışmam boyunca beni destekleyen, yanımda olan, cesaret veren biricik eşim, sırdaşım, can yoldaşım Sabri Burak KAPAN'a ve "anne artık bitir", "hani bitecekti" diyen yine de sabırla beklemeyi başaran canım oğlum, can parçam Aydın Aras KAPAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

İnsan herhangi bir değerle donanmış olarak doğmaz. Yaşantıları sonucu değer yargıları oluşur. Yaşitlarını veya yetişkinleri gözlemleyerek, olayları izleyerek, görsel ve yazılı iletişim araçlarını kullanarak, eğitim alarak ve kitap okuyarak kendi değer yargılarını oluşturur. Görüldüğü üzere bireylerin değer yargıları, içinde bulunduğu toplum tarafından şekillendirilmektedir.

İnsanı iyi bir birey olarak yetiştirme sorumluluğu ilk etapta aileye aittir. Aile içindeki duygu, davranış ve tepkiler çocuğun kişiliğini şekillendirmede önemli rol oynar. Bu durumun, çocuğun üzerinde olumlu ve olumsuz çıktıları olacaktır. Çocuk büyüdükçe sosyal bir çevre edinir ve bu etki de kişilik oluşumunda rol oynar. Daha sonra okul ortamı başlar. Okulda edinilen tecrübelerin yanı sıra okulla birlikte kitaplar da kişilik ve değer oluşumunu önemli ölçüde etkiler.

Milli Eğitim Bakanlığı da edebi ürünleri, bireylere değerleri kazandırmada önemli bir araç olarak görmektedir. Bu amaçla ders kitaplarında öğrenme alanlarında geçen değerlerin kazanımını destekleyebilecek edebi ürünler önerilmektedir.

Bu çalışmada da 2018- 2019 eğitim öğretim yılında 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünlerin öğrenme alanı içerisinde kazandırılması arzu edilen değerleri ne düzeyde içerdikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kitaplar incelenerek değerleri yansıttığı düşünülen bölümler kaydedilip, analiz edilmiştir.

Analizler sonucunda; “Sol Ayağım” kitabında “*Yardımseverlik ve Dayanışma*” değerinin, “Peygamberimizin Hayatı” kitabında “*Kültürel Mirasa Duyarlılık*” değerinin, “Alparslan Çift Başlı Kartallar” kitabında “*Kültürel mirasa duyarlılık*” değerinin, “Denizler Altında 20.000 Fersah” kitabında “*Bilimsellik*” değerinin, Çanakkale’nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” kitabında “*Eşitlik*” değerinin verilebileceği; “Başarı Öyküleri” kitabında ise “*Vatanseverlik, Doğal Çevreye Duyarlılık ve Sorumluluk*” değerlerini vermede zorlanacağı sonucuna varılmıştır.

ÖZET

6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA ÖNERİLEN EDEBİ ÜRÜNLERİN ÖĞRENME ALANLARINDA YER ALAN DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Kapan, Ayşe

Yüksek Lisans, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fadime Seçgin

Haziran 2019, xiv+111 sayfa

Son yıllarda dünya genelinde daha çok önem verilen toplumsal değerler, birçok yöntemle öğrencilere kazandırılmaktadır. Edebi ürünler de toplumsal değerlerin öğrencilere kazandırılmasında etkili ve önemli araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada 2018 - 2019 eğitim öğretim yılında 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünlerin öğrenme alanı içerisinde kazandırılması arzu edilen değerleri ne düzeyde içerdiklerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığı tarafından önerilen edebi ürünler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise 2018-2019 yılında 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen 6 kitap oluşturmaktadır. Araştırmada model olarak nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yöntem kullanılmıştır.

Araştırmada veriler analiz edilirken ise içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İncelenen kitaplar okunduktan sonra, öğrenme alanında verilmesi planlanan değerlerin geçtiği bölümler tespit edilmiştir. Daha sonra bu bölümler ilgili değerler çerçevesinde analiz edilmiştir.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki öğrenme alanları ve değerler şu şekildedir: Birey ve toplum öğrenme alanında önerilen “Sol Ayağım” kitabında “Dayanışma ve Yardımseverlik” değeri, kültür ve miras öğrenme alanında tavsiye edilen ”Peygamberimizin Hayatı” ve “Alparslan Çift Başlı Kartallar” kitaplarında “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değeri, bilim teknoloji ve toplum öğrenme alanında tavsiye edilen “Denizler Altında 20.000 Fersah” kitabında “Bilimsellik” değeri, üretim,

dağıtım ve tüketim öğrenme alanında tavsiye edilen “Başarı Öyküleri” kitabında “Vatanseverlik, Doğal Çevreye Duyarlılık ve Sorumluluk” değerleri, etkin vatandaşlık öğrenme alanında tavsiye edilen “Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” kitabında ise “eşitlik” değeri incelenmiştir. İnsanlar, yerler ve çevreler ile küresel bağlantılar öğrenme alanlarında ise edebi ürün önerisinde bulunulmamıştır. Ancak bu öğrenme alanlarının değerleri olan vatanseverlik, doğal çevreye duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık değerleri önerilen kitaplar aracılığı ile incelenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda; “Sol Ayağım” kitabında “Yardımseverlik ve Dayanışma” değerinin yanında aile birliğine önem verme değerinin de verilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. “Peygamberimizin Hayatı” kitabında “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerine ait unsurlara yer verildiği gibi bu değere ek olarak; Dayanışma, Yardımseverlik, Saygı, Sevgi, Hoşgörü, Adil olma ve Dürüstlük” gibi değerlerin de verilebileceği sonucuna varılmıştır. “Alparslan Çift Başlı Kartallar” kitabında da “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerine ait bulgular yer almaktadır. Buna ek olarak “Vatanseverlik, Yardımseverlik, Dayanışma, Sorumluluk, Saygı, Hoşgörü, Misafirperverlik ve Bağımsızlık” değerleri de bu roman aracılığıyla öğrencilere kazandırılabilir. “Denizler Altında 20.000 Fersah” kitabı “Bilimsellik” değerini vermek için kullanılabilir. “Başarı Öyküleri” adlı kitapta öğrenme alanında yer alan “Vatanseverlik, Doğal Çevreye Duyarlılık ve Sorumluluk” değerine ait bulgular bulunmakla birlikte kitapta yer alan tüm hikâyelerin hepsinde bu değerlere rastlanmamaktadır. “Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” kitabı “Eşitlik” değerini vurgulamamaktadır. Eşitsizliklerden bahsederek eşitliğin önemi vurgulanmıştır. Bu kitap ile ayrıca “Vatanseverlik” değeri de öğrencilere kazandırılabilir.

Çalışmanın sonunda “Alparslan Çift Başlı Kartallar” ve “Peygamberimizin Hayatı” kitaplarının okunabilirliğinin ilgili yaş ve sınıf düzeyinin biraz üstünde olduğu, iki kitapta da bilinmeyen kelime ve ağır dil kullanımının öğrencilerin kitapları içselleştirmesini ve bahsedilen değerleri kazanabilmesini zorlaştırabileceği söylenebilir. Bunun yanında kitapların içerikleri düzgün olmakla birlikte sade bir dille ve öğrenci seviyelerine uygun kelime seçimleriyle değerleri kazandırmada daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Bu alışma ortaokul sosyal bilgiler dersinde okutulan ders kitaplarında önerilen edebi ürünlerin öğrenme alanlarındaki değerleri kazandırmada ne derece etkili olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu sebeple çalışmanın, öğrenme alanlarında edebi ürün kullanmanın etkililiğini sınadığı için önemli olduğu dşnlmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Sosyal Bilgiler, Edebi rn, Ders Kitapları

ABSTRACT

EXAMINATION OF LITERARY WORKS SUGGESTED IN 6TH GRADE SOCIAL STUDIES COURSEBOOK IN TERMS OF VALUES IN LEARNING DOMAINS

Kapan, Ayşe

Master's Thesis, Division of Social Sciences Education

Thesis advisor: Asst. Prof. Dr. Fadime Seçgin

June 2019, xiv+111 pages

Social values which have been attached more importance in recent years, have been gained to students with lots of methods. Literary works are also one of the effective and important instruments in gaining social values to the students. In this work, it is aimed to reveal what level of desirable values contain in 2018-2019 Education Term 6th Grade Social Studies Coursebook.

Literary works suggested by the ministry of education constitute the population. Six books suggested in 2018-2019 6th grade social studies coursebook constitute research sample. The method used in this work is a phenomenological method of qualitative research methods. Content analysis method is used when data are analyzed in the research. After reading inspected books, the parts in which values are planned to be given learning domain are determined. Afterwards, these parts are analyzed in aspects of related values.

The values and learning domains in 6th grade social studies coursebook are as below: The value of solidarity and helpfulness in the book 'Sol Ayağım' suggested in individual and society learning domain. The value of cultural heritage sensitivity in the books of 'Alparslan Çift Başlı Kartallar' and 'Peygamberimizin Hayatı' suggested in culture and heritage learning domain. The value of scientificness in the book 'Denizler Altında 20.000 Fersah' suggested in science technology and society learning domain. The values of patriotism, sensitivity and responsibility to natural environment in the book 'Başarı Öyküleri' suggested in production, distribution and consumption learning domains. The value of equality in the book 'Çanakkale'nin Kadın Safiye Hüseyin' suggested in active citizenship learning domain.

This work doesn't make a suggestion in learning domains of people, places, environments and global connections. However, the values of the sensitivity to cultural heritage, the sensitivity to natural environment and patriotism are examined.

As a result of analyses: It is concluded that the value of paying attention to family unity can be included besides the value of helpfulness and solidarity in the book 'Sol Ayağım'. It is concluded that in addition to value of the sensitivity of cultural heritage in the book 'Peygamberimizin Hayatı', self sacrifice, solidarity, helpfulness, respect, love, tolerance, being fair and honesty can be included. Findings belonging to value of sensitivity to cultural heritage take part in the book 'Alparslan Çift Başlı Kartallar'. In addition to this, the values of patriotism, helpfulness, solidarity, responsibility, respect, self sacrifice, tolerance, hospitality and independence can be gained to the students through this novel. The book of 'Denizler Altında 20.000 Fersah' can be used to give the value of scientificness. In the book of 'Başarı Öyküleri' findings belonging to the values of patriotism, sensitivity to natural environment and responsibility in learning domain appear but these values aren't mentioned in all the stories of the book. The book of 'Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin' not emphasise the value of equality. The importance of equality is emphasised telling of inequalities. The value of patriotism can be also gained to students with this book.

At the end of the work, we can say that the readability of books of 'Alparslan Çift Başlı Kartallar' and 'Peygamberimizin Hayatı' is at higher level for related age and grade, in both of the books, using unknown words and difficult language complicate internalisation of books and gaining related values by students. Besides, it is considered that with smooth content of books, plain language and word choice suitable for student level can be more effective in gaining these values.

This work tries to reveal what extent effective in gaining to values of learning domain in literary works, in suggested secondary school social studies coursebook. For this reason, this study is important for examining the effectiveness of using literary works in learning domain.

Key Words: Values Education, Social Studies, Literary Work, Coursebooks.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ İMZA SAYFASI.....	i
ETİK SÖZLEŞME.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	1
Problem Cümlesi.....	2
Araştırmanın Alt Problemleri.....	2
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Önemi.....	3
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
Tanımlar.....	4
BÖLÜM II.....	5
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
Değer Kavramı ve Tanımı.....	5
Değerlerin İlkeleri, Özellikleri ve İşlevleri.....	7
Değerlerin İlkeleri.....	7
Değerlerin Özellikleri.....	8
Değerlerin İşlevleri.....	9
Değerlerin Sınıflandırılması.....	10
Spranger'in Değerler Sınıflaması.....	10
Rokeach'ın Değerler Sınıflaması.....	11
Schwartz'ın Değerler Sınıflaması.....	12
Refshauge'ün Değerler Sınıflaması.....	13
Değerler eğitimi.....	13
Değerler Eğitimi Yaklaşımları.....	15

Edebi Ürünlerin Değerler Eğitiminde Kullanımı	18
Sosyal Bilgilerde Değerler Eğitiminde Edebi Ürünlerin Kullanımı	20
Araştırmada İncelenen Edebi Ürünler ve Değerler	23
BÖLÜM III	32
YÖNTEM	32
Araştırmanın Modeli.....	32
Evren ve Örneklem.....	32
Verilerin Toplama Süreci.....	32
Verilerin Çözümlemesi	33
BÖLÜM IV	34
BULGULAR.....	34
1. Alt Probleme İlişkin Bulgular	34
2. Alt Probleme İlişkin Bulgular	46
3. Alt Probleme İlişkin Bulgular	53
4. Alt Probleme İlişkin Bulgular	71
5. Alt Probleme İlişkin Bulgular	78
6. Alt Probleme İlişkin Bulgular	82
BÖLÜM V	89
TARTIŞMA	89
BÖLÜM VI.....	94
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	94
Sonuçlar	94
Öneriler	95
KAYNAKÇA.....	97
EKLER	105
Ek 1. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Sol Ayağım” kitabının önerildiği bölüm	105
Ek 2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Peygamberimizin Hayatı” kitabının önerildiği bölüm	106
Ek 3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Alparslan (Çift Başlı Kartallar)” kitabının önerildiği bölüm.....	107
Ek 4. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Denizler Altında 20.000 Fersah” kitabının önerildiği bölüm.....	108

Ek 5. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Başarı Öyküleri” kitabının önerildiği bölüm	109
Ek 6. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Çanakkale’nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” kitabının önerildiği bölüm.....	110
Ek 7. Yazarın Özgeçmişi	111

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo1. Spranger' in değerler sınıflaması.....	10
Tablo 2. Rokeach' ın Değer Sınıflaması	11
Tablo 3. Schwartz'a Göre Bireysel Değerlerin Sınıflandırılması.....	12
Tablo 4. Refshauge'nin Değerler Sınıflandırması	13
Tablo 5. MEB Tarafından Önerilen Edebi Ürünler, Öğrenme Alanları ve Değerler.....	24

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanoğlu dünya sahnesine çıktığı ilk günden beri farklı durumlarla karşılaşp farklı düşünceler geliştirir. Yaşadığı bu olay ve durumlar sonucunda nasıl davranması gerektiğini öğrenir. Beraber yaşamak ve buna göre davranmak da insanın öğrenmesi gereken bir olgudur. Topluluklar bu olguları merkezine alarak oluşur. Sonra bu topluluklar ulusları, uluslar ise kendi kültürlerini oluşturur.

İnsanlar yıllar geçtikçe çeşitli yaşantılarla oluşan bu kültürel unsurları içselleştirerek kendini o millete ait hissederek. Bahsedilen kültürel unsurların en önemlilerinden biri o topluma ait değer yargılarıdır. Değer yargıları insanlara birçok biçimde öğretilir. Bunların bazıları örtük olarak bireylere hissettirilirken, bazıları ise bilinçli olarak kültürün geleceğe taşınmasının en önemli araçlarından biri olan okullarda verilmektedir. Okullarda da bu konuda önemli bir rol üstlenen sosyal bilgiler dersinde topluma ait bazı değerler genç dimağlara hissettirilmektedir. Ayrıca öğrencilerimizin milletin değer yargılarını daha etkin öğrenmesi için ders kitaplarında bazı okuma kitapları önerilmektedir. Bu çalışmada değerleri kavratmada bu kitapların uygunluğu araştırılacaktır.

Problem Durumu

Ders kitapları eğitimin birçok evresinde öğrenme ortamlarının önemli bir parçasıdır. Bu kitapların haricinde derslerin tamamlayıcısı olacak, okulda öğrenmenin dışında öğrencilere eğitim vermede yardımcı doküman olarak kullanılabilir, okuma kitapları bulunmaktadır. Bu tarz kitaplar derslerde öğrenilen içeriklere paralel olarak bir konuda bilinç kazandırma ve öğrenilenlerin pekiştirilmesinde öğretmen ve öğrenciye yardımcı olabilir. Toplumsal olarak değerlerimizin sonraki kuşaklara aktarılmasında da içeriği özenle seçilmiş okuma kitapları kullanılabilir. Değerler eğitiminin de sadece ders saatleri içine sığdırılmayacak kadar geniş bir içeriğe sahip olması ve hayatla bire bir bağlantısı göz önüne alındığında okuma kitaplarının değerleri öğretmede büyük fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

2018-2019 eğitim öğretim yılında yenilenen Sosyal Bilgiler Programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen “Adalet, Aile birliğine önem verme, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Eşitlik, Özgürlük, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Tasarruf, Vatanseverlik, Yardımseverlik” gibi 18 farklı değer bulunmaktadır. Bu değerlerden dayanışma, yardımseverlik, kültürel mirasa duyarlılık, bilimsellik, vatanseverlik, sorumluluk, doğal çevreye duyarlılık ve eşitlik değerine 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında öğrenme alanları içerisinde yer verilmiştir. Ders kitabı oluşturulurken de çeşitli öğrenme alanlarında yer alan değerlere yönelik 6 farklı kitap önerisinde bulunulmuştur. Bu kitaplar, “Sol Ayağım, Peygamberimizin Hayatı, Alparslan, Denizler Altında 20.000 Fersah, Başarı Öyküleri, Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” şeklindedir. Bu sebeple 2018-2019 eğitim öğretim yılında yenilenen sosyal bilgiler programına göre MEB tarafından hazırlanmış 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında değerlere ilişkin farkındalık kazandırmak amacıyla tavsiye edilen kitapların değerleri nasıl yansıttığı bu araştırmanın ana problemini oluşturmaktadır.

Problem Cümlesi

MEB tarafından hazırlanmış 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünler öğrenme alanında yer alan değerleri nasıl yansıtmaktadır?

Araştırmanın Alt Problemleri

1. ‘Sol Ayağım’ kitabı ‘dayanışma ve yardımseverlik’ değerini nasıl yansıtmaktadır?
2. ‘Peygamberimizin Hayatı’ kitabı ‘kültürel mirasa duyarlılık’ değerini nasıl yansıtmaktadır?
3. ‘Alparslan Çift Başlı Kartallar’ kitabı ‘kültürel mirasa duyarlılık’ değerini nasıl yansıtmaktadır?
4. ‘Denizler Altında 20.000 Fersah’ kitabı “bilimsellik” değerini nasıl yansıtmaktadır?
5. ‘Başarı Öyküleri’ kitabı ‘vatanseverlik, doğal çevreye karşı duyarlılık ve sorumluluk’ değerini nasıl yansıtmaktadır?
6. ‘Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin’ kitabı ‘eşitlik’ değerini nasıl yansıtmaktadır?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı MEB tarafından hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünlerin, öğrenme alanlarında yer alan değerleri nasıl yansıttığını ortaya koymaktır.

Araştırmanın Önemi

Toplumlar varlıklarını uzun süre devam ettirebilmek için kendi alışkanlıkları, kültürleri, tecrübeleri ve değerleri sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarmak amacı güder. Topluma ait bireyler de doğduktan sonra sırasıyla aile, çevre ve okul aracılığıyla bu birikimlerden kendilerine uygun kazanımları almaya başlar. Bu kazanımlar kişinin sosyal uyumu için elzemdir. Okullarda söz konusu değerleri bireylere kazandırmada çok önemlidir. Okullarda eğitim öğretim faaliyetleri sırasında kullanılan ders kitaplarında söz konusu toplumsal birikimlerden olan değerler sıkça vurgulanmaktadır. Ders kitaplarının yanı sıra şüphesiz edebi ürünler de bu değerleri kazandırmada ayrı ve önemli bir rol üstlenmektedir. Çünkü ders kitaplarına nazaran edebi ürünler her okuyucunun kendi perspektifinden çıkarımlarda bulunacağı ve söz konusu değere kendi penceresinden bakıp anlamlandıracağı bir esneklik sunar. Bu da söz konusu değeri anlamada kişiye yardımcı olur. Bu noktadan hareketle MEB tarafından hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğrenme alanlarında yer alan toplumsal ve evrensel değerleri içerdiği düşünülerek bazı edebi ürünler önerilmiştir. Bu çalışma ise bu kitapların değerleri ne düzeyde kapsadığını belirlemeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın önerilen kitapların toplumsal değerleri barındırması ve değerleri bireylere aktarma etkililiğinin incelenmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen ve manzum metin içeren şu eserlerle sınırlıdır:

- Sol Ayağım
- Peygamberimizin Hayatı
- Alparslan Çift Başlı Kartallar
- Denizler Altında 20.000 Fersah

- Başarı Öyküleri
- Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin

Tanımlar

Değer: Bir topluma ait kültürün sağlıklı bir şekilde gelecek kuşaklara aktarımını sağlayan, kişilerin yaşayışlarını şekillendiren toplumca kabul görmüş ortak standartlardır.

Değerler Eğitimi: Bireylere olumlu değerler kazandırmak için yapılan eğitsel çalışmalardır.

Sosyal Bilgiler Dersi: Öğrencilerin etkin birer vatandaş olarak yetişmesi için, disiplinler arası bir yaklaşım sergileyen alandır.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Doğası gereği sosyal bir varlık olan insanoğlu varoluşundan bu yana bir gruba dâhil olma eğilimindedir. Bu grup ilk önce aile olarak başlayıp daha sonra kabilelere, milletlere ve devletlere dönüşmüştür (Gültekin, 2007). Aile ile başlayan bu süreç toplumları oluşturur. Toplum ise yıllarca süren birikimler sonucu oluşur ve bu birikimlerin nesilden nesile aktarılması sonucu devamlılığını sağlar. Toplumunu oluşturan bu birikimler o toplumun kültürünü, tarihini, sanatını, örfünü, değerlerini vb. oluşturur.

Değer Kavramı ve Tanımı

Toplumsal olgular bireylerin kişilik ve karakterlerinde şekillenir; daha sonra toplumun genel yapısını yansıtır. Değerler de toplumsal yapının içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Değerler her insanın iyi bir karakter ve kişilik geliştirmesi için gerekli olan önemli unsurlardan biridir. Toplumların ortak duygu, düşünce ve değerler oluşturması toplumların kaynaşma, yardımlaşma ve dayanışma süreçlerini de hızlandırır. Yaşama sevincinin artması, huzur ve mutluluğun çoğalmasında değerler önemli bir rol oynayabilir. Örneğin; Özdemir ve Koruklu (2011) çalışmasında “farklı değerlere ve amaçlara sahip bireyler için farklı değişkenler bireyin mutluluğu üzerinde etkili olabilir” sonucuna varmıştır. Günümüzde dünya baş döndürücü bir şekilde gelişip değişirken, toplumsal hayatta insan yaşamını olumsuz yönde etkileyen birçok unsurunda olduğu görülmektedir. Toplum hayatımızı derinden etkileyen bu gibi durumlar, değerleri ve değerler eğitimini toplumun önemli unsurlarından biri haline getirmektedir.

Soyut bir kavram olan değerın net bir tanımının yapılması kolay değildir. Bu sebeple birçok farklı araştırmacı ortaya birçok tanım çıkarmıştır. Bu bölümde değer kavramı tanımları üzerinde durulacaktır.

İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Yaman, Taflan ve Çolak, 2009). Bununla birlikte değer kavramı başta

felsefe, sosyoloji, psikoloji olmak üzere birçok bilim dalında ele alınmakta ve değerlerin ne olduğu uzun yıllardır bu bilim dallarında tartışılmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı değeri, “sosyal bir grup veya toplum kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar” olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2009).

Bu tanımın yanında bazı araştırmacılar değer tanımını toplumu merkeze alarak yapmışlardır. Örneğin; Fichter (Kaymakcan ve Meydan, 2016, s. 24), değeri “topluma ve kültüre anlam veren ölçütler” ve “topluma yararlı, toplum için istenilir veya kişi veya grupların beğendiği şey” olarak tanımlamaktadır. Schwartz (Turan ve Ulusoy, 2014, s. 3)’a göre ise değerler, “bireyin hayatına yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden, önem dereceleri farklılık gösteren, ilgili durumlar ötesinde olması istenen amaçlardır”. Carr ve Landon, ise değerleri, “genellikle gelenekler, görenekler, uygulamalar, hedefler, beklentiler, idealler, bağlılıklar, hırslar, taahhütler, önyargılar” olarak ifade etmektedir (Yıldız ve Dilmaç, 2012). Kuçuradi (1971, s. 13)’ye; göre “kişilerle ve kendimizle ilişkilerimizde, başkalarının ve kendimizin yapıp ettikleri ve ortaya koyduklarıyla ilğimizde, yakın çevremiz, çağımız, geçmiş ve gelecekle bağımızda belli bir bütünlükte bir kişi olarak var olmamızın temelinde değer anlayışımız, bunun temelinde ise insan anlayışımız insandan ve kendimizden beklediklerimiz bulunur.”

Bazı araştırmacılar ise değeri bireyi merkeze alarak tanımlamışlardır. Allport (1960; akt. Turan ve Aktan, 2008) değeri, bireylerin tercih ettikleri şeylere ilişkin eylemlerine dayalı inançları olarak ifade etmiştir. Değer, olması istenen, kişilere yol gösterici, farklı önem derecelerine sahip, durumun ötesinde hedeflerdir, bireylerin istek, tercih ve arzularını yansıtır, (Güngör, 1993, s. 19). Değerler üzerine geniş araştırmalar yapmış olan Geert Hofstede (1980; akt. Karababa, 2014 s. 2) değeri, belli durumları diğerlerine tercih etmeye yönelik bir eğilim olarak tanımlamıştır.

Değer; bireyin ve toplumun motivasyonunu, yaşama kalitesini, arttıran, temelde mutluluğu konu alan kurallar bütünüdür. Toplumun üzerinde karar kıldığı ve uzun bir süreçte oluşan standartlar sistematığıdır. Bu toplumsal ve bireysel değerler zaman geçtikçe değişebilmektedir (Aktepe, 2010). Ruyter, insanların tecrübelerini ve

yaşantısını anlamlı ve değerli hale getirmek için değerlere ihtiyacı olduğunu söyler. Hansson, Carey ve Kjartansson, insanların değerleri, hayatta bazı anlamları ve sebepleri tanımlamak için kullandıklarını söylemişlerdir (Yıldız ve Dilmaç, 2012). Değer hakkında yapılmış tanımlara bakıldığında olumlu değerleri kazanmış bireyler ahlaki yönden olumlu toplumlara, ahlaki değerleri önemseyen toplumlar ise bu değerlerle donanmış bireyleri oluşturur. Bu yönden birey ve toplum değer aktarımı yönünden birbirini sürekli besler.

Sonuç olarak değerler, bireylerin davranış ve tutumlarını etkileyerek bu davranış ve tutumları belirlerken, biçimlendirirken ve yönlendirirken önemli role sahiptir. Bireylerin sorunlarını onların sahip olduğu değerlere dikkat etmeden anlamak, değerlendirmek ve yorumlamak güçtür. İnsanların tutum ve davranışlarını, onların değerleri hakkında bilgi edinerek, büyük ölçüde önceden tahmin edebiliriz (Dilmaç, 1999, s. 13).

Değerlerin İlkeleri, Özellikleri ve İşlevleri

Sosyal hayatı şekillenmesinde, iyi ve kötünün toplumsal olarak tanımlanmasında değerlerin önemli rolleri vardır. Her olgunun olduğu gibi değerlerin de toplum açısından birçok ilkesi, özelliği ve işlevleri bulunmaktadır.

Değerlerin İlkeleri

Her olgunun olduğu gibi değer olgusunun da bazı ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler toplumlara göre farklılık gösterse de ilkelerin temel görevi değerleri amacına uygun ve verimli bir şekilde toplumsal hayata kazandırmaktır.

Uduigwomen'e göre değerlerin ilkeleri şunlardır (2004; akt. Yiğittir, 2012):

- Değerler, özgür biçimde seçilmelidir.
- Değerler, nasihat vererek değil ödüllendirilerek ve desteklenerek verilmelidir.
- Değer eğitimcileri, en başta kendileri her durumda değerlere saygılı olmalıdır.
- Değerler bireyler tarafından her türlü eleştiriye rağmen ortaya çıkarılmalıdır.
- Birey, ilk önce içinde bulunduğu toplumun değerlerini önemsemeli ve o değerleri kazanmaya çalışmalıdır.

- Birey, kişisel değerler ile toplumsal değerler çakıştığında toplumun çıkarları için kişisel değerlerden feragat etmelidir.
- Verimliliği ve sürekliliği olan değerler, olmayanlara nazaran daha çok tercih edilmelidir.
- Birey, kendi amaç veya ideallerine uygun değerleri seçmelidir.

Değerlerin Özellikleri

Değerler insanlığın tümünü doğrudan etkilediği için değerleri anlamlandırmak için birçok özelliği de ortaya çıkarılmıştır. Bu özellikleri birçok araştırmacı farklı şekillerde sınıflandırmıştır.

Bilsky ve Shwartz (Balat, 2012, s. 9)'a göre genel nitelikleri bakımından değerler şu beş özelliği içerir;

- Kavram veya inançlardır,
- Arzulanan amaç ifadeleri veya davranışlardır,
- Belli durumların üstünde ve dışındadırlar,
- Olayların ve davranışların seçimine rehberlik ederler,
- Görelî önemlerine göre sıralanırlar

Rokeach (Karababa, 2014 s. 5) ise değerlerin özelliklerini şöyle ifade etmiştir:

- Bireyin kendisini ifade etmesine ve davranışlarına rehberlik eden çok boyutlu ölçütlerdir.
- Başkalarını etkilemede veya ikna etmede etkilidir.
- Bireyi, toplumda belirli bir konum almaya teşvik eder.
- Bireyin politik veya dini tercihini etkiler
- Bireyin kendini ve başkalarını değerlendirme, övgü ve yergilerinde önemli rol oynar.
- Bireylerin ahlaki olarak değerlendirilip toplumdaki yerinin belirlenmesinde önemli bir kriterdir.

Girmen (2013) ise değerlerin özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- Kültürden bağımsız olarak düşünülemezler.
- Tutum ve davranışları belirler.

- İkilemde kalınan durumlarda karar vermeyi kolaylaştırırlar.
- Bireylerin yaşamını biçimlendirirler
- Zaman içinde değişime uğrayabilirler.
- Birey ve toplumların davranışlarını açıklamada başat öneme sahiptirler.
- Bireyin duygu, düşünce ve davranış boyutuyla yakından ilgilidirler.

Değerlerin İşlevleri

İşlev kelimesi sözlükte görev anlamında kullanılmaktadır. Fakat toplumsal olarak değerlerin işlevlerine bakıldığında, toplum hayatında oynadığı roller olarak düşünülebilir. Bu düşünceyle değerlerin toplum içerisinde yerine getirdiği bazı işlevleri vardır.

Özensel (2003), Gökçe (1994) ve Fichter (1990)'dan değerlerin işlevlerini şu şekilde aktarmıştır:

- Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal durumunun değerlendirilmesinde hazır birer araç olarak kullanılır. Bireyin toplumun gözünde nasıl biri olduğunu ve durduğu yeri bilmesine yardımcı olur.
- Değerler, kişilerin dikkatini çeker ve kişilerin dikkatini faydalı ve önemi olan maddi kültür varlıklarına toplar. Bu değerli varlık, her zaman birey veya topluluk içinde en iyi olmayabilir. Fakat o varlık için çaba sarf edilmesini sağlar.
- Değerler her toplumdaki ideal davranış ve düşünce yollarını bize gösterir. Değerler, sosyal olarak kabul gören davranışların bir bakıma şemasını çizerler. Böylelikle bireyler de hareket ve düşüncelerini hangi yolla daha iyi ifade edebileceklerini kavrayabilirler.
- Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde kılavuz görevi görürler. Kişilerin ilgisini çeker ve cesur olmalarını sağlarlar.
- Değerler, kişileri toplumun kurallarına uymaya yöneltir, hep doğruları yapmaya cesaretlendirir. Bu yönüyle aynı zamanda sosyal kontrol araçlarıdır. Değerler bununla birlikte toplum tarafından hoş karşılanmayan davranışları engeller, yasaklanan davranışların neler olduğunu söyler.

- Değerler, toplumda dayanışmayı sağlayan araçlardır. Herkes aynı değere sahip kişilerle bazı şeyleri paylaşıp ortak paydada buluşmak ister. Sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan toplumun ortak değerleridir.

Değerlerin Sınıflandırılması

Değerleri konu alan çalışmalara bakıldığında, yapılmış olan çalışmanın amacına bağlı olarak değerler konusunda çok sayıda sınıflamanın yapıldığı görülmektedir. Bu bölümde değerler eğitimi hakkında çalışmalar yapan bazı araştırmacıların sınıflandırmaları ele alınacaktır

Spranger'in Değerler Sınıflaması

Alman Psikolog Edward Spranger değerleri estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal, ve dini değer şeklinde altı temel gruba ayırmıştır. Bu şekilde gruplanan değerler daha sonraki yıllarda Allport ve arkadaşları tarafından bir ölçeğe dönüştürülmüştür. Spranger sınıfladığı değerlere bağlı olarak da altı insan tipi belirlemiştir (Aydın ve Gürler, 2012, s.10). Spranger'in değerler sınıflaması Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Spranger'in değerler sınıflaması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey, hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevmeye, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir. Bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Kaynak: Aydın ve Gürler, (2012)

Rokeach'ın Değerler Sınıflaması

Değerler ile ilgili önemli araştırmacılardan biri de psikolog Milton Rokeach'tir. Rokeach çalışmasında amaç değerler ve araç değerler olarak iki ana kategoriye ayırdığı bir değerler seti oluşturmuştur. Amaç değerler; bir kişinin yaşamı boyunca başarmayı amaçladığı değerlere ilişkin tercihlerini ifade etmektedir. Araç değerler ise; başarılması istenen hedefler için kullanılan araçları ifade etmektedir (Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt, 2012). Rokeach'ın değerler sınıflaması Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Rokeach'ın Değer Sınıflaması

Amaç (Terminal) Değerler		Araç (Instrumental) Değerler	
Rahat Bir Hayat	İç Huzur	Hırslı	Hayal Gücü Kuvvetli
Heyecanlı Bir Hayat	Gerçek Sevgi	Açık Görüşlü Olmak	Bağımsızlık
Başarma Hissi	Ulusal Güvenlik	Yeteneklilik	Entelektüel
Barış İçinde Bir Dünya	Zevk	Neşe	Mantıklılık
Güzellikler Dünyası	Kurtuluş	Temiz	Sevecenlik
Eşitlik	Özsaygı	Cesaret	İtaatkarlık
Aile Güvenliği	Sosyal Onay	Affedicilik	Kibar
Özgürlük	Gerçek Dostluk	Yardımsızlık	Sorumluluk
Mutluluk	Bilgelik	Dürüstlük	Öz-kontrol

Kaynak: Karababa, (2014, s. 9)

Schwartz'ın Değerler Sınıflaması

Schwartz (1994) tarafından “Schwartz Değerler Ölçeği” (Schwartz Value Survey) geliştirilmiştir. Bu ölçek bundan sonraki bazı çalışmalara önderlik etmiştir. Schwartz bu ölçeği hazırlarken, başta Rokeach'ın sınıflaması olmak üzere diğer bütün ölçekler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır (Ersoy, 2018). Schwartz'ın değerler sınıflaması Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Schwartz'a Göre Bireysel Değerlerin Sınıflandırılması

Açıklama	Değerler	Kaynaklar
Güç: Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü.	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görünümü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek).	Etkileşim Grup
Başarı: Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak (zeki olmak).	Etkileşim Grup

Hazcılık: Bireysel zevke, hazza yönelim.	Zevk, hayattan tat almak.	Organizma
Uyarılım: Heyecan ve yenilik arayışı.	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.	Organizma
Özyönelim: Düşünce ve eylemde bağımsızlık.	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (kendine saygısı olmak).	Organizma Etkileşim
Evrenselcilik: Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini göz etmek.	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (iç uyum).	Grup Organizma
İyilikseverlik: Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğine gözetme ve geliştirme.	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak (gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat).	Organizma Etkileşim Grup
Geleneksellik: Kültürel ya da dini töre ve fikirlere saygı ve bağlılık.	Alçak gönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak (dünyevi işlerden el ayak çekmek).	Grup
Uyma: Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması.	Kibarlık, itaatkar olmak, anne babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.	Etkileşim Grup
Güvenlik: Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği.	Milli güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak).	Organizma Etkileşim Grup

Not:

Organizma: Biyolojik organizma olarak bireylerin evrensel ihtiyaçları;

Etkileşim: Uyumlu bir toplumsal etkileşimin evrensel nitelikteki ön şartları;

Grup: Grupların sorunsuz işlev göstermesi ve varlığını sürdürebilmesi için evrensel gereklilikler.

a. Kültürler arası karşılaştırmalarda tutarlı sonuçlar vermediği saptanan değerler parantez içerisinde belirtilmiştir.

b. İnsanların asıl gruplarının dışındaki insanlarla ilişkiye geçtikleri, gruplar arası karşılıklı bağımlılığı kabul ettikleri ve doğal kaynakların kısıtlı olduğunun farkına vardıkları zaman ortaya çıktığı varsayılır.

Kaynak: (Aydın ve Gürler, 2012).

Refshauge'ün Değerler Sınıflaması

Avustralyalı Doktor Andrew Refshauge (2004) değerleri temel değerlerden hareket ederek sınıflandırmıştır (Kalaycı ve Güneş, 2014). Refshauge'nin değerler sınıflaması Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Refshauge'nin Değerler Sınıflandırması

Dürüstlük	Tutarlı bir şekilde güvenilir ve dürüst olma
Mükemmellik	Hayatın her alanında maksimum başarı için mücadele etme
Saygı	Kendine ve başkalarına saygılı olma farklı fikirlere hoşgörülü davranma
Sorumluluk	Kendine, çevreye ve topluma karşı sorumlu olma
Kalıtım	Toplumun ve milletin sosyal ve ekonomik refahından minnettarlık duyma ve buna katkıda bulunmak için aktif rol üstlenme
İşbirliği	Uyumsuz olmama ve ortak başarı için barışçıl yollarla işbirliği içerisinde bulunma
Önemseme	Empati göstererek ve merhametli davranarak kendini ve diğerlerinin refahını düşünme
Tarafsızlık	Sosyal adalet ilkelerine sadık olma ve önyargıya samimiyetsizliğe ve adaletsizliğe karşı çıkma
Demokrasi	Bir Avusturalya vatandaşı olma sorumluluklarını ve haklarını, özgürlüklerini kabul etme ve yükseltme

Kaynak: (Kalaycı ve Güneş, 2014).

Değerler Eğitimi

Değer eğitiminin ortaya çıkışının 1920'li yıllarda, Amerika'da karakter eğitimine yönelik yapılan çalışmaları temel aldığı görülmektedir. Fakat yapılan değer eğitimi araştırmaları 1970'li yılların ortalarından sonra yayınlanmıştır. Kohlberg, Simon, Kirschenbaum, Rokeach, Raths, How ve Harmin, değerlerle ilgili yapılan çalışmalarda ön plana çıkan araştırmacılarıdır. 1990'lı yıllarda ise bireysel uyum değerleri ön plana çıkararak toplumsal ve ahlaki değerlere verilen önem azalmıştır. Fakat bu dönemden sonra ortaya çıkan toplumsal problemler değer ve ahlak eğitimini yeniden gündeme taşımıştır. Toplumun tüm paydaşları bu olumsuz gelişmeleri önlemek için

okullarda ahlak ve değer eğitimini tekrar vurgulayarak bu konuda yapılan çalışmalara hız vermişlerdir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008)

Veugeliers ve Vedder, (2003; akt. Balcı ve Yelken, 2013) değer eğitimi ile kastedilenin toplumun sahip olduğu kültürel, siyasal, sosyal ve estetik değerlerin öğretimi olduğunu savunmuşlardır.

Değerler eğitimi, öğrencilere eğitim programları veya örtük programlarla sunulmuştur. Eğitim programlarında değer eğitimi “değer öğretimi” olarak ifade edilmektedir. Bu değerlerin, plan dâhilinde, farklı öğretim yöntem ve teknikleriyle öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır. Kullanılan modeller arasında en yaygın olanları aktif öğrenme stratejileri, tartışma temelli ve öğrenci merkezli modellerdir. Bunların yanında drama, proje çalışması, uygulamalı aktiviteler, işbirlikli öğrenme ve grup çalışması gibi etkinlikler de kullanılabilir (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014).

Değerler eğitimine bakıldığında soyut kavramlardan oluşan bir yapı olduğu görülmektedir. Bu yüzden öğrencilerin bu kavramları içselleştirmeleri zordur. Bu kavramları öğrencilere kazandırmak için etkinlik temelli eğitim yapılmalıdır. Temel amaç soyut kavramları somut etkinliklerle (hikâyeler, romanlar, önemli şahsiyetler, örnek olaylar, geziler) öğrencilere kazandırmaktır. Değerler eğitiminde görüldüğü üzere yöntemlerin farklılaştırılması, öğrencilerin sürekli aktif ve ilgilerinin canlı tutulması, verilecek örneklerin iyi seçilmesi, bireysel farklılıklarının dikkate alınması ve belki de en önemlisi öğrenciye rehber olan öğretmenin tam bir rol model olması davranış ve söylemlerine özen göstermesi değer eğitiminde önemli hususlardandır (Aktepe, 2010).

Bunların yanında değerler eğitimi kişinin ahlaki kodlarını geliştirmelerinin yanında başkalarının ahlâki kodları ile ilgilenmelerini de sağlayabilir. Ayrıca bireyde öz saygı oluşumunu, bireyin diğer değerlere karşı saygı duymasını ve değerleri anlamlandırmasını sağlar. İnsanın almış olduğu değerler eğitiminin sonunda tutum ve davranışlarını değerlendirebilmesi ve sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesi de hedeflenmektedir (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014).

İnsanlar başkalarının tercihlerinin kendininkilerle benzer olmasını arzu ederler. Bu kendilerine güvenlerini arttırır. Bu benzerliği değerli bulan insanlar çocuklarına da tercihlerini benzer kılarak, bu değerleri onlara da aktarmak isterler. Buna dayanarak,

öncelikle ulusal değerlerin çocuklara kazandırılmasını daha sonra evrensel değerlerin kazandırılmasını isterler. Toplum sürekli kendini devam ettirmek ister, bunu da sağlamanın yolu kendine ait değerleri yeni kuşaklara aktarmaktır. Bu evrensel değerlerin hiçe sayılacağı anlamına gelmez. Zaten çoğu kez bu değerler birbiriyle örtüşmektedir. Örneğin Türk toplumunda, Yunus Emre ve Mevlana'nın öğütlediği değerler ulusal oldukları kadar evrenseldir de. Değer eğitimi çocuklara verecek kişilerin vereceği değerle uyumlu olması ve o değerın gereklerini yerine getirmesi gerekir. Aksi halde değeri kazandırmak isteyen kişi değeri uyumlu değil ise çocukların o değeri kazanmaları beklenemez (Bacanlı, 2011).

Dünyada ve ülkemizde gittikçe artan toplumsal huzuru bozan, şiddet ve terör olaylarına çeşitli medya kaynakları ile haberdar olmaktadır. Ülkelerin birçoğu toplumsal düzeni tehdit eden bu problemlerin etkili bir değerler eğitimi ile çözülebileceğini düşünmektedir (Çankırlı, 2015, s. 11).

Günümüzde sosyal ve bilimsel ilerlemelerle beraber birçok teknolojik gelişme olmakta, toplumlar her yönden daha zengin hale gelmektedir. Bu gelişmelerle birlikte toplumsal sorunlar da artmaktadır. Yaşanan bu sorunların değer ve değerler eğitimi ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Bu sebeple okulda, ailede ve toplumda değer eğitimi daha çok gündeme gelmektedir. Aileler ve okullara değerler eğitimi konusunda çok önemli roller düşmektedir (Turan ve Ulusoy, 2014, s. 6).

Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda bulunan değerler öğrencilere kazandırılırken bazı değerler eğitimi yaklaşımları kullanılmaktadır. Son yıllarda değerlerin kazandırılmasında bazı farklı yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bunlar (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012);

- Değer Telkini,
- Değer Analizi,
- Değer Açıklaması,
- Ahlaki Muhakeme,
- Eylem Yoluyla Öğrenme
- Gözlem Yoluyla Öğrenme yaklaşımlarıdır.

Bu yaklaşımlar ana hatlarıyla şöyle açıklanabilir:

Değer telkini yaklaşımı, tarih boyunca karakter ve davranış kazandırmada en sık kullanılan yaklaşım olmuştur. Bu yaklaşıma göre kişilere bir davranış, tekrar ve tavsiyelerle sürekli duyurulduğunda onu kabul edip davranışa dönüştürmesi kolaylaşacaktır. Değer kazandırmanın hedefi kısaca şöyledir: “Öğrenciler, öğretmeni tarafından daha önce seçilmiş normları ve değerleri kabul eder” (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012). Sonuçta öğretmenler, öğrencilerin inançları, tutumları ve davranışları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu yaklaşımda birçok öğretmen değer aktarıcı rolünü üstlenmektedir. Bu yaklaşımda aileler, öğretmenler, akran çevreleri, siyasiler, din adamları, basın yayın kuruluşları ve toplumda etki düzeyi yüksek diğer kişiler, doğru ve gerekli olarak düşündükleri değerleri telkin ederek, nasihat ve öğütleri kullanarak kazandırmaya çalışırlar (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016). Olumlu veya olumsuz pekiştirme, buldurma, oyunlar, rol oynama veya modeller aracılığıyla da istenilen değer bireye kazandırılmaya çalışılır (İscan, 2007; Fernandes, 1999; akt. Topkaya, 2016a).

Değer açıklaması yaklaşımında değerlerin içeriğinden daha çok değerlerin oluşma süreci üzerinde durulur (Simon, Leland ve Kischenbom, 1972; akt. Topkaya, 2016a). Değerlerin doğrudan aşılmasına tepki olarak geliştirilmiş olan bu yaklaşımda öğrenciler ilk önce düşünmeye teşvik edilmeli, kendi değerleriyle alakalı mantıklı açıklamalar yapmaya çalışmalıdır. Değerleri içselleştirmeleri istenmektedir. Öğretmenler kazandırılması planlanan değerleri kesinlikle öğretmeye çalışmamalıdır. Öğrencilere özgürce seçebileceği, alternatifleri bulunan değerler sunulmalıdır. Öğrenci öğreneceği değeri kendi seçer. Seçtiği ve uygulamalar sonucu davranışa dönüştürdüğü değerinin kalıcılığı sağlanır. Eğer bir açıklama yapılacaksa bu açıklama öğrencilerin davranışları ile söylemleri arasındaki açığı kapatacak şekilde, onların düşünmelerini sağlayacak biçimde yapılmalıdır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012).

Değer analizi yaklaşımı, ağırlıklı olarak sosyal konularla ilgili değerlere odaklanır (Whitney, 1986; akt. Topkaya, 2016a). İnsanın duygularını geri plana atıp mantıklı düşünüp muhakeme yapmasını vurgulayan yaklaşımdır. Bu yaklaşım öğrencilerin kendilerini çevreleyen problemleri çözecek gerçek kanıtlar üzerinde çalışmaktadır. Ziebert tarafından “değer iletişimi” olarak da adlandırılan bu yaklaşımla “etkileşim”, “değerler” ve “normlar” kazandırılır. Öğrenciler bu yaklaşımda kendilerine sunulan değerleri olduğu gibi kabullenmekten ziyade bu değerler hakkında bir görüş

geliştirirler ve bu görüşü yorumlarlar. Öğrenciler muhakemeler ve savunmalar yaparak, tartışmayı öğrenirler. Bu durum onlara değerleri salt kendi bakış açılarından ifade etmeyi değil, bunun yanında empati yapmayı ve farklı bakış açılarından olaylara bakmayı öğrenirler. Fakat bu yaklaşım için üniversite düzeyine daha uygun olduğu ilköğretim düzeyine ise uygun olmadığı düşünüerek eleştiriler yapılmaktadır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012). Bu yaklaşımda öğrencilere mantıksal/rasyonel ve bilimsel düşünme ile değer konusunda karşılaşılan sorunlara farklı çözüm yolları bulmaya çalışırlar (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016).

Ahlaki muhakeme yaklaşımı, Kohlberg tarafından geliştirilmiştir. Birey ve toplumun ahlakî gelişimlerini desteklemeyi amaçlar. Kohlberg öğrencilerinin ahlakî akıl yürütme becerisi geliştirmek amacıyla “adil topluluk okulları” kurmuştur (Akbaş, 2008). Öğretmen bu yaklaşımda, ahlakî ikilemlerin yer aldığı örnekler vererek her öğrenciyi ahlakî ikilemlerle karşılaştırır (Topkaya, 2016a). Bu yaklaşım değer kazandırmaktan çok, muhakeme ve eleştiri yapmaya odaklanmaktadır. Değerlere bilişsel ahlaki inançlar veya konular olarak bakılmaktadır. Kohlberg ahlaki gelişim basamaklarını üç düzey olarak sınıflandırmaktadır. Gelenek öncesi dönemde (4-9 yaş), kurallara ödül almak veya cezadan kaçmak için uyulmaktadır. Geleneksel düzeyde (10-18 yaş), övgü almak veya dışlanmamak için kurallara uyulur. Gelenek ötesi düzeyde (19 yaş ve ötesi) ise kurallara ortak mutluluk, evrensel değerler ve kurallara önem verildiği için uyulmaktadır. Ahlaki muhakeme yaklaşımında hedef, öğrencilerin konusu ahlak olan öykülerdeki ikilemlerini inceleyerek, en üst ahlaki basamağa çıkarılmasıdır. Tartışma yöntemi bu yaklaşımda çok sık kullanılmaktadır. Öğretmenler bu tartışmalara kılavuzluk ettiğinde ise daha yararlı olmaktadır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012).

Eylem öğrenme yaklaşımında, öğrencilerin yaparak, yaşayarak, öğrenmelerini sağlayacak sosyal etkinlikler tasarlanarak öğrencilere değerler uygulamalı olarak verilir. (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016). Bu yaklaşımda insanların davranışlarında yer alan değerleri örnek alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre, önemli olan düşünce ve davranışların temelinde yatan etkenlerdir. Bu sebeple bu yaklaşım, değerleri davranışa dönüştürmeye odaklanır. Bir değeri kıymetli ve önemli kılan o değerın davranışlarda gözleniyor olmasıdır. Stanley’e göre de davranışa dönüşen değerlerle insanlar, değerleri içselleştirebileceklerdir. Bu nedenle eylem öğrenme toplumu etkileyen sosyal çalışmalara odaklanmaktadır. Buna bağlı olarak bu yaklaşımı savunanlar değerlerin

işelleştirilebilmesi için öğrencilerin sosyal sorumluluk projelerine katılımlarını sağlayarak fırsatlar sunulmasını tavsiye etmektedirler (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012).

Gözlem yoluyla öğrenme yaklaşımı, öğrenciyi duyu organlarıyla aktif kılarak ilk elden öğrenmesini sağlamaktadır. Bu yaklaşım, birçok sosyal davranışın ve değerın kazandırılmasında kullanılmaktadır. Çünkü insanlar sosyal davranışlarının büyük bir kısmını birilerini model alarak öğrenmektedir. Model alınan bazen anne-baba bazen ise televizyon, sinema, spor ve müzik dünyasından biri de olabilmektedir. Geçmişte çocuğa modellik edecek kişiler kendi çevresinden olmakta iken, şimdi dünyanın herhangi bir yerinden ünlü biri olabilmektedir (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012). Burada eğitimcilerle düşen görev öğrencilerin model aldıkları kişilerin olumlu değerlerini ön plana çıkararak (mümkün olduğunca olumlu davranışlar izlenip ve gözlenerek) bu değerlerin işelleştirilmesine rehberlik etmektir (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016).

Edebi Ürünlerin Değerler Eğitiminde Kullanımı

Bir milleti anlamak için o milletin edebiyatına bakılır çünkü edebi metinler (roman, hikâye, tiyatro, deneme, anı, gezi yazısı, vs.) toplumun belleğini oluşturan bilgi depolarıdır. Edebiyatı olmayan millet, henüz tam anlamıyla bir millet sayılmaz. Köklü bir kültür güçlü bir edebiyattan doğar bu da sağlam temelleri olan güçlü bir devleti oluşturan en önemli öğelerdendir. Dolayısıyla, milletlerin doğmasında edebiyatın hayati bir rolü olmuştur (Türkeli Sanlı, 2011).

Bohlin karakter eğitiminde edebî eserlerden yararlanmayı etkili bir yöntem olarak görür. Bohlin'e göre, "edebî eserlerde, karakterlerin olumlu özelliklerinin öne çıkarılması, öğrencilerin kendi hayatlarında da benzer durumlarla karşılaşabilecekleri yönünde ahlaki hayal güçlerini harekete geçirir. Bu hikâyelerde anlatılan hayatlar, sağduyuyla, öğrencileri erdemlerini geliştirmek için mücadeleye davet eder. Bu şekilde fırsatlar okuyuculara verildiğinde onların hayat boyu, ahlaki düşünce alışkanlıkları geliştirmelerini sağlar. Edebiyat, her yaş düzeyinde kullanılabilirdiği için karakter eğitiminde bu kadar cazibelidir" (Karatay, 2011).

Edebi eserler değerlerin oluşmasında ve gelecek nesillere taşınmasında önemli bir role sahiptir. Yazar, kendi milletinin değerlerini eserinde yansıtır. Okuyucu da bu değerleri okuyarak işlenen o değeri öğrenir ve edinir (Tekşan, 2012). Yazılı edebiyat

ürünleri kültürel ürünlerimizden sınıf ortamına en kolay taşıyabileceğimiz ve en rahat faydalanabileceğimiz ürünlerdir (Öztürk ve Otluoğlu, 2002).

Şen (2007), “Millî Eğitim Bakanlığı’nın 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma” adlı çalışmasında ilköğretim 100 Temel Eser serisindeki kitaplarda sevgi değerinin en çok verilen değer olduğu, sevgi değerini sırayla, duyarlılık, yardımseverlik, saygı, sorumluluk değerlerinin takip ettiğini belirlenmiştir. Bağımsızlık değerinin 100 Temel Eserdeki kitaplarda tespit edilemediği belirtilip, sağlıklı olmaya önem verme, barış, özgürlük, bilimsellik değerlerinin ise eserlerde en az yer verilen değerler olduğu söylenmiştir.

Çakıcı, (2010) “Millî Eğitim Bakanlığının 2004 yılında tavsiye ettiği yüz temel eserdeki yerel romanlar aracılığıyla edebiyat öğretiminde değerler öğretimi” üzerine yaptığı çalışmasında 32 adet romanda yer alan değerleri incelemiştir. İncelenen kitaplarda en çok elde edilen beş değer duyarlılık, estetik, sevgi, yardımseverlik ve sorumluluk olduğu bulunmuştur. En az tespit edilen beş değer ise: çalışkanlık, temizlik, barış, aile birliğine önem verme ve bağımsızlık olduğu tarafından tespit edilmiştir.

Kurttekin, (2013) yaptığı çalışmasında incelediği kitaplarda dinî ve ahlâkî değerlerin yoğun olarak işlendiği, öğrencilerin 100 Temel Eserde yer verilen kitapları okuduğu ve etkilendiği ancak din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde kullanılması açısından öğrencilerin, kitapları sanat eseri olarak yorumlamalarından dolayı zihinsel karmaşıklık içine girdikleri belirlenmiştir. İlgili çalışmada ayrıca dinî ve ahlâkî değerleri belirli bir kesim ya da zamanla kısıtlamayan, güncel hayatla ilişki kurabilen, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alan, gerçeklik algısına uyan edebi ürünlerin yazılmasına ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır.

Oran, (2015) çalışmasında, çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan Yalvaç Ural’ın kitaplarını, değer eğitimi ve bu kitapların Türkçe öğretimine katkısı bakımından incelemiştir. Yapılan çalışma, betimsel bir araştırma olup, tarama modellerinden doküman incelemesi yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 30 adet çocuk kitabı ele alınmıştır. Bu kitaplar değerler eğitimi bakımından; adil olma, aile

birliğine önem verme, hoşgörü, dürüstlük, misafirperverlik; saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinin bulunması bakımından incelenmiş olup değerlerin örtük veya doğrudan yer aldığı toplamda 525 adet bulguya rastlanmıştır. Ulaşılan bulgularda Yalvaç Ural'ın kitaplarında sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, aile birliğine önem verme ve dürüstlük değerlerinin yoğun biçimde yer aldığı; ancak adil olma, misafirperverlik, hoşgörü saygı ve vatanseverlik değerlerinin yeteri kadar yer almadığı belirlenmiştir.

Ilıcak ve Başoğlu, (2018) yaptıkları araştırma sonucunda inceledikleri masal kitaplarında; saygı, sevgi, yardımseverlik, cömertlik, çalışkanlık, kararlılık, vatanseverlik, sabırlı olma, adil olma ve merhametli olma gibi birçok değer yer aldığı belirlemişlerdir. Ahmet Ümit'in masal kitaplarının değer öğretiminde yararlanılabilecek düzeyde önemli eserler olduğu tespit etmişlerdir.

Sosyal Bilgilerde Değerler Eğitiminde Edebi Ürünlerin Kullanımı

Okullarda çeşitli dersler ve bu derslerde bulunan öğrenme alanlarıyla değerler öğrencilere kazandırılmaktadır. Sosyal bilgiler dersi öğrencilere toplumsal yaşamın bilgi, beceri, tutum ve değerlerini kazandırmayı amaçladığı için değerler eğitiminde önemli görevler üstlenmektedir. Sosyal bilgiler; birey ve toplumla ilgili, diğer bilim dallarının faydalanarak, disiplinler arası bir yaklaşımla insanın sosyal ve fiziksel çevresiyle etkileşimini ele alır (Oruç ve Erdem, 2010). Değerler de sosyal çevreyle etkileşim sonucu oluştuğu için sosyal bilgilerin vazgeçilmez bir alanıdır. Sosyal bilgiler dersi öğrencilere toplumsal yaşamın tüm melekelerini kazandırmayı amaçladığı için değerler eğitiminde önemli görevler üstlenmektedir. Öztürk (2012; akt. Yaşar ve Çengelci, 2012), sosyal bilgileri, “Tüm yönleriyle değişen ülke ve dünya koşullarında kararlarını bilgiye dayalı olarak alıp problem çözebilen aktif yurttaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal beşerî bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri harmanlayarak kullanan bir öğretim” olarak tanımlamıştır. Sosyal bilgilerin sorumlu ve aktif vatandaşların yetiştirilmesinde çok önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. Bu yüzden yaşamı konu alan sosyal bilgiler dersinde, çoğu konunun temelinde bulunan değerlerin yer almaması düşünülemez. Bireyin iç dünyasında karşılaştıkları problemlerle baş etmesini sağlamak, dış dünyalarında küreselleşmenin, bilgi ve teknolojilerinin hızla ilerlemesinin sebep olduğu; huzursuzluklar, savaşlar, etnik\dini gruplar arasındaki çatışmalar, göçler vb.

küresel problemlerle baş etmesini sağlamak ve gerekli bilgi, beceri ve değerler kazandırarak kısacası topluma hazırlamak eğitim programlarının özellikle de sosyal bilgiler öğretiminin temel amaçlarındandır (Yalın, 2017).

Sosyal bilgiler, eğitimi zenginleştirmek için roman, mitoloji, biyografi, drama gibi edebi eserlerin yer aldığı “iyi anlatılan bir öykü” gibi olursa eğitim ortamlarındaki etkililiği daha da artacaktır (Öztürk, 2007). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelendiğinde eğitim ve öğretimde çeşitli edebi eserlerden yararlanılabileceği görülmektedir (Kaya ve Ekici, 2015). Sosyal bilgiler derslerinde örneğin özel olarak hikâyelerden yararlanmak, çocuklara nitelikli yurttaş olma için bir model sunar. Çünkü hikâyeler insanlar ve birbirleri arasındaki ilişkiler ile ilgili olay örgüleri anlatır. Üzerinde uzlaşma sağlanmış değerler ve gelenekler hikâyelerdeki ilişkilerle ortaya çıkarılır (Şimşek, 2006). McCall (2010; akt. Beldağ ve Aktaş, 2016)’a göre doğru ve amacına uygun edebî ürünlerin derslerde kullanılması öğrencilerin sınıf içindeki cesaret ve liderlik gibi özelliklerinin gelişmesini destekleyecektir. Ayrıca sosyal bilgiler dersinde edebî ürünlerden yararlanılması öğrencilere, günümüz olayları ile tarihte olmuş olaylar arasındaki ilişkileri fark etmelerine ve günümüz ile geçmişi kültürel olarak karşılaştırmalarına olanak sağlar.

Görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretimiyle değerler iç içedir. Öğretim programının amaçları ile başlayan bu organik bağ, öğrenme alanları, ders kitapları ve etkinliklerle devam eder. Ders dışında da değerler eğitimini desteklenmesi amacıyla bazı okuma kitapları da önerilmiştir. Bu okuma kitaplarında yer alan içerikleri analiz edilerek eğitim ve toplum hayatında bu denli öneme sahip olan değerleri ne ölçüde çocuklara kazandıracaklarını bilmek önem arz etmektedir.

Değerler açısından olgunlaşmayan bireyler kendilerine ve diğer insanlara karşı olumsuz faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Sadece inanç ve düşünceleri farklı olduğu için, başkalarını hoşgörüle karşılamayan, hiçe sayan hatta baskı ve şiddet uygulayan insanlar vardır. Bu örnekler, Sosyal bilgilerde değerler eğitiminin gereğini ve önemini vurgulamaktadır (Tonga ve Uslu, 2015). Değerleri bu bağlamda inceleyecek olursak kişisel anlamda toplumsal ve evrensel değerlere layıkıyla sahip olan bireyler sonuçta toplumu da bu anlamda ileri taşıyacaktır. Aksi durumda da tam tersi olacak ve toplumun

çöküşü hızlanacaktır. İşte toplum bakımından ihmal edilemeyecek kadar önemli bir yere sahip olan değerler de aile, çevre ve okulla birlikte sonraki kuşaklara aktarılır.

Sonuç olarak bireyler, toplumsal yaşamın gerektirdiği değer, tutum, davranış, bilgi ve beceri özelliklerini ailelerinde, yakın çevrelerinde ve eğitim kurumlarında kazanmaktadır. Değerler eğitime gereken özenin gösterilmesi toplumsal yapının çağa ve demokrasi normlarına uygun bir şekilde inşa edilmesine bağlıdır. Bu sebeple, değerler eğitiminin sosyal bilgiler dersinde bilgi, beceri ve kavram öğretiminin gördüğü ilgi kadar önemsenmesi büyük önem taşımaktadır (Yaşar ve Çengelci, 2012).

Taşdemir, (2018) ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerini kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelediği çalışmada kültür ve miras öğrenme alanı dışındaki öğrenme alanlarında kültürel miras unsurlarına çok az yer verildiği, kültür ve miras öğrenme alanında ise fazlasıyla kültürel miras unsurlarına yer verilerek öğrenci seviyesine uygun bir şekilde görsel ve yazınsal parçalara yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Genel olara değerlendirildiğinde ise kitabın tümünde Türk kültür öğelerine yer verildiği, geçmişten günümüze süren ve değişen kültürel değerlere önem verildiği gözlenmiştir.

Gedik, (2012) Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin kazandırılmasında “100 temel eser” içerisinde yer alan hikâye kitaplarının rolü başlıklı çalışmada 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere doğrudan verilmesi gereken değerlerin aktarılmasında hikâyelerin ne gibi etkisi olabileceğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. İncelenen kitaplarda, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında bulunan değerlerden, “sorumluluk”, “yardımseverlik”, “dürüstlük” değerlerine ilişkin bulgulara fazlaca rastlanmıştır. “doğal çevreye duyarlılık”, “çalışkanlık”, “adil olma” değerlerine ilişkin bulguların daha az bulunduğu tespit edilmiştir. “bilimsellik”, “kültürel mirasa duyarlılık”, “hak ve özgürlüklere saygı”, “farklılıklara saygı”, “vatanseverlik”, “estetik”, “barış” değerlerine ilişkin bulgular çok az sayıda bulunmuştur. Yazarı yerli olan eserlerde “hak ve özgürlüklere saygı” ile “barış” değerlerine ilişkin, yabancı yazarlı eserlerde ise “kültürel mirasa duyarlılık”, “farklılıklara saygı” ve “vatanseverlik” değerlerine ilişkin herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

Aktan, (2012) 100 temel eserlerde yer alan değerlerle sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin uyumu başlıklı çalışması sonucunda yerli ve yabancı yazarlı kitaplarda en fazla bulunan değerler, sevgi, yardımseverlik, saygı, estetik, dostluk, acıma, cesaret, ümit, merhamet ve başarılı olma değerleri, en az bulunan değerler ise emaneti korumak, feragat, istişare, görgülü olmak, sağlıklı olmaya önem verme, tutumluluk, yeniliklere açıklık, ahlaklı olma, doğa sevgisi, eşitlik, hoşgörü, milli birlik şuuru, ölçülülük, sadelik ve zarafet değerleri olmuştur. İncelenen eserlerde sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerden, sırasıyla sevgi, yardımseverlik, saygı, estetik ve özgürlük değerleri en çok bulunan değerler olmuştur. İncelenen eserlerde sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerden bilimsellik, sağlıklı olmaya önem verme, hoşgörü, barış ve bağımsızlık değerleri en az yer alan değerler olmuştur. İncelenen eserlerde tespit edilen değerler arasında, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerden bağımsızlık, estetik, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme ve temizlik değerlerini destekleyen değer bulunamamıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bulunan değerleri zedeleyen bulgulara rastlanmıştır.

Kolcu, (2016) Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan, yazılı edebiyat ürünlerinden özellikle tarihi içerikli roman- hikâye ve biyografik eserlerde kavram hatalarının yer alıp almadığını, var ise de hangi kavram hatalarının, ne şekilde olduğunu belirlemek amacıyla Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilir tarihsel içerikli çocuk edebiyatı ürünlerinin çeşitli kavramlar açısından analizi başlıklı çalışmasını yapmıştır. Çalışmanın sonucunda çocuklara yönelik tarihsel içerikli kurgusal kitaplarda yoğun şekilde, yok saymacılık ve bugüncülük göze çarpmakla beraber devamında kahramanlaştırma, yönlendirmecilik ve istisnacılık kavramları gelmektedir.

Araştırmada İncelenen Edebi Ürünler ve Değerler

MEB tarafından hazırlanan 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bazı edebi ürünler önerilmiştir. Bu araştırmada ise 6. sınıfta önerilen edebi ürünlerin tamamı değerler açısından incelenmiştir. İncelenen edebi ürünler, öğrenme alanları ve değerler tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. MEB Tarafından Önerilen Edebi Ürünler, Öğrenme Alanları ve Değerler.

Kitap Adı	Yazarı	Türü	Sayfa sayısı	Öğrenme Alanı	Değer
Sol Ayağım	Christy BROWN	Roman	189	Birey ve Toplum	Dayanışma-Yardımseverlik
Peygamberimizin Hayatı	İrfan YÜCEL	Biyografi	280	Kültür ve Miras	Kültürel mirasa duyarlılık
Alparslan Çift Başlı Kartallar	Okay TIRYAKİOĞLU	Roman	287	Kültür ve Miras	Kültürel mirasa duyarlılık,
Denizler Altında 20.000 Fersah	Jules VERNE	Bilim kurgu-Roman	152	Bilim Teknoji ve toplum	Bilimsellik
Başarı öyküleri	Murat ÇİFTKAYA	Hikaye	160	Üretim, dağıtım ve tüketim	Sorumluluk, vatanseverlik ve doğal çevreye duyarlılık
Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin	İsmail Bilgin	Roman	218	Etkin Vatandaşlık	Eşitlik

Sol Ayağım adlı bu kitap Nora Yayın Evi'nden çıkmış olup 189 sayfadır. Roman esasında yazarın kendi hayatını anlattığı, anı ve biyografi özellikli bir romandır. Bu bakımdan eser roman türünde yazılmış bir biyografi özelliği taşımaktadır.

Roman beyin felci geçirdiği için sadece sol ayağını kullanabilen İrlandalı yazar, ressam ve şair Christy Brown tarafından 1954 yılında kaleme alınmıştır. Yazar bu romanı sadece sol ayağını kullanarak yazmıştır. Bu nedenle romanın adı da yazarın kullanabildiği tek organı olan sol ayağından gelmektedir. Kitapta bahsi geçen İrlandalı bir şair, yazar ve aynı zamanda ressam olan Christy Brown, beyin felci geçirerek doğmuştur. Sadece sol ayak parmaklarını hareket ettirebilen, engelli bir çocuk olarak dünyaya gelmiş olan yazar, zamanla sadece sol ayak parmaklarını kullanarak resim yapmayı, okumayı ve yazmayı başarmıştır. Kitapta Christy'nin hastalığının neden olduğu problemleri yenmek için yaptığı çalışmalar ve bu çabaları sonucu göstermiş olduğu sabır ve azmi görmekteyiz. Ayrıca konuşurken kelimeleri doğru ifade etmekte zorlanan, kendisini açıkça ifade edecek cümleler kuramayan Christy, sabrı, azmi ve çevresindekilerin desteği sonucunda konuşmasında ilerleme kaydetmeyi başarmıştır. Bu

açıdan azim, sabır ve aile birliğine önem vermek değerleri de kitapta vurgulanan diğer önemli değerlerdir.

“Romanın kahramanı Christy toplam yirmi iki çocuğu olan ailenin ortanca gruptaki çocuklardan birisidir. Romanda en çok adı geçen kardeşler: Erkek kardeşleri Jim, Tony ve Paddy ile iki kız kardeşi Lily ve Monadır.

Christy Brown: Romanın başkahramanı ve aynı zamanda yazarıdır. Christy yaşadığı olaylar nedeniyle zaman zaman umutsuzluğa düşürse de hiçbir zaman pes etmemiştir. Geçirdiği beyin felci rahatsızlığına rağmen hayata tutunmuştur. Aynı zamanda ressam olan Christy çizimlerini sol ayağıyla yapmış ve romanını yazmıştır. Ellerini kullanamamak onun hayata küsmesine neden olmamıştır.

Bayan Brown (Annesi): Oğlu Christy'nin hastalığını öğrendiği zaman o da oğlu gibi hayata küsmemiş bilakis Christy'e daha çok bağlanarak bu hastalığa göğüs germiştir. Christy'nin sadece annesi olmakla kalmamış onun hem en yakın arkadaşı hem de öğretmeni olmuştur.

Bay Brown (Babası): Bir inşaat ustası olan babası, oğlunun hastalığına inanmamış ve Christy'nin hayatını daha kolay hale getirmek için elinden geleni yapmıştır.

Jim, Tony, Paddy: Kahramanın kitapta en çok adları geçen erkek kardeşleridir. En büyükleri Paddy'dir. Tony ise Christy'nin küçük abisidir. Kitapta yaptığı yaramazlıklarla dikkat çekmektedir.

Lily ve Mona: Kahramanın kız kardeşleridir. Roman kahramanının anlatımına göre; Lily ailede sorumluluk alan küçük annesidir. Mona sürekli gezmeyi dolaşmayı seven dışa dönük birisidir.

Dr. Warnants: Hastaları ile yakından ilgilenen, hastalarına rahat ve sakin tavırları ile sürekli güven verip destek olan bir doktordur. Hiçbir zaman ümitsizliğe kapılmayan sürekli çaba gösteren bir kişidir.

Katriana Delahunt (Maguire): Çok merhametli ve fedakâr ve bir hastabakıcı olan Bayan Meguire, hastaları ile yakından ilgilenmeyi seven, yardımsever bir insandır.

Jenny: Kahramanın hoşlandığı ve âşık olduğu kızdır. Christy engelli olduğu için onun sevgisine karşılık vermemektedir.

Dr. Collis: Christy'nin doktorudur. Christy'yi mutlu edip ona sürekli yardımcı olan kişidir.

Peygamberimizin Hayatı adlı bu kitap, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından çıkmış olup 280 sayfadır. Kitapta Peygamber Efendimizin hayatı kronolojik olarak ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Rasûlullah (s.a.s)'in talim ve tebliğ ettiği esaslara ve meydana getirdiği büyük değişimlere kitapta yer verilmiştir.

Abdullah: Hz. Muhammed'in babasıdır, yirmi beş yaşında vefat etmiştir.

Âmine: Hz. Muhammed'in annesidir. Hz. Muhammed altı yaşındayken annesini kaybetmiştir.

Abdumuttalib: Hz. Muhammed'in dedesidir. Hz. Muhammed sekiz yaşındayken dedesi vefat etmiştir.

Halime: Hz. Muhammed'in sütannesidir.

Ebu Talip: Hz. Muhammed'in amcasıdır. Dedesi de ölünce Hz. Muhammed'in bakımını üstlenmiştir. Sekiz yaşından yirmi yaşına kadar amcasının himayesi altında bulunmuştur.

Hz. Hatice: Hz. Muhammed'in ilk eşi ve ilk Müslüman olanlardandır.

Hz. Peygamber'in çocukları: Kasım, Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fatıma, Abdullah ve İbrahim'dir. Kasım ve Abdullah küçük yaşta vefat etmişlerdir.

Ebu'l As: Hz. Muhammed'in en büyük kızı Zeynep'in eşidir.

Utbe ve Uteybe: Hz. Muhammed'in kızları Ümmü Gülsüm ile Rukiye'nin eşleridir.

Hz. Ebubekir: Hz. Muhammed'den sonra İslam Devleti'nin ilk halifesidir. Hz. Muhammed hicret ederken ona eşlik etmiştir. Kızı Hz. Aişe Hz. Peygamberin eşi.

Hz. Ömer: İslam Devleti'nin ikinci halifesidir.

Hz. Osman: İslam Devleti'nin üçüncü halifesidir.

Hz. Ali: Hz. Peygamberin amcası Ebu Talib'in oğlu ve kızı Fatma'nın eşi. İlk Müslümanlardan olan Hz. Ali İslam Devleti'nin de dördüncü halifesidir.

Mariye: Hz. Peygamberin Mısırlı eşi. İbrahim adlı oğlunun annesidir.

Harise oğlu Zeyd: Hz. peygamberin evlatlığı ve ilk Müslüman olanlardandır.

Hz. Hamza: Hz. Peygamberin amcalarındandır.

Alparslan Çift Başlı Kartallar adlı bu kitap Timaş yayınevinden çıkmış olup 287 sayfadır. Roman, Çağrı Bey önderliğindeki Selçuklu Devleti'nin Dandanakan Zaferi'nin ardından daha da güçlenerek batıya doğru ilerleyişini, o dönem henüz genç bir delikanlı olan Alparslan'ın dövüş hocası Temirlan Usta'dan aldığı eğitimle rüştünü ispatlayarak liderliğe doğru yükselişini ve Sercen kızı kaçırma planlarını, devletin bütünlüğünü

hırpalayan iç isyanları bastırma girişimlerini ve nihayet Anadolu'nun kaderini değiştiren Malazgirt Savaşı'nı ele almaktadır. Alparslan ile Romen Diyojen arasında yaşanan bu büyük savaş ayrıntılı olarak romanda yer almaktadır.

Sultan Alparslan: Horasan Meliki Çağrı Bey'in oğludur. Amcası Tuğrul Bey'in ölümünden sonra da Büyük Selçuklu Sultanı olmuştur. İleri görüşlü, adaletli, mert, merhametli ve cesaretli bir hükümdardır. Veziri Türk tarihinin büyük vezirlerinden Nizamülmülk'tür. Akrabalarının ayaklanmalarını bastırdıktan sonra, sınır güvenliğini sağlayıp Bizans'a yönelmiştir. Başarıları arasındaki en önemlisi 1071 yılında kazandığı Malazgirt Savaşı'dır. Alparslan Malazgirt Savaşı'nın ertesi yılı Karahanlılar üzerine yürümüştür. Yolda fethettiği bir kalenin komutanı tarafından 1072 yılında 42 yaşında öldürülmüştür.

Çaka Bey: Alparslan'ın çocukluk arkadaşıdır. 1071'de Sultan Alparslan ile Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun fethiyle görevlendirilen beylerden biridir. 1078 yılında Bizans'a esir düşmüş daha sonra kurtulmuştur.

Tuğrul Bey: Oğuzların Kınık boyundan Selçuk Bey'in torunudur. Babasının adı Mikail'dir. Babası şehit düşünce, dedesi Selçuk Bey'in yanında büyüdü. Büyük bir itinayla yetiştirilip dini ve milli terbiye alıp, mükemmel silah kullanmasını öğrendi.

Çağrı Bey: Oğuzların Kınık boyundan Selçuklu hükümdarı Selçuk Bey'in torunu, Tuğrul Bey'in kardeşi ve Alparslan'ın babasıdır.

Temirlan Usta: Demir yumruklu Temirlan lakabıyla tanınır. Hükümdarlık yolunda ilerlemek için Meliklerin Temirlan Usta'nın eğitiminden geçip icazet almaları gerekmektedir. Temirlan Usta'ya yenilmek, geleceğini yitirmekle birdir Selçuklu için. Kılıç kuşanamamak, yiğitliğini ispatlayamamaktır.

Savtegin: Güçlü bir ordu beyi, Alparslan'ın silah arkadaşıdır.

Tuğtegin: Alparslan'ın silah arkadaşıdır.

Sungurca: Alparslan'ın çocukluk arkadaşı ve sert hatları olan bir komutandır.

Selcen Hatun: Sultan Alparslan'ın eşi.

Romen Diyojen: 1068 ile 1071 yılları arasında Bizans Roma imparatorudur. Malazgirt Savaşı sonucunda Alparslan'a esir düşmüş ve affedilip bir anlaşma ile serbest bırakılmıştır.

Flavius Dimitrius: Bizans eğitim bakanı (Rhetor).

Nikos Kostas: Patrik Danışmanı.

Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, adlı kitap Jules Verne tarafından ilk kez 1870 yılında yayınlanan bir bilim kurgu romanıdır. İncelenen bu eser İnkılâp Yayınevinden çıkmış olup 152 sayfadır. Roman, 1868’de Nautilus adlı denizaltı ile seyahat eden Kaptan Nemo ve denizaltıya misafir olan bilim adamı Pierre Aronnax’ın Kızıldeniz, Akdeniz, kayıp Atlantis kıtası ve Güney Kutbu’nu kapsayan seyahatlerini ve maceralarını anlatmaktadır. Denizaltılar henüz yapılmamışken yazılan bu roman, denizaltı yapma fikrini de ilk kez ortaya atmış bulunmaktadır. Gelecekteki teknolojik gelişmeler işlenerek bilimsel ilerlemenin ve yeni teknolojilerin insanlığın dünyaya bakışını nasıl değiştirdiğini gösterir.

Kaptan Nemo: Deniz altı olan Nautilus’u tasarlayan kişidir. Kaptan Nemo, oldukça sert, disiplinli ve güçlü bir karakterdir. Nemo, kendini dış dünyadan soyutlamıştır. Gemisini ve gizli davasını korumak adına öldürdüğü insanlardan dolayı üzüntü duyan bir bilim insanıdır.

Pierre Aronnax: ABD için çalışan kırk yaşlarındaki deniz biyologu Fransız bilim insanıdır. Çevresinde gördükleri karşısında hayranlığa düşen meraklı bir insandır.

Conseil: Aronnax’ın günlük işlerine bakan yardımcısıdır. Sakin yapılı, patronunun aksine soğukkanlı ve cesur bir adamdır.

Ned Land: Kanadalı bir mızrakçıdır, uzun boylu, iri yarı, çok ciddi, az konuşan, çabuk kızan, yerinde duramayan bir kişidir.

Nautilus: Hızı saatte elli deniz miline ulaşabilen, elektrik enerjisi ile çalışan bir denizaltıdır. Geminin inşası ıssız bir adada yapılmış, parçaları dünyanın farklı şehirlerinden gelmiştir. Gemi ihtiyaçlarını denizden karşılar. Kendine düşman olarak gördüğü gemileri batırabilmek için sivri bir başı vardır.

Başarı Öyküleri adlı bu kitap Genç Hayat yayın grubu tarafından çıkarılmış olup 160 sayfadır. Başarı öyküleri adlı kitap, farklı başlıkları olan kısa hikâyelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Başarı öyküleri kitabı toplam 56 hikâyeden oluşmaktadır. Bu hikâyelerden yedi tanesinde sorumluluk değerine ulaşılmıştır. Doğal çevreye duyarlılık ve vatanseverlik değerlerine ise birer hikâyede rastlanmıştır. Üç tane hikâyede iyilik, ikişer hikâyede sevgi ve yardımseverlik, birer hikâyede ise çalışkanlık, özgürlük, bilimsellik değerlerine ulaşılmıştır.

Çanakkale’nin Kadın Kahramanı: Safiye Hüseyin adlı bu kitap Timaş yayınevinden çıkmış olup 218 sayfadır. Romanda, tarihin en kanlı savaşlarından birinde

Çanakkale'de görev yapan bir Türk kadını, ilk Türk hemşiresi Safiye Hüseyin'in, Çanakkale Savaşı sırasında başından geçen olaylar ve mesleğine olan bağlılığı anlatılmaktadır.

Safiye Hüseyin Elbi: İlk Kızılay Hemşiresi olarak Balkan harbinde gönüllü olarak çalışmıştır. Çanakkale Savaşı başladığında Alman Salibiahmer (Alman Kızılhaçı) ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti birleşmiştir. Reşit Paşa vapurunu hastane gemisi yapılmıştır. Safiye Hüseyin bu geminin hasta bakıcısı olmuştur. Avrupa'da eğitim görmüş, İngilizce, Almanca ve Fransızca bilmektedir. Safiye Hüseyin ilk Türk kadın hemşire kabul edilir.

Besim Ömer Paşa: Hilal'i Ahmer Cemiyeti başkanı.

Dr. Münip: Çanakkale Savaşı'nda görev almak için gönüllü olan savaşta büyük fedakârlık gösteren doktor.

Dr. Yüzbaşı Ragıp: Çanakkale Savaşı'nda görevli doktordur. Eşi Alman hemşire Erica'dır.

Erika: Çanakkale Savaşı'nda eşi Yüzbaşı Ragıp ile görev yapan Alman hemşire.

Bekir Çavuş: Çanakkale Savaşı'nda görev alan Aydınli keskin nişancıdır. Görevini ciddiyetle yapan başarılı, vatansever bir askerdir. Çanakkale cephesinde şehit olmuştur.

Tommy: Çanakkale Savaşı'nda saldıran düşman birliklerindeki İngiliz keskin nişancı. Komutanlarının güvendiği görevinde başarılı bir askerdir. Çatışma sırasında yaralanınca Türk askerler tarafından cepheye taşınılıp tedavi edilmiştir. Türklerin yardımları karşısında şaşırmıştır.

Mıstık (Mustafa): Bekir Çavuş'un sık sık takıldığı şakacı, komik, güler yüzlü ve samimi bir askerdir.

Ali Çavuş: Çanakkale Savaşı'nda görevli askerdir.

Araştırmada Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerden 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında verilmesi planlanan değerler kullanılmıştır. İncelenen bu değerler ise şunlardır:

Yardımseverlik: Başka birinin iyiliği için kendi gücünü ve imkânlarını kullanmaya yardım denir. Yardımseverlik, zor durumda kalan her bireyin sahip olması gereken değerlerden biridir. Muhtaçlara yardım etmek, yardımla bulunmak, sosyal

yardımlaşma kuruluşlarında çalışmak, yardım etmekten hoşlanmak, yardımseverlik değerinin bir göstergesidir (Aktepe, 2010).

Dayanışma: Bir işi yaparken birlik beraberlik duygusuyla yapmaktır (Sönmez, 2014).

Kültürel Mirasa Duyarlılık: Hofstede (1980, s. 225; akt. Yeşil, 2013) kültürü, ‘grupları diğer gruplardan ayıran ortaklaşa programlanmış zekâ (akıl)’ biçiminde tanımlar. Çetin, (2010) ise Doğal ve Kültürel Mirası tarih öncesi ve sonrası dönemlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili ortaya çıkarılan yerüstü, yeraltı veya su altındaki tüm buluntular olarak tanımlamaktadır. Bu buluntulara karşı duyarlı olmak da “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerini tanımlar.

Bilimsellik: Bilimsellik bir fikrin geliştirilme süreci olarak tanımlanabilir (Kutlu 2000; akt. Sönmez, 2014). Kısaca bilim yapma sürecinde uyulması gereken kurallar olarak da tanımlanabilir.

Sorumluluk: Sorumluluk duygusu, görev olarak üzerine alınan ya da verilen bir işi her şartta, sonuna kadar yapma ve yapılan bu görevin hesabını vermedir (Başaran, 1971; akt. Sezer, 2008). İnsanların hayatta daha mutlu olabilmeleri için, toplumda sorumluluk duygusuna sahip kişilerin çoğunlukta olmasının önemli olduğu kabul edilmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkilerindeki başarının sorumluluk bilinci olan öğrencilerde daha yüksek olduğu görülmüştür (Sönmez, 1997, s. 117; akt. Tepecik, 2008).

Vatanseverlik: Bazıları için ülkeye, vatana bağlılık, ülkesinin kültürü ile gurur duyma, ülkesinin tarihini takdir etme ve kıvanç duyma, ona karşı bir aitlik hissetme, bazıları için de kaynağı siyaset olan bir bağlılıktan doğan sevgidir (Elvan, 2015).

Doğal Çevreye Duyarlılık: Derste yapılması planlanan etkinlikler özellikle programlarda yer alan değerlerle ilişkilendirilirse, çevre eğitimi daha etkili ve sağlıklı bir şekilde yürütülür. Bireylere verilecek olan değer eğitiminin çevreye yönelik farkındalığı artırmada ve olumlu tutum kazandırmada bireylere önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir (Topkaya, 2016b).

Eşitlik: Herkesin hiçbir şekilde ayırım gösterilmeden eşit olması durumudur. Cinsiyet, din, ırk, dil vb. farklılıklar bu eşitliğe engel değildir. Bunlardan kadın-erkek eşitliği tartışmalarının kökeninde tarihin çok eski dönemlerinden günümüze kadar süren kadın ve erkeğin doğalarının farklı olması gösterilmiş ve kadın 19'uncu yüzyıldan itibaren kocasının koruması altından ve ev alanına hapsinden çıkıp oy hakkı kazanma hakkı başta olmak üzere birçok hak elde etmiştir (Yüksel, 2014).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada model olarak nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem, olay, durum, deneyim ve kavram incelemelerinde ve bunların açıklanması için sosyal bilimlerde kullanılır (Sönmez ve Alacapınar, 2011, s. 81). Fenomenolojik yaklaşım bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar ortaya çıkaracak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar sunabilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2005; akt. Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010, s. 19).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 6. ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında önerilen okuma kitapları oluştururken, araştırmanın örneklemini, 2018-2019 yılında 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen toplam 6 kitap oluşturmaktadır. Bunlar:

- Sol Ayağım, Christy BROWN
- Peygamberimizin Hayatı, İrfan YÜCEL
- Alparslan Çift Başlı Kartallar, Okay TİRYAKİOĞLU
- Denizler Altında 20.000 Fersah, Jules VERNE
- Başarı Öyküleri, Murat ÇİFTKAYA
- Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin, İsmail BİLGİN

Veri Toplama Süreci

Araştırmada doküman incelemesi yoluyla veriler toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu süreçte öncelikli olarak öğrenme alanları içerisinde kazandırılması düşünülen değerler ve önerilen edebi ürünler listelenmiştir. Daha sonra önerilen kitaplar okunarak ilgili değeri yansıtan bölümlerin bir havuzu oluşturulmuştur. Burada sayısal olarak değerleri yansıtan kelimeler

listelenmemiş, hangi paragraf ve bölümlerin öğrenme alanında bahsedilen değerleri okuyucuya nasıl yansıttığı yorumlanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada veriler analiz edilirken içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu tür analizde metnin belgenin içeriğinin irdelenmesi gereklidir (Sönmez ve Alacapınar, 2011, s. 159). Sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan ve en önemli tekniklerden olan içerik analizi, kitapların belli bölümlerinin içindeki belli kavramların varlığını belirlemek amacıyla kullanılan bir analiz tekniğidir (Büyüköztürk, ve diğerleri, 2010, s. 269). Bu amaçla daha önce kitapların okunması sonucu oluşturulan bölüm havuzundaki paragraflar okunup analiz edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, MEB tarafından hazırlanan 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünlerin, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan öğrenme alanlarına ait değerler açısından incelenmesine yer verilmiştir. Her bir öğrenme alanına ait önerilen kitap ve öğrenme alanı içerisinde kazandırılması düşünülen değer ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Kitapların okunup incelenmesi sonucunda değerlere ait bölümler kaydedilip değeri ne düzeyde verdiği yorumlanmıştır. İncelenen kitapların sıralaması MEB tarafından hazırlanan 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğrenme alanlarının sırası temel alınarak yapılmıştır. Elde edilen bulguların sıralanmasında ise incelenen edebi ürünün sayfa sırası dikkate alınmıştır.

1. Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sol Ayağım kitabı 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının birey ve toplum öğrenme alanı içerisinde "Birlikte Daha Güçlüyüz" konu başlığı altında önerilmiştir. Konuya "Hz. Muhammed'in insanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır." hadisi ile giriş yapılmıştır. Konular içerisinde geçmişte örnekleri görülen sadaka taşları ve günümüzde "Konya Selçuklu Değerler Eğitimi Projesi" kapsamında birçok okulda oluşturan "İtimat Bakkaliyesi" köşelerinden bahsedilmiştir. Daha sonra sivil toplum kuruluşlarına değinilip "Sol Ayağım" romanı önerilmiştir.

Kitapta verilen "Yardımseverlik ve Dayanışma" değerleri ile ilgili elde edilen bulgulardan yola çıkılarak ailenin yaptığı yardım ve dayanışmanın sadece Christy Brown'un engelli olmasından doğan bir yardımseverlik olmadığı, aile birliğine önem verme ve gerçek sevgiden doğan dayanışma duygusu ile yapılan iyilikler olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; aşağıdaki bölümde roman kahramanı Christy anne ve babasının gerçek sevgi ile ona yaklaştıklarını ve yardım etmelerini hissetmesi anlatılarak "Yardımseverlik" değeri vurgulanmıştır:

Kendi iyiliğin için,' diyorlardı, 'bu oğlana diğerlerine bakacağın gibi bakma, bu sadece seni üzer.' Annemle babamın onların pek çoğuna karşı gelmesi benim için çok büyük şanstı. Ancak annem sadece benim geri zekâlı olmadığımı söylemekle yetinmiyordu, bunu kanıtlamak için elinden geleni de yapıyordu. Görev bilinci ile değil, sevgiyle yapıyordu bunu (Brown, 2018, s. 10)

Aşağıdaki bölümde babanın aile üyelerine bakmak için çalışması ve annenin de engelli çocuğu ile diğer çocukları arasındaki iletişimi arttırmak için çaba göstermesi vurgulanarak aile içerisindeki “Dayanışma” değeri vermektedir:

“Babam ekmek paramızı kazanmak için duvar örme gittiğinde annem zihnimdeki kalın perdenin arkasına yavaş yavaş sabırla ulaşmaya çalışarak benimle diğer çocuklar arasında oluşan duvarı tuğla tuğla söküyordu” (Brown, 2018, s. 10).

Kitapta “Aile Birliğine Önem Verme” ve “Sevgi” değeri şu ifadelerle anlatılmaktadır:

“Genellikle mutfakta sırt üstü yatıyordum ya da güneşli, sıcak günlerde bahçeye çıkıyordum. Yamuk yumuk kaslar ve çarpık sinirler yığını olarak etrafım beni seven, benim için umut besleyen ailemle çevrili oluyordu; bu beni onların sıcaklığının ve insanlığın bir parçası haline getiriyordu” (Brown, 2018, s. 12).

Aşağıdaki ifadelerde Christy’nin pes etmeme ve başarıya duygusunu tatmasını sağlayan desteğin annesinin yardım ve çabaları sayesinde olduğu hissettirilerek “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Tekrar dene, Chris,’ diye fısıldadı, ‘tekrar.’ Denedim. Vücutumu kastım ve sol ayağımı üçüncü kez uzattım. Harfin bir tarafını çizdim. Diğer tarafın yarısını da çizdim. Sonra tebeşir kırıldı ve şaşkınlık içinde kalakaldım. Tebeşiri atmak ve vazgeçmek istedim. O anda annemin elini omzumda hissettim. Bir kez daha denedim. Ayağıma öne gitti. Titredim, terledim ve bütün kaslarımı gerdim. Ellerimi o kadar sıkıştırdım ki tırnaklarım etime geçmişti. Dişlerimi o kadar sıkıştırdım ki az kalsın alt dudacağımı deliyordum. Odadaki her şey, etrafımdaki yüzler bembeyaz olana kadar dönüp durdu. Yine de ‘A’ harfini yazdım. Önümde, yerde duruyordu işte. Titrekti, acemiceydi; kenarı eğri büyüdü ve hiç düzgün olmayan bir orta çizgisi vardı. Ama basbayağı ‘A’ harfiydi. Başımı kaldırdım. Bir an annemin yüzünü gördüm, yanaklarında yaşlar vardı. Sonra babam eğildi ve beni omzuna aldı... Annem, bana ayağımla A harfini çizmeyi öğrettikten sonra, bütün alfabeyi hemen hemen aynı yolla öğretmeye koyuldu. Kendisine mucizevî bir biçimde sunulan fırsatı değerlendirmeye ve benim dünyanın geri kalanıyla, eğer konuşamıyorsam yazılı olarak iletişim kurmama yardım etmeye karar vermiştir... Onun bu işe koyulmasına dair hatırladıklarım gayet net. Ev işleriyle çok meşgul olmadığı günlerde, beni ön taraftaki yatak odasına götürür ve bana harfleri öğretmek için saatlerini harcardı. Bir parça tebeşir ile her harfi tek tek yere yazardı. Sonra bir silgi ile onları silerdi ve bana aklımdan, ayak parmaklarımla arasında tuttuğum tebeşirle harfleri yeniden yazdırırdı. İkimiz için de zor bir iştir bu. Genellikle, gelip bir sözcüğü doğru yazıp yazmadığımı görmesi için inlediğimde, o kilerde akşam yemeğini hazırlıyor olurdu. Yanlış yazmışsam unlu elleriyle diz çöker, bana doğrusunu gösterirdi. Yavaş ve sıkıntılı bir sürecin sonunda annemle yirmi altı harfin üzerinden geçtim ve hepsini İyice öğrendim. Yanımda oturup bana ders verdiği zamanlarda dikkatlice dinlemem ve izlemem annemi teşvik ediyordu. Dikkatim nadiren dağılırdı (Brown, 2018, s. 15-17).

Aşağıdaki ifadelerde çocuklardan Lily’in annenin yoğunluğuna içten şekilde cevap vererek yardım etmesi anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

En büyüğümüz Lily, ailenin küçük annesi, siyah bukleleri ve parlayan gözleriyle ufak tefek, sıska bir çocuktur. İstediginde çok tatlı olabiliyor, küçük bir meleğe dönüşebiliyordu. Ama kızdırıldığında hiç de melek gibi olmuyordu. Annemin yaşadığı zorluğu herhangi bir yetişkin kadından daha çabuk anlamış ve tepki vermişti. Diğer çocukların bakımıyla o ilgileniyordu; böylece annem bana daha fazla zaman ayırabiliyordu. Yemekleri yapıyor, küçükleri yıkıyor ve giydiliyor, büyüklerin de her sabah okula gitmeden önce kulaklarının arkasını yıkayıp yıkamadıklarını kontrol ediyordu. Fazlasıyla istekli bir gölge gibi bizi takip ediyordu herhalde, çünkü onun kabarttığı kulaklarıyla ve kara gözleriyle karşılaşmış ciddiyle yaptığı ev hanımlığına tanık olan Jim ya da Tony, sık sık mahcup bir şekilde mutfığa sığırdı (Brown, 2018, s. 19).

Aşağıdaki parçada çocuklardan birini tedavi etmek için eve gelen doktorun Christy’i görüp onun gösterdiği çabaları takdir edip destek vermesi anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

“Doktor, annemin özürlerini gülümsemeyle geçiştirerek başımı okşadı ve harika bir çocuk olduğumu söyledi. Daha sonra beni zaman zaman ziyaret etti ve yıllarca gelişimimi merakla takip etti” (Brown, 2018, s. 21).

Aşağıdaki ifadelerde annenin çocuğu için verdiği içten çaba ve yardımlar anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Diğerleri gibi okula gitmemin imkânsız olduğunu bilen annem, bana bu yolda nasıl en iyi şekilde yardımcı olabileceğini merak ediyordu. Çünkü zihinsel durumumun normal olduğundan emin olmasına karşın, fiziksel eksikliklerime bir de cahil olmanın getireceği zihinsel eksikliklerin eklenmesinden korkuyordu. Bu korku aklımdan hiç çıkmıyor, ona işkence ediyordu. Bunun nedeni hem sakat hem cahil bir çocuğa sahip olmam utancı değildi, yalnızca ileriki yaşlarımda yaşayacağım olumsuzlukları düşünüyordum. Her şeyin ötesinde, beni kardeşlerimle mümkün olan her alanda eşit hale getirmek istiyor, okula gidemeyişimin olumsuz sonuçlarını azaltmak amacıyla elinden geleni yapıyordu. Bunu her gün yapacak zamanı ya da şansı yoktu, zaten dünya kadar işi vardı; işsizlik, hastalık ve diğer konularla ilgili sıkıntıları anlatmamız için uğraşıyordu. Böyle zamanlarda gülmek onun için zordu, yine de her zaman bir şekilde gülmeye başarıyordu (Brown, 2018, s. 22).

Aşağıdaki ifadelerde Christy’nin kardeşlerinin yardımları sayesinde arkadaş çevresinin oluşmasından duyduğu mutluluk ifade edilerek “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Yedi yaşında ve erkek kardeşlerimin de yardımıyla yaşlılarımla arkadaş olmaya başlamıştım. Okuldan sonra oyun oynamak için dışarı çıktıklarında beni de götürüyorlar ve "gezinti arabası" dedikleri paslı, eski bir arabayla beni taşıyorlardı ... Çok geçmeden benim de birlikte çok eğlendiğim arkadaşlarım oldu. Bunlar bizim mahalleden çocuklardı ve hiç sorun sormadan beni aralarına kabul edecek kadar samimi ve gençtiler (Brown, 2018, s. 25).

Aşağıdaki ifadelerde Christy’nin günlük temel gereksinimleri için bile birilerinin yardım ve desteğine ihtiyaç duyduğu anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

“Kendimi bir sandalyenin önüne atıyor büyüklerden birinin beni oturtmasını bekliyordum. Annemle babam yanımda oturuyor, bana yemeğimi yediriyorlardı. Ekmeği kaldırıp ağzıma sokmaktan sık sık elleri yoruluyordu” (Brown, 2018, s. 26).

Aşağıdaki ifadelerde kardeşlerin birlikte geçirdikleri zamanlar anlatılarak “Yardımseverlik ve Dayanışma” değerleri vurgulanmıştır:

Hava sinemaya gitmek için fazla sıcak ve nemliydi. Bu yüzden erkek kardeşlerim, ihtiyar Henry'ye bahar temizliği yaptılar ve benim Dublin'in kenar mahallelerinde uzun yürüyüşlere çıkardılar. Pazarları beni, günü çimlerde geçirdiğimiz Phoenix Parkı'na götürüyorlardı. Sonra "Donnelly's Hollow'a iniyor, paslı, eski bir kaptı çay yapıyor, sandviç yiyor, hiç yaşanmamış olaylarla ilgili hikâyeler anlatıyor, hava kararıp eve gitme vakti gelene kadar orada kalıyorduk (Brown, 2018, s. 39).

Chirsty'nin yüzme isteği karşısında erkek kardeşleri Jim ve Tony aile bireylerinin güvenliği konusunda hassas hareket etmekte; aile bireyelerine zarar verecek unsurları ortadan kaldırmaya ve kardeşlerinin güvenliğini sağlamaya yönelik bir duruş sergilemektedirler. Ayrıca Chirsty'nin dışarı ile bağlantı kurmasında en büyük yardımcıların kardeşleri olduğu vurgulanarak “Yardımseverlik ve Aile Birliğine Önem Verme” değerleri vurgulanmıştır:

İki erkek kardeşim beni her şeyi görebileceğim bir yere yerleştirdiler... —‘Daha neler, şaka yapıyorsun değil mi?’ dedi gülerken. Israr ettim. ‘Ama boğulursun!’... O zaman mayonu ver, dedi Tony. Çıplak giremez! ... Beni kanalın تنها bir köşesine götürüp soydu. Jim iri yarı ve şişmandı, mayosu bana çok büyük geldi. Tony mayo üzerine birkaç kez dolamak ve arkamdan bağlamak zorunda kaldı. Nihayet beni hazırladı ve kıyıya götürdü. Birkaç dakika sonra Tony yanıma yüzdü. Kolumu tuttu ve beni kıyıya doğru sürükledi. Jim de beni karaya çekti... Ertesi gün erkek kardeşlerim yeni arabamla ‘hava atmak’ için beni yine sokağa çıkardılar. Bütün eski arkadaşlarımız etrafımda toplandı ve yeni arabamı itmek için sıraya girdi... O gün beni, onları futbol oynarken izlemeye götürdüler (Brown, 2018, s. 46-53).

Aşağıdaki ifadelerde aile bireyelerinin bir arada olmasının, birlik içerisinde hareket etmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca zor durumda olan aile üyesi için yapılan “Yardımseverlik ve Dayanışma” değerlerine yer verilmiştir:

Beni sürekli dışarı çıkarmaya ve eskisi gibi onlarla oynamaya ikna etmeye çalışıyorlardı... Annem bendeki değişikliği fark ediyordu; onun, bunun nedenini bildiğine inanıyordum, ama hiçbir şey söylemiyordu. Beni, evdeki herkesten daha iyi anlıyordu. Onu kandıramıyorum, çünkü her zaman garip bir şekilde mutlu muyum, üzgün müyüm anlıyordu. Benim hissettiklerimin yarısını hissediyordu sanki. Artık neredeyse sürekli mutsuz, keyifsiz ve içime kapanık olduğumun farkındaydı. Evde eskisi gibi sürünerek dolaşmıyordum; gözlerimi ateşe veya yalnızca duvara dikerek büyük kanepede büzülüp oturuyordum... Annem yalnız olduğumu gördüğünden ve beni yalnızlığımın baş başa bırakmanın tehlikeli olduğunu bildiğinden, bunu telafi etmek için elinden geleni yapıyordu. Benim için küçük eğlenceler yaratıyordu; örneğin, gazetelerden öyküler çıkarıp sol ayağımla kullanarak bunları kurşunkalemle altı penilik ucuz kâğıtlara yazmak gibi. Sonra doğru yazıp yazmadığımı kontrol etmek için bunlara bakıyordu... On yaşıma geldiğimde, giderek daha fazla içime kapanmaya başlamıştım.

Annem bir sürü şey demiyordu ama denediklerinin hiçbiri beni rahatlatmıyordu” (Brown, 2018, s. 54-55).

Aşağıdaki ifadelerde annenin, oğlunun bu sıkıntılı süreçten çıkabilmesi için bir fırsat yakaladığını fark etmesi ve ona bir an önce yardım edebilmek adına harekete geçmesi anlatılmaktadır. Resim yoluyla dış dünya ile iletişim kurmayı keşfeden Christy'e anne ve babasının yardımcı olması anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Annen, ‘sana su getireyim,’ diyerek kilere gitti ve getirdiği bir bardak su önüme koydu” ... Kâğıdım yoktu. Annem, Peter’ ın defterinden bir sayfa koparıp getirdi. Fırçayı suya batırıp, parlak kırmızı boyaya sürdüm. Annemin dikkatli bakışları karşısında ayağımı sabit tuttum ve önümdeki sayfaya bir haç işaretinin hatlarını çizdim...Yüzümde zafer gülümsemesiyle anneme baktım. Beş yıl önce, neredeyse aynı noktada, birlikte oturduğumuz, benim titreyip terleyerek ilk kez sol ayağımla yazı yazdım günü hatırladım. Annem o zaman da yanımdaydı, şimdi de. Bana verdiği ilham hiç eksilmiyordu...Annem daha sonra bana daha fazla boya ve fırça, bir iki resim defteri ve kurşun kalem almayı başardı...Bütün boyalarım ne fırçalarım etrafında oluyordu. Annem ve babamdan resim yapacağım kâğıtları, sabit durmaları için çiviyle tuturmalarını istiyordum...Annem sık sık yukarı geliyor, parmak uçlarına basarak odaya girip bir şey isteyip istemediğimi soruyordu. Beni, fırçayı parmaklarımın arasına sıkıştırmış, bir resmin üzerine eğilmiş halde buluyordu. Sol ayağımı Peter ve Paddy’ nin ellerini kullandı kadar rahat kullansam da bazen gözlerimin üzerine düşen saçımı düzeltmek ve alınımdaki teri silmek için geliyordu. Neredeyse bütün gün resmin başında iki buklüm oturduğumdan, vücudumun geri kalan her yeri gerilmiş ve kasılmış oluyordu. Annem ne zaman iyi olup olmadığımı bakmaya gelse, başımı sallayıp homurdanıyordum (Brown, 2018, s. 57-59).

Aşağıdaki ifadelerde annenin doğum yapmak üzere kaldırıldığı hastanede tanıştığı hemşire Bayan Delahunt'un Christy için gönüllü olarak yaptığı yardımlardan bahsedilerek “Yardımseverlik ve Dayanışma” değerleri vurgulanmıştır:

Başımı şiddetle salladım. Sonra benden nasıl haberi olduğunu anlattı. Rotunda Hastanesi'nde hastabakıcılık öğrencisi olduğunu, annemle orada tanıştığımı, beni orada duyduğunu, sol ayağımla nasıl resim yaptığımı öğrendiğini ve bunun üzerine benimle tanışmak istediğini öğrendim. Gelmesinin bir nedeni daha vardı. Annem, kendisi yokken evde nasıl olduğumuzu merak ettiğini söylemişti cümlesinde annenin hasta yatağında bile çocuklarını özellikle de yardıma ihtiyacı olan çocuğunu önemsemesi ve onlar için çabalaması anlatılmaktadır. O da bu yüzden bizi ziyaret etmeye ve benden anneme küçük bir not yazmamı istemeye karar vermişti...Onu reddedemedim. Babam beni masanın üzerine oturttu. Kalemim ayak parmaklarımın arasında tutarak eski bir zarfın arasına şunları yazdım: ‘Anneciğim. Merak etme. Her şey yolunda. Bol bol yemek var. Çabuk iyileş. Christy.’...Bir sonraki gelişi benim için büyük sürpriz oldu. Çünkü bana hem annemin iyileştigiğine ve yakında eve döneceğine dair iyi haberler hem de bir sürü boya, fırça ve resim defteri getirmişti...Katriona Delahunt, hayatıma tam onun gibi birine, kendi hayatımın dışında, çevremdeki düşünce ve faaliyetlerin sıradan standardımın üzerine çıkmaya çalışmam gerektiğini anlamamı sağlayacak, kendi içimde daha güvenli bir denge oluşturmama yardım edecek birine İhtiyaç duyduğum anda girmişti. Gelecek yıllar içinde, karşı karşıya kalacağım mücadelelerde annemden sonraki en büyük ilham kaynağım olacaktı...Sadece kendim için değil, bir başkasını daha memnun etmek için resim yaptım gerçeği, faydalı olma duygusu, gözümde tanrıçaya dönüşen biri için resim yaptığımı bilmek de beni mutlu ediyordu. Sevgili ‘hayallerimdeki kız’ sırf küçük resimlerimi büyük bir memnuniyetle kabul etmekle

kalmıyor, aynı zamanda onları dört gözle bekliyordu. Onun en harika tarafı buydu; bana kendimi önemli, işe yarar ve sorumluluk sahibi biri gibi hissettirmeyi çok iyi beceriyordu. Çok kötü resim yapıyordum. Tüm yaptığım ya da yapabildiğim, kocaman kahverengi ve yeşil parçalardan oluşan korkunç küçük manzaralar ve gökyüzü niyetine yapılmış dev mavilik denizlerinden ibaretti. Ama Bayan Delahunt resimlerimden hep birer başyapıt gibi söz ediyordu (Brown, 2018, s. 60-64).

Aşağıdaki bölümlerde aile bireylerinin birbirlerine karşı sorumluluk sahibi oldukları üzerinde durulmuş ve birbirlerine yaptıkları yardımlara dair örnek cümleler verilerek “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Önceleri boyalarını eski bir karton kutuda satılıyor ve bunları yatağımın altına koyuyordum. Sonra babam bana boyalarımı içine koymam için tahtadan bir kutu yaptı ve buna ‘malzeme kutusu’ adını verdim...Annemi çağırdım ve yarışma ile ilgili haberi ona gösterdim...‘Dene,’ dedi. Başımı salladım homurdanarak yeterince iyi olmadığım gibisinden bir şeyler söyledim. ‘Saçmalama,’ dedi. ‘Dahi olmana gerek yok. Dene yeter!’...Resmin üzerinden bu kez daha dikkatlice geçtim, bazı yerlere müdahale ettim ve resmin tümünün renklerini biraz daha canlandırdım. Ertesi gün annem resmi zarfa koydu, üzerine pul yapıştırdı ve gazeteye postaladı” (Brown, 2018, s. 64-66).

Aşağıdaki ifadede yardımsever insanların karşılıksız yaptıkları yardımlara değinilerek “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

“Annem kapıyı açtığında karşısında Independent'tan beni görmek için gelen bir muhabir ve fotoğrafçı buldu. Bayan Delahunt benim haberim olmadan gazeteye gitmiş, gönderilen resimlerden birinin ayak parmaklarıyla resim yapan bir çocuk tarafından boyandığını söylemiş” (Brown, 2018, s. 67).

Aşağıdaki bölümde annenin gerçek sevgi ile evladı için gösterdiği emek ve çabadan bahsedilerek “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

“Annem gitgide artan sancılarımın olduğunu, büyüdükçe hayattaki konumumu daha iyi hissetmeye başladığımı biliyordu. Bu gerçeği biraz olsun yumuşatmaya, kendi gücünü ve heyecanını bana vermeye çalışıyordu. Yalnız olmadığımı göstererek yapıyordu bunu” (Brown, 2018, s. 80).

Aşağıdaki bölümde Katriona Delahunt'un Christy için yaptığı yardımların onun hayatında ne kadar büyük etki ettiğinden bahsedilerek “Yardımseverlik” değerinin önemi vurgulanmıştır:

“Katriona Delahunt'un bana büyük yardımı olmuştu. Ergen zihnime öylesine güzel ve etkileyici biçimde hitap ediyordu ki bazen onun gerçek olup olmadığını ya da yalnızca hoş bir yanılsama veya birden kaybolacak bir görüntü olup olmadığını düşünüyordum” (Brown, 2018, s. 81).

Aşağıdaki bölümde Christy'nin tedavi için Lourdes'e gitmesini sağlamak amacıyla annesi ve Bayan Maguire'nin onun için yaptıkları yardımlardan bahsedilerek “Yardımseverlik” değerinin önemi vurgulanmıştır:

Derken bir gün Bayan Maguire geldi ve ‘Christy, Lourdes'a gitmeye ne dersin?’ dedi. ‘Olur,’ dedim. ‘Ama para meselesi ne olacak?’...Alışverişten döndüğünde anneme bundan söz ettik, çok sevindi. Sonra plan yapmaya başladık. Gezi otuz dört pounda mal oluyordu. Geziyi düzenleyen Lourdes komitesi on poundunu karşılayarak bana yardımcı olacaktı. Ertesi gün annem, büyük teyzemden beş pound aldı. Ancak bu kadarını halledebilmiştik...’Gerisini ben bir şekilde bulurum,’ dedi Bayan Maguire. ‘Beş şiline briç oynamaları için arkadaşlarımı davet edeceğim, kaybederlerse toplanan parayı senin arkandan Lourdes'a göndereceğim.’ Yüzünde büyüleyici gülümsemesi belirdi. Her şeyin yolunda gideceğini biliyordum. Gidiyordu da (Brown, 2018, s. 94-95).

Aşağıdaki bölümde Christy'nin sürekli yardıma ihtiyacı olmasından duyduğu tedirginlik anlatılmaktadır. İlk defa ona yardımcı olan insanlar yanında olmadan seyahat edeceği ve yalnız kalacağı için endişelenmektedir. Ailesinin her an yanında olması ve ona yardımcı olmaları sayesinde duyduğu güveni ve rahatlığı yalnızken hissedememesi anlatılarak “Yardımseverlik” değerinin önemi vurgulanmıştır:

Yola çıkmaya saatler kala çok gergindim. Bu benim ilk seyahatimdi ve ne yazık ki yalnız yanımda tanıdığım kimse olmadan seyahat edecektim. Bu düşünce beni ürkütüyordu. İnsanlar beni anlayabilecekleri miydi? Yemeklerimi nasıl yiyecektim? Nasıl giyinecek, yıkanacak ve yatacaktım? On seki yaşımda bile hala yemek yerken, giyinirken ve yıkanırken başkalarına muhtaçtım. Bütün doğal ihtiyaçlarımla babam ilgileniyordu. Sol Ayağım dışında neredeyse tamamen aciz durumdaydım (Brown, 2018, s. 95).

Aşağıdaki bölümde hasta kişilerin şifa amacıyla gittikleri Fransa'da küçük bir kasaba olan Lordeste ki çalışanların ‘Şifa Hamamı'nda’ Christy'ye yardım etmeleri anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Beni kollarımdan kaldırarak merdivenlerden aşağı taşıdılar ve yavaşça suya bıraktılar. Soğuk suyun başından aşağı inmesi ile soluğum kesildi. Hemen kollarımdan tuttular. Adamlardan biri, çat pat İngilizcesiyle suya yeniden girmek isteyip istemediğimi sordu. Başımı salladım, beni bir kere daha suya indirdiler. Yanımda duran iki adamı Fransızca dua ettiklerini duydum. Sonra beni dışarı çektiler, öpmem için dudaklarıma küçük bir haç yaklaştırdı (Brown, 2018, s. 99).

Aşağıdaki ifadelerde bir hayır kurumu için çekilen filmde Christy'yi görüp dikkatini çeken ona yardım etmek için arayıp bulan Doktor Collis'in Christy ile ilk tanışması anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Christy,' dedi, güzel ve gür bir sesle. ‘Beyin felci, yani senin hastalığın için yeni bir tedavi geliştirildi. Ben senin geliştirebileceğini inanıyorum ama sen de bizimle beraber çok çalışmaya gönüllü olmalısın. Sen kendine yardım etmek istemezsen, ben de sana yardım edemem. Senin için bir şey yapılabilmesi için, iyileşmeyi istemen gerekiyor.’ Gözlerini üzerimden ayırmadan öne doğru eğildi. ‘Sana yardım edersem dener misin?’ (Brown, 2018, s. 108).

Aşağıdaki ifadelerde bir hayır kurumu için çekilen filmde Christy'yi görüp dikkatini çeken ona yardım etmek için arayıp bulan Doktor Collis'in, Christy ile ilk

tanışması ve doktorun Christy’i cesaretlendirmesi ve canı gönülden yardım etmek istemesi anlatılarak “Yardımseverlik” değerinin önemi vurgulanmıştır:

Christy,’ dedi, güzel ve gür bir sesle. ‘Beyin felci, yani senin hastalığın için yeni bir tedavi geliştirildi. Ben senin gelişebileceğini inanıyorum ama sen de bizimle beraber çok çalışmaya gönüllü olmalısın. Sen kendine yardım etmek istemezsen, ben de sana yardım edemem. Senin için bir şey yapılabilmesi için, iyileşmeyi istemen gerekiyor.’ Gözlerini üzerimden ayırmadan öne doğru eğildi. ‘Sana yardım edersem dener misin?’ ‘Dener miyim?’ diye düşündüm. Konuşamıyordum, bu yüzden ona cevap veremedim. Yalnızca bakabildim. Gözlerimde ki ifadeyi anlamış olmalı ki memnun olmuş bir halde ayağa kalktı, yanıma geldi, kolunu omuzlarıma doladı. ‘Peki! Yarın başlıyoruz,’ dedi (Brown, 2018, s. 108).

Aşağıda Doktor Collis ve Christy’nin birlikte tedavi sürecine başlama planları anlatılarak “Dayanışma” değeri vurgulanmıştır:

Ertesi gün beni muayene edip özel bir tedavi programı hazırlanması için asistanlarından birini göndereceğini söyledi. Tedavi, grup halinde değil; her hastayla bireysel ilgilenerek uygulanıyordu. Henüz kendilerine ait özel bir klinikleri olmadığı için evde tedavi olacaktım...Gitmek için ayağa kalktı. Tam çıkarken durdu ve geri döndü. Gülümseyerek, ‘Bu arada benim adım Dr. Collis. Yakında görüşürüz,’ dedi ve gitti (Brown, 2018, s. 108).

Aşağıdaki bölümde aile üyelerinin sıcak bir sevgi ile bir birlerine olan bağlılıkları ve birisi için olan güzel gelişmelere en içten duygularla sevinmeleri anlatılarak “Aile Birliğini Önem Verme” ve “Sevgi” değerlerine vurgu yapılmıştır:

Kapı, arkasından kapandığında döndüm ve çevremdeki yüzlere baktım. Hepsi mutluluk ve heyecanla parlıyordu. Babam öyle keyiflenmişti ki bana çay koyarken elleri titriyordu. Mona, gideceği dansı unutmuş, elindeki pudra süngeri lime lime ediyor ve bana gülümsüyordu. Peter, sevgili ağabeyim Peter ise çayına şeker yerine iki kaşık tuz atmıştı...Ama ben en çok anneme dikkat etmişim. O da benim gibi duygularını kolayca belli etmezdi ancak şimdi neşelendiği belliydi. Yüzündeki mutlu ifade, benim için boynuma sarılıp dualar ederek ağlamasından çok daha büyük bir anlam ifade ediyordu” (Brown, 2018, s. 109).

Aşağıdaki ifadelerde Dr. Collis’in görevlendirdiği Doktor Warnants Christy’ye yardım etmek amacıyla çalışmalarına başlaması anlatılarak “Yardımseverlik” değeri belirtilmiştir:

Doktor Warnants daha çok fiziksel egzersiz içeren özel bir tedavi hazırlamıştı. Evde kendi başıma, belki ihtiyaç duyarsam ailemden biraz yardım alarak çalışacaktım. Bana söylediğine göre bu, hazırlık çalışmasıydı. Tedaviye en küçük bir tepki verdiğim anda daha yoğun, yorucu ve zor bir çalışma rutinine sokacaktı beni. Bu çalışmaya fizik tedavi adını verildiğini öğrendim. Bence şahane bir isimdi... Bundan sonra, Dr. Warnants haftada bir kez, pazar günleri beni görmeye geldi. Geldiğinde bana alıştırma tekrarlatıyor, beni izliyor, yapmakta zorlandığım şeyleri not ediyor ve yanlış yaptığımda beni uyarıyordu” (Brown, 2018, s. 111).

Aşağıdaki ifadelerde Christy'nin daha iyi bir tedavi süreci yaşayabilmesi için annesinin yaptığı yardımlardan bahsedilerek yardımseverlik değeri vurgulanmıştır:

Şimdi birden aklına bir fikir gelmişti. Neden arka bahçeyi başka bir amaçla kullanıyorduk? Dr. Warnants ve ben evdeki gürültüden ve rahatsızlıktan uzaklaşırsak,

kendimize ait bir odamız olursa çok güzel olurdu. Arka taraftaki o boş yerde, her şeyden uzak olacağımız bir oda neden yapılmasın diye düşündü annem. İyi ama para? Para her zaman sorundu! Bunun ne kadara mal olacağını bilmiyordu; ama duvar ustaları ile dolu bir ailede yaşadığı için, babama ve oğullarına asıl amacını belli etmeden sorular sorarak yavaş yavaş inşaat malzemelerinin ne kadar tutacağını aşağı yukarı hesaplayabilmişti. En az elli pounda ihtiyaç vardı... Ama annem bu sorunun kendisine ezmesine izin vermezdi. Çok istediği bu amacını gerçekleştirmeye kararlıydı. Böylece işe koyuldu. Ödünç aldı, sattı, para günlerine katıldı, rehineciye gitti, hayatta olduğunu ve durumunun iyi olduğunu öğrendiği yaşlı dayı ve teyzelerine gitti. Haftalarca benim dışımda herkesten gizli para topladı. Ben de bu kampanya boyunca ona manevi destek verdiğim elbette (Brown, 2018, s. 113-114).

Aşağıdaki cümlede yapılan işlerin kadın işi erkek işi diye ayrılmasına ve kadın erkek eşitsizliğine neden olmuştur.

“Ev yapan bir kadın! Bu düşünce hepimizi güldürdü” (Brown, 2018, s. 115).

Aşağıdaki bölümde annesinin Christy'ye yardım için başlattığı çalışmalar babanın ve erkek kardeşlerin de dâhil olmasıyla tamamlanması anlatılarak “Yardıms severlik ve Dayanışma” değerleri vurgulanmıştır:

Ertesi gün annem daha erken kalktı, hızla kahvaltıyı hazırladı, altı çocuğunu okula gönderdi ve ev işlerini sabahtan bitirdi; böylece bütün öğleden sonra kendisine kalmıştı. Öğle yemeği saati de gelip geçti. Annem, kafasından neler geçtiğini kimseye söylemedi... Annem yere çömelmişti; bir yanında çimento diğer yanında bir sürahi su vardı. Sağ eline malayı almıştı. Dizdiği tuğlalara gururla bakıyordu. Akşam yemeğimizi ve çayımızı verdikten sonra sessizce arka bahçedeki işine geri döndü. Birkaç dakika sonra, bir şeyler almak için arka bahçeye giden babam, annemi gördü... Annem başını kaldırdı ve duvara bir tuğla daha koyarak ‘Christy'nin evini yapıyorum,’ dedi. ... Bu arada diğer dört duvar ustası dışarı çıkmıştı. Babam onlara döndü. ‘Gördünüz mü çocuklar, anneniz bizim işimizi yapmaya çalışıyor!’ ” cümlesinde de kadın işi erkek işi algısı oluşturulmuş ve bu algı da kadın erkek eşitsizliğine neden olmuştur. ... ‘Berbat,’ dedi paddy, başını sallayarak. ‘Aynı hizada bile olmamış anne. ... ’Bu, erkek işi ise o zaman siz yapın,’ ” dedi annem. Ayağa kalktı ve ellerini önlüğüne sildi... Annem mutfığa girer girmez, babam ‘Haydi!’ dedi. ‘Başlayalım.’... Böylece arka bahçedeki küçük evimi yaptılar (Brown, 2018, s. 115-117).

Aşağıdaki bölümde Dr. Collis’in Christy’i Londra’da yaşayan beyin felci konusunda ünlü bir uzman olan yengesi Bayan Irene Collis’in tedavi ile ilgili fikrini almak için göndermesi ve bu süreçte Christy’e yapılan yardımlar anlatılarak “Yardıms severlik” değeri vurgulanmıştır:

“Soğuk bir cumartesi sabahı, saat on birde Northolt’a vardık. Dr. Warnants bizi karşılamaya gelmişti. Beni omzuna aldı ve beklemekte olan taksiye götürdü... Dr. Warnants bir iskemleye oturmama yardımcı olurken gülümsedi... On sekiz mi? On sekiz yıllık sakatlık sana yeter de artar bile. Bu konuda bir şeyler yapma vakti gelmedi mi sence? ” dedi Bayan Collis. Başımı sallayarak onu onayladım. ‘Bence de,’ dedi. ‘Öyleyse senin için neler yapabileceğimizi görelim’... Bay Gallagher’la daha sonra çok iyi arkadaş olacaktık. Mücadelede bana çok yardımcı oldu, adı bende arkadaşlık ve anlayışla her zaman eş anlamlı olarak kalacak (Brown, 2018, s. 122-125).

Aşağıdaki bölümde annenin oğlunun hislerine ortak olması ve duygusal olarak ona destek olması anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Ancak belli etmese de, onun da içten içe benimle aynı şeyleri düşündüğünü ve hissettiğini çok iyi biliyordum. Bu görüşmenin benim için ne anlama geldiğinin ve bütün hayatımın bu görüşmenin sonucuna bağlı olduğunun farkındaydı. Bana yardımcı olmak için ağzından tek söz çıkmasa da, bununla yüzleşmem için kendi cesaretinin ve gücünün bir bölümünü bana aktarıyordu (Brown, 2018, s. 124).

Aşağıdaki ifadelerde Bayan Collis’in Christy’nin tedavi edilebileceğini söylemesi üzerine Dr. Collis’in kurduğu beyin felci kliniğinde Christy’nin tedavi sürecin başlaması anlatılmaktadır. Burada yapılan yardımlar Christy’nin iyileşmesine destek olmuştur. Verilen ifadelerden klinikte çalışan kişilerin sadece görev bilinci ile yardım etmedikleri sevgi ve saygı ile hastalara yaklaştıkları anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Malta Şövalyeleri’yle St. John Ambulans Ekibi de sakat çocukları, tedavi için sabah dokuzla öğlen on iki arası kliniğe taşınmayı kabul etmişti... Ama şoför, babama beni kaldırmasında yardım eden, güler yüzlü, neşeli bir adamdı. Bu, korkumu biraz azaltmıştı... Yürüyemiyordum ve görünürde beni binaya ve götürececek bir arabaya da sandalye yoktu. Dr. Warnants'a baktım, o da bana baktı... ‘Yine gücümü göstermem gerekecek evlat,’ “ dedi omzunu silkerek... Sonra beni bacaklarımdan kavrayıp sırtına aldı” (Brown, 2018, s. 128-131).

Aşağıdaki bölümde bir yardım çağrısı ve bu yardım isteğine verilen cevap görülmektedir. Dr. Collis’in yardımları sayesinde Christy’nin yazma işine koyulması ve bu alanda çaba sarf edip gelişmesi anlatılarak “Yardımseverlik” değerinin önemi vurgulanmıştır:

Sevgili Dr. Collis. Bir kitap yazmaya çalışıyorum. Sizin için sakıncası yoksa gelip bana yardım eder misiniz? Christy Brown... ‘Merhaba,’ dedi ve yanıma gelip masanın karşısındaki sandalyeye oturdu. ‘Yardım çağrısını bugün aldım. Demek kitap yazıyorsun. Ne güzel. Görelim bakalım.’... Sonra, bana getirdiği kitapları gösterdi ve bunları masanın üzerine yaydı. L.A.G. Strong’un kısa hikayeleri, Sean O’ Faolain’dan iki kitap, edebiyat çevresinden arkadaşlarının kitapları, John Stewart, Maurice Collis ve dünya edebiyatında ünlü yazarların altı ciltlik kitapları vardı aralarında... ‘Peki, öyleyse,’ ” diye devam etti. Bu durumda bütün hikâyeye yeniden başlamalısın! Sonra bana ders vermeye başladı... Olabildiğince kısa cümleler kurmaya çalış. Fırçayla resim yaptın, şimdi bunu kalemle yapmayı denemelisin. Yalnızca dene. Örneğin bu odayı tarif et; garip sandalyeni, isli duvarda asılı duran resmi, kırık aynayı, kitapları, renkli fotoğrafları... O bana nasıl yazmam gerektiğini öğretirken, öğrenmeye susamış bir halde dinledim. Söylediği hiçbir şeyi unutmadım... Sonunda yanıma gelip elimi sıktı. Hayatımın en zor işine başlamak üzere olduğumu biliyordum; ama bu adam arkamda olduğu sürece bu işi halledeceğimi de biliyordum. Elimi sıkışından anlamıştım” (Brown, 2018, s. 151-155).

Dr. Collis’in kurduğu beyin felci kliniğinin taşındığı yeni binasında yeni öğretmenlerle beyin felci rahatsızlığı olan hastalara yaptıkları yardımlar anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Sınıfta ‘farklılıkları’ nedeniyle kardeşleriyle normal okullara gidemeyen çocuklar ve onlara temel eğitim veren, böyle zor bir iş için özel olarak eğitilmiş, deneyimli bir öğretmen vardı. Böylece bu çocukların sıradan insanlarla normal ilişkiler kurmasına yardımcı olabilmek için bir bağlantı daha kurulmuş oluyordu. Okula gidebildikleri, kitapları ve sıraları olduğu ve evdeki kardeşleri gibi toplama-çıkarma öğrendikleri için kendileriyle gurur duyuyorlardı. Öğretmenleriyle ve kendilerine yapılan yardımla övünüyorlardı (Brown, 2018, s. 158).

Dr. Collis’in kurduğu beyin felci kliniğinin taşındığı yeni binasında yeni öğretmenlerle beyin felci rahatsızlığı olan hastalara yaptıkları yardımlar anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmış olup yardım alan çocukların bu yardımlardan ve kendileri için gösterilen çabadan mutlu oldukları anlatılmıştır:

Sınıfta ‘farklılıkları’ nedeniyle kardeşleriyle normal okullara gidemeyen çocuklar ve onlara temel eğitim veren, böyle zor bir iş için özel olarak eğitilmiş, deneyimli bir öğretmen vardı. Böylece bu çocukların sıradan insanlarla normal ilişkiler kurmasına yardımcı olabilmek için bir bağlantı daha kurulmuş oluyordu. Okula gidebildikleri, kitapları ve sıraları olduğu ve evdeki kardeşleri gibi toplama-çıkarma öğrendikleri için kendileriyle gurur duyuyorlardı. Öğretmenleriyle ve kendilerine yapılan yardımla övünüyorlardı (Brown, 2018, s. 158).

Aşağıdaki bölümlerde yapılan yardımların meslek ve görev bilinciyle yapılmadığı gerçekten yardıma ihtiyacı olan bu çocukların gelişimlerine destek olmak için yapıldığı belirtilerek “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

Onlar sadece ‘hastaları! Tedavi eden ‘sağlık personeli’ değillerdi. Birçok sorunla yüzleşmiş ve sorunları ‘fiziksel’ başlığı altında toplanamayacak bir grup insanın dertleri ile içtenlikle ilgilenen insanlardı... Kendimizi diğerleri için yük olarak görürken, yavaş yavaş bizi anlayan, hayatlarını gerçekten bize yardım etmeye ve kendimizi daha çok anlamamıza yardımcı olan insanların var olduğunu görmeye başlıyorduk. Böylece sonunda rahatsızlığımızla ilgili müthiş olumlu bir şeyi ortaya çıkarmış oluyorduk (Brown, 2018, s. 160-161).

Aşağıdaki bölümde kliniğin durumu kötü olan hastası Bernie’nin, aldığı gerçek yardımlar sayesinde daha iyi duruma gelmesi, yaşam belirtisi göstermeye başlaması anlatılarak “Yardımseverlik” değerinin önemi vurgulanmıştır:

Özel olarak uygulanan egzersizlerle Bernie konusunda istenen aşamaya ulaşıldı. Bernie, kliniğin gururu oldu ve en canlı hastalarından biri haline geldi. Onunla ilgilenen “Fizyoterapist Bayan Dorothy Henderson’ un dikkatli eğitimi altında, hareketsiz bir elbise veya kemik yığını olmaktan çıkıp konuşan, gülen, hayat dolu, sevimli bir insana dönüştü. Bayan Dorothy ona ‘Tatlı kız’ diyordu (Brown, 2018, s. 161).

Aşağıdaki bölümde uzmanların gösterdiği sevgi ve ilgi sayesinde hastaların gösterdikleri gelişimler anlatılarak “Yardımseverlik” değerine yer verilmiştir:

“Sonunda, kliniğin danışmanı olan Dr. Mary O’ Donnel, Bayan Barbara Ailen ve kadrodaki üç fizyoterapistin denetimi altında, özel yapılmış aletlerle yürümeyi öğrenme aşamasına geldim” (Brown, 2018, s. 163).

Aşağıdaki Christy'nin ifadelerinden de anlaşılacağı gibi klinikte olan dayanışma ve yardımların gerçekten hastaların hayatında olumlu katkılar yaptığı vurgulanmıştır. Acıma duygusu olmadan gerçek sevgiyle yardım edildiği belirtilerek “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır:

“Bütün çocuklar kliniğe gelmekten büyük zevk alır, çünkü hem tedavi olur hem de anlayış ve ilgi görürler. Üstelik bu anlayışla ve ilgi de acıma yoktur” (Brown, 2018, s. 167).

Aşağıdaki ifadelerde Christy'nin kitap yazma konusundaki gelişimini, gönüllü olarak takip eden Dr. Collis'in yardımları sayesinde gerçekleşen değişim anlatılarak “Yardımseverlik” değerine yer verilmiştir:

Zaman geçtikçe Robert Collis'ten yazma konusunda yeni şeyler öğrenmeye devam ettim. O kadar kısa zamanda o kadar çok şey öğrenmişim ki sanki gözlerimi kamaştırarak bir define sandığı bulmuş gibi şaşkındım. Küçük çalışma odama gelip oturuyor ve uzun cümleler ya da anlaşılmaz terimler kullanmadan yazma konusunda benimle konuşmaya başlıyordu. Bana öğretmek istediği şeyleri hiç vakit kaybetmeden olabildiğince açık ve net bir şekilde anlatmaya çalışıyordu... Ondan öğrendiklerimin ışığında, yaptığım pek çok hatayı gördüm. Ama o çok sabırlıydı. Fırsat buldukça yanıma geliyordu, bazen haftada iki hatta üç kez. Bana fazla teknik olmadan nasıl yazabileceğime dair incelikler gösterdi. İyi bir eleştirmendi ve durumumdan dolayı bana yaptı eleştirileri de yumuşatmazdı. Ancak bana, yazar olabileceğime inanıyordu ve ihtiyacım olan güveni de veriyordu... Bir gün sonra yine dikte etme yoluyla otobiyografimin ikinci uyarlanmasına başladım. Yazdığım kişi bu kez on üç yaşındaki şortlu erkek kardeşim Francis' ti. Eamonn ve Sean'dan oldukça farklıydı çünkü onlar gibi aklını vermeden makine gibi yazmıyordu. Yazdıkları hakkında düşünüyordu. Günlük çalışmamızı bitirdiğimiz zaman, daha çok geceleri, sessizce oturup benim için yazmış olduklarını okuyordu (Brown, 2018, s. 169-170).

Aşağıdaki bölümlerde Dr. Collis'in Christy'nin gerçek bir eser yaratabilecek yeteneğini keşfetmesi ve onun eğitimine destek olacak bir öğretmenle anlaşmak için çabalaması “yardımseverlik” değerini vurgulamaktadır:

Sıradan bir okula veya üniversiteye gidemezsin,’ dedi ve devam etti, ‘bu yüzden senin için yapılacak en iyi şey, özel bir öğretmen tutmak. Fiziksel hareketlerini ve konuşma zorluğunu önemsemeyecek kadar zeki ve insan doğasından anlayan biri olmalı. Marrowbone Lane Kurumu' na para konusunda danışacağım... Birkaç gün sonra geldi ve Katriona Maguire'in da yardımıyla bana ders verebilecek, Kimmage' in büyük devlet okullarından birinde öğretmenlik yapan ve evimin yakınlarında oturan birini bulunduğunu söyledi” (Brown, 2018, s. 173).

Aşağıdaki bölümde yazma yeteneğini geliştirmek için Christy ile Bay Guthrie'nin kurdukları iletişim “Dayanışma” değerini hissettirmektedir:

Bay Guthrie öncelikle, yolumuzda önümüze çıkan bütün engelleri sakın sakın, özenle ve büyük bir güvenle aşarak yeteneklerini göstermeye başlamıştı. Aramızda gelişen ilişki dostça ve mütevazıydı. Zor ve büyük bir iş yapan bir ikiliymişiz gibi hissetmemi sağlıyordu. İlerlememe ve çok katkısı oldu... O günkü programımız bittiğinde biraz daha kalırdı; Bertrand Russell'in felsefesi, Thompson ve Yeats'in şiirleri, psikanalizin ne

olduğu gibi sıradan derslerin dışındaki bir şeyler hakkında tartışırız ve bir sürü şey öğrenirdim. Elbette Bu konuşmalar, konuşmamı düzeltmem konusunda bana çok yardımcı oluyordu (Brown, 2018, s. 174-175).

Aşağıdaki bölümde Christy'nin, kardeşlerinin yardımları sayesinde matematik konusunda da ilerleme kaydettiğini belirtmesi ile “Yardımseverlik” değeri işlenmiştir:

Matematiğe ilk başladığımda sayıları kendi kendime yazamıyordum. Bu yüzden Sean'dan yardım istedim. Francis'in zaten çok işi vardı, yazmakta olduğum kitaba yardımcı oluyordu. Sean' un hem okulda matematiği iyiydi hem de bana aritmetik ve cebirde yardımcı oluyordu. Öyle ki bir süre sonra bütün zor ödevleri ona yaptırmaya, ben de sadece cevapları kontrol etmeye başlamıştım! (Brown, 2018, s. 175).

Dr. Collis Dublin'deki beyin felci hastalarının yararına bir konser düzenlemiştir. Christy'den de beyin felci konusunda konuşma yapmasını istemiştir. Aşağıdaki parçalarda Christy'i konser alanına götürmek için yapılan yardımlar anlatılarak “Yardımseverlik” değeri işlenmiştir:

Sonunda, Amerikan tarzı kocaman bir taksisi olan aile dostlarından Sid MacKeogh bizi götürmeye gönüllü oldu... Doktorun uzun sarı saçlı ve güçlü kuvvetli tıp öğrencisi olan oğlu Robbie Collis, otelin arkasındaki kapıdan beni alacağını ve gösteri başlamadan önce beni yerime oturtacağını söyledi... Sonra birden bana, hiç bahsetmeden kiraladıkları smokini giydirdiler. İtirazlarıma karşın, Peter ve Tony beni smokin içine taktılar ve ‘Şık görünmen gerekiyor,’ dediler... Oldukça ağır olduğumu tahmin ediyordum; fakat Robbie Collis hiç ses çıkarmadan beni kavradı ve taşıdı” (Brown, 2018, s. 183-184).

2. Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Peygamberimizin Hayatı” adlı bu kitap 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının “Kültür ve Miras” öğrenme alanında “İslamiyet’in Doğuşu ve Değişim” konu başlığı altında önerilmiştir. Konuya Hz. Muhammed’in dünyaya gelişi ile giriş yapılmış ve İslamiyet öncesinde Arap yarımadasında yaşanan döneme Cahile Dönemi denmesinin nedenleri belirtilmiştir. Cahile Döneminde Arap yarımadasındaki sosyal durum hakkında bilgi verilerek konuya devam edilmiştir. Hz. Muhammed’in “Erdemliler Topluluğu” adı verilen topluluğa genç yaşta üye olması onun hangi kişilik özelliğini yansıtır sorusu öğrencilere yöneltilip “Peygamberimizin Hayatı” kitabı önerilmiştir.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanında önerilen “Peygamberimizin Hayatı” adlı kitap, öğrenme alanı içerisinde verilmesi düşünülen “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerinin kazandırılması açısından önerildiği düşünülmektedir. Bu bölümde kitaptan söz konusu değeri içerdiği düşünülen bölümler alınıp incelenmiştir. Örneğin;

Aşağıdaki ifadelerde Mekke şehri için önemli olan, hac ibadetinde tavaf edilen kutsal yapı Kâbe'nin inşası anlatılarak taşınmaz kültürel miras hissettirilmiştir:

Yeryüzünde Allah'a ibadet için yapılan ilk bina, bütün namazlarda Kiblegah olarak yönelmekte olduğumuz Kâbe'dir. Tavafa başlama yerinin işareti olmak üzere, Kâbe'nin güney-doğu köşesi (Rükn-i Hacer'i Esved) nde bulunan 'Hacer'i Esved' denilen siyah taşı Hz. İbrahim, Ebu Kubeys dağından getirerek halen bulunduğu köşeye koymuştur. İnşaatın tamamlanmasından sonra Hz. İbrahim ilk tavafi oğlu Hz. İsmail ile beraber yapmış, bütün insanları hacca, Kâbe'yi ziyarete davet etmiştir (Yücel, 2014, s. 12).

Aşağıdaki ifadelerde inançlar, kutsal şehirler ve tarihi dini yapılar aracılığı ile kültürel unsurlara vurgu yapılmıştır:

"Mekke şehri, Hz. Peygamber (s.a.s)'in büyük dedelerinden Kusayy tarafından, Kâbe'nin inşasından çok sonra kurulmuştur. Allah'a ibadet için yapılmış olan Kâbe, zamanla "Tevhid İnancı" nın unutulmasıyla, putlarla doldurulmuş; Mekke putperestliğin merkezi haline gelmiştir" (Yücel, 2014, s. 12).

Aşağıdaki bölümde kutsal kitapta ve İslami kaynaklarda Hz. İsmail'in annesi Hacer'in, çocuğunun susuzluktan ölmesinden korkup, telaşlanması üzerine su aramak için Safâ ve Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelmesi bu sırada oğlunun olduğu yerde zemzem suyunun çıkması anlatılır. Aşağıdaki ifadelerde de zemzem suyu ve suyun çıkarıldığı kuyudan bahsedilerek kültürel miras öğeleri olan inançlara ve kutsal mekânlara vurgu yapılmıştır:

Yanlarındaki hurma ve su bittikten sonra, Hacer çocuğunun olduğu yerde bırakıp, bir can yoldaşı görebilmek ve birkaç yudum su bulabilmek ümidiyle Safa ile Merve tepeleri arasında gidip geldiği esnada bir melek, ökçesiyle Zemzem suyunu ortaya çıkarmıştı. Hacer bu sudan kana kana içti, çocuğunu emzirdi ve Allah'a hamdetti... Cürhümiler, Kâbe'ye hediye edilmiş olan altın geyik heykelleri ile diğer kıymetli eşyayı Zemzem kuyusuna atıp, üzerine toprakla doldurduktan sonra, kuyuyu belirsiz hale getirerek Mekke'den kaçtılar. Bu yüzden Zemzem kuyusu uzun müddet kapalı kaldı" (Yücel, 2014, s. 14-15).

Aşağıdaki bölümde Hz. Peygamberin doğumu sırasında gerçekleşen olaylar ve gerçekleştiği yerler anlatılarak kültürel mirasta yer alan inanışlara ve mimari yapılara değinilmiştir:

O gece İran Kırsası (Hükümdarı)'nın Medayin şehrindeki sarayı'nın 14 sütunu yıkılmış, mecusilerin İran'da Istahrabat şehrinde bin yıldan beri yanmakta olan 'ateşgede'leri sönmüş Save (Taberiyye) gölü yere batmış, bin yıldan beri kurumuş olan Semave deresi'nin suları taşmış, mecusilerin büyük bilgini Mudiban korkunç bir rüya görmüş, Kâbe'deki putların yüzüstü devrildikleri görülmüştü. Gerçekten O'nun doğması ile bütün dünyada hüküm sürmekte olan cehalet ve küfür ateşi sönmüş, putperestlik yıkılmış, zulmün baskısı son bulmuştur (Yücel, 2014, s. 25).

Aşağıdaki bölümde kültürel miras öğelerinden inanışlar ve tarihi yapılara vurgu yapılmıştır:

“Hz. İbrahim ve Hz. İsmail tarafından yapılmış olan Kâbe, geçen uzun asırlar içinde yağmur ve sel suları ile harap olmuş, tamir edilmesi gerekmişti” (Yücel, 2014, s. 38).

Aşağıdaki ifadelerde Hz. Muhammed’in peygamberlik öncesi yaşadıkları anlatılarak inançlar ve taşınmaz kültürel miras öğelerinden kutsal mekânlar belirtilmiştir:

Eskiden beri Mekke'deki hanif ve zahitler, recep ayında inzivaya çekilirlerdi. Her biri, Mekke'nin 3 mil (bir saat) kuzeyinde Hira (Nur) dağında bir köşeye çekilir, tefekküre daldı... 40 yaşlarına doğru Hz. Peygamber (s.a.s) kalbinde de bir yalnızlık sevgisi belirdi. O da Hira (Nur) Dağında bir mağaraya çekilip, günlerce orada kalıyor, Cenabı Hakk'ın sonsuz kudret ve azametini düşünerek O'na ibadet ediyordu... Safa ile Merve arasında işlek bir yerde bulunan 'Erkam'ın evine taşındı. Birçok kimse bu evde İslam'la şereflendi için bu eve 'Dar-ı İslam' denildi... -'O halde ne duruyoruz'? Hemen çıkalım, Harem-i Şerif'e gidelim, dedi. Bütün Müslümanlar toplu halde Kâbe'ye gittiler”(Yücel, 2013, s. 47-68).

Aşağıdaki ifadelerde Hz. Peygamber'in 'İsra ve Mirac' mucizesi ayrıntılı şekilde ele alınarak kültürel miras öğelerinden inanışlar belirtilmiştir:

Resul-i Ekrem (s.a.s) Mekke' deki Mescid-i Haram' dan Kudüs' teki Mescid-i Aksa' ya olan miracı, yukarıda anlamı yazılan ayet-i kerime ile sabittir. Mescid-i Aksa'dan semalara ve yüce makamlara yükseldiğini ise, Peygamber Efendimizden nakledilen sahih hadis-i şeriflerden öğrenmekteyiz. Hadis-i şeriflerde anlatılanların özeti şöyledir. Resulullah (s.a.s) bir gece Kâbe'nin 'Hatim' denilen kısmında iken, Cebrail'in getirdiği 'Burak' denilen bineğe binerek Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya gelip burada namaz kılmıştır. Buradan da 'Mirac' denilen alete binerek, semalara yükselmiştir (Yücel, 2014, s. 83).

Aşağıdaki bölümde inançlardan doğan uygulamalara ve kutsal mekânlara değinilerek kültürel miras hissettirilmiştir:

“Bu esnada Kur'an-ı Kerim'de 'takva üzerine yapıldığı' bildirilen Kuba Mescidi'ni bina etti ve burada namaz kıldı” (Yücel, 2014, s. 96).

Aşağıdaki bölümde Peygamberin Mescid-i Nebi'nin İnşası'nda çalışması anlatılarak kültürel miras öğelerinden dini inançtan doğan uygulamaların gerçekleştirildiği tarihi yapılara vurgu yapılmıştır:

Mescid'in yapımında bizzat Resulullah (s.a.s.)'de bir işçi gibi çalıştı. Temeli taştan, duvarları kerpiçten, direkleri hurma ağaçlarından yapıldı. Üzeri de hurma dalları ile örtüldü; zemini ise topraktı. Kiblesi Kudüs'e doğru olan bu mescid'in biri mihrab'ın karşısındaki ana kapı, biri Resulullah (s.a.s.)'in evine açılan kapı, diğeri de 'Bab-ı Rahmet' denilen kapı olmak üzere üç kapısı vardı. Kible'nin değişmesinden sonra, ana kapı ile mihrap yer değiştirdiler (Yücel, 2014, s. 104).

Aşağıdaki bölümde somut olmayan kültürel miras öğelerinden inanışlara değinilmiştir:

“Sadece Sa'd b. Ebi Vakkas, ikinci seriyye' de bir ok atmıştır ki İslam'da Allah yolunda atılan ilk ok budur” (Yücel, 2014,s. 113).

Aşağıdaki ifadelerde ‘kıblenin değişmesi’ olayı anlatılırken taşınmaz kültürel miras öğelerinden inanışlar ve inanışa bağlı olarak yapılan ritüeller ve bu ritüellerin gerçekleşmesi için yapılan tarihi yapılara vurgu yapılmıştır:

İslam'ın ilk yıllarında namaz, Beyt-i Makdis'e (Kudüs'e) doğru kılınmıyordu. Ancak, Hicret'ten önce Resulullah (s.a.s.) Mekke'de namaz kılarken, mümkün merteye Kâbe'yi arkasına almaz; Kâbe, kendisiyle Beyt-i Makdis arasında kalacak şekilde, Rükni-Yemani ile Rükni-Hacer-i esved arasında namaza dururdu. Böylece hem Kâbe'ye hem de Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya yönelmiş oluyordu. Hicretten sonra Medine'de Mescid-i Aksa'ya yöneldiğinde Kâbe'nin arka tarafta kalmasından Resulullah (s.a.s.) üzüntü duyuyor, kıblenin Kâbe ye çevrilmesini içten arzu ediyordu. Çünkü Kâbe, atası Hz. İbrahim'in kıblesiydi...Hicretten 16-17 ay kadar sonra, Şaban ayının 15'inci günü Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'de Selemeoğulları Yurdu'nda öğle namazı kıldırırken, ikinci rek'atın sonunda; ‘Yüzünü gökyüzüne çevirip durduğunu görüyoruz. Seni elbette hoşnut olduğun kıbleye çevireceğiz. Hemen yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. (Ey mü'minler) siz de nerede olursanız, (namazda) yüzlerinizi, onun tarafına çeviriniz...’ (el-Bakara Suresi, 114) anlamındaki ayet nazil oldu. Hz. Peygamber yönünü hemen Kudüs'ten Mescid-i Haram'a çevirdi. Cemaat da saflarıyla birlikte döndüler. Kudüs'e doğru başlanılan namazın, son iki rek'atı, Kâbe'ye yönelinerek tamamlandı. Bu yüzden Selemeoğulları Mescidine ‘Mescid-i Kibleteyn’(iki kibleli mescid) denilmiştir (Yücel, 2014, s. 113-116).

Aşağıdaki bölümde Hz. Peygamberin giysisinden bahsedilerek kültürel unsurlardan geleneksel kıyafetlere değinilmiştir:

“Resul-i Ekrem (s.a.s.) vecd içinde, kendinden geçerek, o kadar çok dua etmiş ve ellerini öylesine semaya kaldırmıştı ki, sırtından ridasının düştüğünün farkına varmamıştı” (Yücel, 2014, s. 121).

Aşağıdaki bölümde somut olmayan kültürel miras öğesi olan inançlara ve inançlardan doğan ibadet ve ritüellere yer verilmiştir:

Medine Devri'nin 2'nci yılında, Bedir Savaşı'ndan önce Şaban ayında Ramazan orucu farz kılındı. Zekât da hicretin 2'inci yılında farz kılınmıştır. Bazı İslam bilginleri, zekâtın Mekke devrinde farz kılındığı, Medine Devrinde ise, zekâtın verileceği yerlerin belirlendiği görüşündedir. Gene bu yılda Ramazan ve Kurban bayramları namazları ile fitir sadakası ve kurban kesmek meşru kılınmıştır (Yücel, 2014, s. 126).

Aşağıdaki bölümde somut olmayan kültürel unsurlardan edebiyata, sözlü anlatım geleneklerine ve gösteri sanatlarına vurgu yapılmıştır:

“Mekke dışındaki müşrik Arap kabilelerine, şairler, hatipler gönderdiler. Bunlar, Bedir'de öldürülenler için, şiirler, mersiyeler söyleyerek halkı heyecana getirdiler. Orduda ayrıca 300 deve, şarap tulumları, şarkıcı ve rakkase kadınlar vardı” (Yücel, 2014, s. 128).

Aşağıdaki bölümde somut olmayan kültürel miras öğelerinden sözlü geleneklere değinilmiştir:

“Kureyşli kadınlar, Bedir'de ölenler için mersiyeler okuyorlar, defler çalıp şarkılar söyleyerek askerler arasında dolaşıyorlar, onları savaşa teşvik ediyorlardı” (Yücel, 2014, s. 131).

Aşağıdaki ifadelerde Hz. Aişe'nin takılarından bahsedilmesi ile taşınır kültürel miras öğelerinden tarihi nesnelere ve el sanatlarına değinilmiştir:

“Dönüşte, bir gece konak yerinden hareket edileceği sırada Hazreti Aişe'nin gerdanlığının kaybolduğu anlaşıldı... Müreysi Savaşı dönüşünde, bir konaklama sırasında Hz. Aişe'nin yemen boncuğundan yapılmış gerdanlığı düşmüş ve onu ararken gecikmişti” (Yücel, 2014, s. 148-149).

Aşağıdaki bölümde inançlardan doğan kurban kesme ibadetine değinilerek kültürel miras öğelerinden geleneklere vurgu yapılmıştır:

“Ashab, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kurbanını kesip tıraş olduğunu görünce, hemen onlar da kurbanlarını kesip, birbirlerini tıraş etmeye başladılar” (Yücel, 2014, s. 170).

Aşağıdaki ifadelerde tarihi bir anlaşmaya yer verilerek taşınabilir kültürel miras öğelerinden tarihi belgelere vurgu yapılmıştır:

“Gerçekten Hudeybiye Anlaşması, Müslümanlığın Medine dışında yayılmasına bir başlangıç oldu” (Yücel, 2014, s. 170).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden inançlara ve inançlardan doğan şehitlik makamına ve Hayber Kalesi'nin fethinin anlatımı ile de tarihi mekân ve yapılara vurgu yapılmıştır:

Hudeybiye musalahasından Mekke' nin fethine kadar geçen 21 aylık devrede Müslüman olanların sayısı, İslam' ın doğuşundan, Hudeybiye Barışına kadar geçen 19 yılda Müslüman olanların sayısından kat kat fazla oldu. Hayber'in ve Mekke'nin fethi gibi zaferler, Hudeybiye musalahası takibetti. Dört yıl sonra, Resulullah (s.a.s.)'in vefatında Müslümanlık bütün Arab yarımadasına yayılmış bulunuyordu (Yücel, 2014, s. 171).

İlk önce merhab kaleden çıktı. Kahramanlık şiirleri söyleyerek meydan okudu. Karşına çıkacak er diledi. O'na karşı bizzat Hz. Ali çıktı, kahramanca dövüşerek bu güçlü Yahudi' yi yere serdi. Merhab öldürülünce, Yahudiler fazla dayanamadılar. Ümitsizliğe düşüp kaleyi teslim ettiler. Böylece Hayber feth edildi; Hz. Ali de Hayber Fatihisi oldu. Savaş sırasında Yahudilerden 93 kişi ölmüştü, Müslümanlar ise 15 Şehit vermişlerdi (Yücel, 2014, s. 185).

Aşağıdaki ifadelerde kutsal mekânlar ve inançlardan doğan dini ritüellerden bahsedilerek somut olmayan kültürel miras öğelerine değinilmiştir:

“Kâbe, usulüne göre tavaf edildi, etrafı yedi defa dolaşıldı. Safa ve Merve tepeleri arasında sa'y yapıldı”(Yücel, 2014, s. 189).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden farklı inançlara ve tarihi belgelere vurgu yapılmıştır:

“Resulullah (s.a.s.), İslam'a davet için hükümdarlara elçilerle mektuplar gönderdiği sırada, Suriye'de Busra (şimdiki Havran) Emiri Şurahbil'e Haris b. Umeyr ile bir mektup göndermişti. Gassani Araplarından Şurahbil, Hristiyandı. Bizans'ın himayesinde bulunuyordu” (Yücel, 2014, s. 192).

Aşağıdaki ifadelerde somut olmayan kültürel miras öğelerinden inanışlara değinilmiştir:

Cenab-ı Hakk, zaman, mekân ve mesafe kavramlarını kaldırarak, sevgili Peygamberine savaş meydanını olduğu gibi göstermişti. Mescid-i Nebi'de minber üzerine oturmuş bulunan Allah Resulü (s.a.s.) gözlerinden yaşlar akarak... —İşte sancağı Zeyd aldı, Zeyd vuruldu, şehit düştü. Sonra Cafer aldı, O' da şehid oldu. Sonra Ravahaoğlu aldı, O' da şehid oldu. En sonunda sancağı, Allah' ın kılıçlarından bir kılıç, Velidoğlu Halid aldı. Allah O' na fethi müyesser kıldı, buyurdu" (Yücel, 2014, s. 195).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden inanışlar, kutsal şehirler ve kutsal yapılara değinilmiştir:

“Müslümanlığın temeli, ‘Tevhid İnancı’dır. Tevhid İnancı'nın, yeryüzünde en büyük abidesi, Mekke'deki Kâbe'dir. Ancak bu kutsal yer, putlarla doldurulmuş, putperestliğin merkezi haline getirilmişti. İslam güneşi doğalı 20 yıl olmuştu. Artık Mekke'nin şirkten kurtulması, Kâbe'nin putlardan temizlenmesi gerekiyordu” (Yücel, 2014, s. 203).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden inançlara, inançlardan doğan uygulama ve ritüellere, geleneksel kıyafetlere ve kutsal mekânlara vurgu yapılmıştır:

“Rasulullah (s.a.s) çadırında gusledip 8 rek'at ‘Duha namazı’ kıldı, sonra, devesine binerek, Kâbe'ye geldi. Yol boyunca Fetih suresini okuduğu işitiliyordu. Deve üzerinde, ihramsız olarak Kâbe'yi tavaf etti. Elindeki ucu eğri değnekle Hacer-i Esved'i istilam etti”(Yücel, 2014, s. 208).

Aşağıdaki ifadelerde somut olmayan kültürel miras öğelerinden kutlamalar ve bayramlar ile edebiyata vurgu yapılmıştır:

Huneyn, Mekke ile Taif arasında, Mekke'ye yaklaşık 16 kilometre mesafede bir vaadidir. Cahiliyet devri Arap şairlerinin şiir müsabakası yaptıkları ‘Zül- mecaz’ panayırı da bu vadi kenarında kurulurdu. Huneyn Savaşı, Mekke'nin fethinden on altı

gün sonra (6 Şevval Cumartesi) bu vadide Hevazin Kabilesi ve müttefikleriyle yapıldı (Yücel, 2014, s. 213).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden inanışlara değinilmiştir:

“Bu mevsimde hurma gölgelerini bırakıp, aç susuz uzun bir yolculuğu göze almak, gerçekten zordur. Nitekim bu seferin yapıldığı günlere Kur'an-ı Kerim'de ‘saatü'l- usre’ (güçlük zamanı) denilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki bu deyimden alınarak, bu sefer ‘Gazvetü'l- usre’, orduya da ‘Ceyşü'l- usre’ adı verilmiştir” (Yücel, 2014, s. 230).

Aşağıdaki ifadelerde somut olmayan kültürel miras öğelerinden sözlü geleneklere, törenler ve şölenlere vurgu yapılmıştır:

“Rasulullah (s.a.s.)'in ordusu ile birlikte dönmekte olduğu Medine'de duyulunca, bütün halk, kadınlar ve çocuklar sokaklara döküldü. Şiirler ve neşideler söyleyerek, orduyu Seniyetü'l-veda' da parlak bir merasimle karşıladılar” (Yücel, 2014, s. 235).

Aşağıdaki ifadelerde Müslümanlık inancında yer alan İslâm'ın beş temel esasından birisi olup Kur'an-ı Kerim'de emredilen ‘Hac’ ibadetinden bahsedilerek taşınmaz kültürel miras öğelerinden inanışlara değinilmiştir:

Peygamber Efendimiz, Arafat'ta irad ettiği hutbesinde, dünya hayatından ayrılmasının yaklaştığına işaret ederek, ashabıyla vedalaştığı için, bu haccına ‘Veda Haccı’ denilmiştir. Henüz farz kılınmadan, Hicret'ten önce Rasulü Allah (s.a.s.) birçok defa haccetmişti. Medine'ye hicretinden sonra Veda Haccı ilk ve son haccı oldu. Bu haccından 81 veya 82 gün sonra vefat etti Rasul-i Ekrem (s.a.s.) 4 Zilhicce pazar günü Mekke'ye vardı. Kâbe'yi usulüne göre tavaf etti... Safa ve Merve arasında sa'y yaptı. Pazartesi, salı ve çarşamba günlerini de Mekke'de geçirdi, ‘Yevm-i tevriye’ denilen 8 Zilhicce perşembe günü sabah namazı Mescid-i Haram'da kıldıktan sonra, devesine binip bütün hacılarla birlikte ‘Mina’ya hareket etti. O gün burada kaldı. Öğle, ikindi, akşam, yatsı ve ertesi günün sabah namazlarını burada kıldı. Arefe günü (9 Zilhicce cuma) sabahı, güneş doğduktan sonra devesine binip Arafat'a çıktı. ‘Nemire’ denilen yerde kurulan çadırında bir müddet dinlendi. Öğle vakti olunca, devesine binip Arafat Vadisi'nin ortasına geldi. Kendisini dinlemek üzere 124 bin Müslüman, etrafında toplanmıştı. Rasulü Allah (s.a.s.) burada, onların şahsında bütün insanlığı ‘Veda Hutbesi’ diye meşhur olan insanlık tarihinin en etkili ve en önemli Hutbesini iradetti (Yücel, 2014, s. 240-241).

Aşağıdaki ifadelerde Peygamberimizin hac sırasında yaptıkları anlatılarak inanç ve ibadetlere, Müslümanlarla vedalaştığı bu haccında insan hakları ile ilgili hususların yer aldığı ‘Veda hutbesi’ olarak adlandırılan tarihi belgenin belirtilmesiyle de kültürel miras öğelerinden tarihi belgelere ve ibadetlerin gerçekleştiği kutsal mekânlara değinilerek de kültürel mirasa vurgu yapılmıştır:

Veda Haccında, arefe günü Arafat'da, dinin kemale erdiğini bildiren ‘son ahkâm ayeti’ vahyedilmiş; ertesi gün Mina'da son ayet inmiş, Kur'an-ı Kerim tamamlanmıştı. Bütün bunlar, aziz Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'in vefatının yaklaştığını

gösteriyordu. Nitekim Veda hutbesinde, ‘belki burada sizinle ebedi olarak bir daha beraber olamayacağım,’ buyurarak ashabıyla vedalaşmıştı (Yücel, 2014, s. 249).

Aşağıdaki ifadede taşınmaz kültürel miras ögesi olan şehitliklere değinilerek kültürel mirasa vurgu yapılmıştır:

“Veda Haccından döndükten sonra, Hz Peygamber (s.a.s) Uhud şehitlerini ziyaret edip cenaze namazlarını kıldı” (Yücel, 2014, s. 249).

Aşağıdaki ifadede son peygamber Hz. Muhammed’in kabrinin bulunduğu yer anlatılarak taşınmaz kültürel mirasa vurgu yapılmıştır:

“Resulüllah (s.a.s.)’in kabri, Hz. Aişe’nin odasında, üzerinde son nefesini verdiği döşeğin serildiği yerde, Enser’den Ebu Talha tarafından kazıldı” (Yücel, 2014, s. 259).

3. Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Alparslan Çift Başlı Kartallar” adlı bu kitap 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının “Kültür ve Miras” öğrenme alanında önerilmiştir. "Yeni Yurt Anadolu" başlığı altında Türklerin Anadolu'ya göç etmek zorunda kalması, Anadolu'nun kapılarını Türklere açan Malazgirt Savaşı ve Alparslan anlatılmıştır. Daha sonra "Anadolu'da İlk Türk Beylikleri", "Türkiye Selçuklu Devleti" ve "Batıdan Gelen Tehlike, Haçlılar" konularıyla devam edilmiştir. Türkiye Selçuklu hükümdarlarından bazılarının yaptığı faaliyetler ve Haçlı Savaşları anlatılıp "Alparsan Çift Başlı Kartallar" kitabı önerilmiştir.

3. alt problemde "Alparsan Çift Başlı Kartallar" kitabında “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerinin nasıl bulunduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bölümde kitaptan söz konusu değeri içerdiği düşünülen bölümler alınıp incelenmiştir.

Kitaba somut olmayan kültürel miras ögesi olan edebiyattan Ahmet Kutsi Tecer’ in “Lahit” adlı eserinden örnek bir kıta verilerek giriş yapılmıştır (Tiryakioğlu, 2018, s. 7):

"Sinmiş edebiyet, o gölge, o tül,
Yüzünün en ince çizgilerine.
Müsterih asırlar geçsin ve örtül,
Hülyandan bir lahza ayrılma gene."

Aşağıdaki ifadelerde doğal kültürel miras öğeleri vurgulanmıştır:

"Tüm bu irili ufaklı isimsiz akarsular otuz menzil şimal Elburz Dağları'nın arasındaki derin vadilerden doğar ve bir kısmı Hazar Deryası'na dökülür. Geniş derbentler ve apansız daralan boğazlarla bölünen şu karlı sıradağlara bak hele! Bunlara Zagros Dağları derler Ey Can!" (Tiryakioğlu, 2018, s. 7).

Aşağıdaki ifadelerde coğrafyaya değerini verenin orada yaşayan toplulukların olduğu belirtilip doğal ve tarihi yerler vurgulanmıştır. Ayrıca Türk büyüklerinden Alparslan'ın bir bey oğlu olarak beyliğe yakışır duruşu ve giymiş olduğu yöresel kıyafetler anlatılarak taşınır kültürel miras öğelerinden günlük giysiler tasvir edilmiştir:

Hemen karşısında düşünceli bir tavırla oturan sert görümlü, şahin bakışlı, Alparslan namdar delikanlı, 'Horasan'ın ve garbındaki Rum diyarlarına doğru akan suların asıl kıymeti, onlara bu bedeli biçen Oğuzlardan gelir Çaka karındaş, yanılmayasın'... Başındaki kızıl keçe külah bir yana doğru çalımla eğilmiş, kıvrırdı pamuklu mintanın kollarından damarlı, kalın bilekleri uzanmıştı. Hencesi desenlerle kaplı boğa gönünden yeleği, bahar güneşinin yalazladığı parlak teni kadar aynalı ışıltılar saçıyordu" (Tiryakioğlu, 2018, s. 8).

Aşağıdaki ifadelerde sözlü kültürel miras öğelerini oluşturan Türk büyüklerinden Dede Korkut aracılığıyla doğal mirasa vurgu yapılmıştır:

"Omuzlarını şöyle bir silkip devam etti, hele düşün ki dedemiz Korkut dahi öve öve bitirememiştir Horasan illerini" (Tiryakioğlu, 2018, s. 8).

Aşağıdaki ifadelerde Türklerde âşıklık ve aşkı gösterme geleneğini sarı rengin simgelediği belirtilmiştir. Sarı renkli zor bulunan bir taşın kullanıldığı gibi bunun yerine bir altında sevgiyi gösterdi anlaşılmaktadır. El sanatları ve el sanatları ile oluşan tarihi nesnelere vurgu yapılmıştır:

Gelgelelim bir de sarı renk vardır ki Çaka karındaşım, Türk sarısı derler adına; o ki saf altının, som altının sarısıdır; işte o da merkezde, gönlün payitahtı olan yürekte dolaşan sevgi demektir. O taşlardan az bulunur, çünkü dumanı tüten yanardağların eteklerinde, kara granitlerin, keski büker, pulluk keser özünde saklı durur. Ama altın da aynı işi görür. Aşık, maşukuna bu renk taşlarla süslü bir beşibiryerde verirse eğer, 'Şimalden cenuba, şarktan garba tüm yollarım sana varır,' demektir (Tiryakioğlu, 2018, s. 8).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden geleneksel kıyafetlere değinilmiştir:

"Çaka, mintanını ve yünlü kıl çakışırını, ıslak, uzun içliğinin üzerine geçirirken..." (Tiryakioğlu, 2018, s. 9).

Aşağıdaki ifadelerde hükümdarın geleneksel uygulamaları anlatılırken günlük hayatında mütevazı bir yaşam sürdüğü abartıdan uzak sade yaşamı hissettirilmiştir. Kültürel miras öğelerinden Türk büyükleri, devlet geleneği ve çadır saray geleneği işlenmiştir:

Tuğrul Bey'in dağ aslanı, vaşak ve boz ayı postlarıyla döşenmiş ak renkli otağı canlandı ikisinin de gözlerinin önünde” cümlesinde Türklerde göçebe yaşam tarzını mekâna aktaran çadır kültürü ve çadırın içinde kullanılan hayvan postları ile de avcı toplum yapısı vurgulanmıştır. “Tevazuu sayesinde alelusul yerleştirilmiş kerevetten bozma tahta üzerinde ordusunun gençlerine el öptürmüş, her birini ayrı ayrı tebrik etmişti (Tiryakioğlu, 2018, s. 11).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden Türk büyükleri, devlet gelenekleri ve atasözleri belirtilmiştir:

‘Hemedan'a yarın gideceğiz ey bey oğulları,’ diye hırıldadı, güreş eğitmeni kültigin Hasan Pehlivan. Amma duyarım ki sizin gibi süt çocukları, ulu babalarınızı memnun etmez ya da edemez... Babalarınız sizleri sever ama ne yazık ki hoşnut kalmazlar. Şu işe bak! ... Oğuz boyunun ulu Selçuklu Devleti, sizin gibi işe yaramazlara kalacak demek, öyle mi? Babalarınız sizleri bize emanet ederken, 'eti sizin, kemiği bizim,' demişlerdi; şimdi aklınızı başımıza devşirin ve etlerinizi çiğ çiğ yedirmeyin bize! (Tiryakioğlu, 2018, s. 14).

Selçuklu şehzadelerinin eğitimine Sultanlarda büyük önem verip çaba sarf etmişlerdir. Meliklerin yetiştirilmesi önce ailede başlamaktadır. Aşağıdaki ifadelerde de bu eğitim geleneğinden bahsedilmektedir:

“Genç melikler ya da bey namzetleri, Temirlan Usta'dan 'icazet-i külli' almadan, beyliğe ya da tahta layık görülmeceklerinin farkındaydılar” (Tiryakioğlu, 2018, s. 16).

Aşağıdaki ifadelerde doğrudan Türk örf ve âdetinden bahsedilmiştir:

“Türk örfünde sabırsızlığın en yerilen huyların başında geldiğini o da gayet iyi biliyordu şüphesiz” (Tiryakioğlu, 2018, s. 19).

Türklerde, bozkır kültürünün temel unsurlarından olan erken yaşta ata binmeyi ve silah kullanmayı öğrenmeleri, savaşa katılarak deneyim kazanmaları önemli bir konudur. Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan da askerî deneyimiyle dikkat çeken bir sultandır. Aşağıdaki ifadelerde de Türklerdeki savaş aletleri ve teknikleri ile farklı kültürlerdeki uygulamaları karşılaştıran Alparslan'ın savaş geleneğini daha etkili ve güçlü kılmak için çabalaması anlatılmaktadır. Aşağıdaki ifadeler ile taşınabilir kültürel miras öğelerinden savaş aletlerine yer verilirken farklı kültürlerle ve Türk büyüklerine de değinilmiştir:

Çaka ve Savtegin dahi, ters gerilimli ve Roma yaylarına göre çok daha uzun menzilli Türk yayınlarının boylarının, karşıt kıvrım noktalarından biraz daha uzatılarak, Anglosaksonların 'Longbow' diye isimlendirdikleri üç yüz kulaç öteden zırh delebilen yaylarının fevkinde bir erim mesafesine ulaşabileceğine inanmıyorlardı örneğin. Üstelik Alparslan'ın zihninde, bu okların at üzerinden tesirli kullanılabileceğine dair ıslahatçı fikirler de mevcuttu... Uzun bir yay, gemsiz ve yularsız at sürmeyi maharet sayan Türk süvarisine uygun değildi ve bu fikir daha ilk tartıldığı andan itibaren tamamıyla sakıt gibi görünüyordu. Türklerde koşum takımları kullanmanın, süvarinin cesaretini törpülediğine inanırdı. Oysaki at sırtından çekilebilecek uzun erimli bir yayın düşüncesi bile heyecan vericiydi; zira Türk ordularının sürate dayalı hangi üstünlüğünü daha da artıracığı kesindi... Longbow yayları, kuzey Avrupalılar tarafından, sıcak temas öncesinde rakip ordunun ilk saflarını yıpratmak amacıyla kullanılırdı. Uzunluğu üç arşına varan, porsuk ağacı, turunc ya da dut gibi dayanıklı ve hafif ağaçların ahşabından mamul bu yayların fırlattı tunç başlıklı ağır oklar zırh ve kalkan delebiliyordu... Ancak Alparslan öyle inanıyordu ki, küçük, zeki ve yorulmak bilmez Türk atlarında etkin olarak gem ve yular uygulamasına geçilirse, elli arşın uzaklığa kadar kalın zırhları delebilen kıymetli Türk okçu süvarileri, bu türden tahrip yaylarını daha uzak mesafelerden yüksek oranda hareketli ve tesirli olarak kullanmayı mutlaka başarırlardı. Zira henüz şahsen tanık olmasa da, Moğol süvarilerinin sol omuzlarında biri uzun, biri de kısa erimli iki yay taşıdıkları halde, atlarını da gem ve yulara alıştırdıklarını işitmişti... Türkler ise halen çıplak ata binmeyi (yabıttag) tercih eder, hayvanı yalnızca dizleri ve sesleriyle yönlendirmeyi, at üzerindeki ustalıklarının kesin bir alameti olarak görürlerdi. Bununla beraber, süvarinin taşıdığı silahlar değişip karmaşıklaştıkça, bu usulden de yavaş yavaş vazgeçilmesi gerektiğine inanıyordu delikanlı. Bir fikri daha vardı: Eğer zamanında Hunların kullandığı, ama sonra Türklerin usulca tavsattıkları demir üzengi tertibatı geliştirilerek kullanılabilirse, binici, bacaklarını üst baldırlarından kasararak dengesini koruyabilir, böylelikle ok ve yayını daha etkili kullanabilirdi. Bu sayede atlıların ulaşacağı etkinlik mertebesinin bir hududu olamazdı (Tiryakioğlu, 2018, s. 20-22).

Aşağıdaki parçada Alparslan'ın anlatımıyla taşınmaz kültürel miras öğelerinden mimari yapı vurgulanmıştır:

“(Alparslan) Savtegin'le paylaştıkları çadırın ürperen çeperlerinden, ateş, taze çimen ve tezek kokularıyla yoğrulmuş hoş bir seher esintisi sızıyordu. Apansız, kendini Merv'deki kâgir konağın bakımlı bahçesine açılan cumbalı pencerenin önünde, ferah odasının kehribari aydınlığı içinde bularak irkildi” (Tiryakioğlu, 2018, s. 29).

Aşağıdaki parçada taşınabilir kültürel miras öğelerinden el sanatları işlenmiştir:

“Bakır mangaldaki çam usaresi kokulu közlerden birini maşayla alarak, başucundaki ispermeçet kandilini yaktı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 29).

Aşağıdaki ifadelerde farklı kültürlere ait tören ve şöenlere, Türk büyüklerine ve dini inanışa değinilmiştir:

'Jül Sezar, senden sadece bir yaş büyükken, İtalya iç harbi esnasında koca bir savaş filini kılıcıyla öldürecek iradeyi ve gücü bulabilmiş, şehir devletlerinin sulh görüşmelerinde, senatonun dışında konuşlandığı birliklerle siyasilere, varlığını ve ağırlığını hissettirmişti. Ya ırkdaşım, 'Tanrı'nın Kırbağı' Attila? ... Senin çağına erdiği sırada Roma'da tutsaktı ve büyük bir gladyatör namzedi olarak arenaya çıkıyor, açlıktan çıldırılmış aslanlarla dövüşüyordu... 'Peki, Hz. Peygamber'in hakkında, 'La feta İlla Ali, la seyfe İlla Zülfikar.' (Ali' den başka yiğit, Zülfikar'dan başka Kılıç yoktur) diyerek

övdüğü Hz. Ali'ye ne demeli? Senin yaşındayken kılıç ve güreş oyunlarında, bu Temirlan gibi nicesine diz çöktürdüğü tarihi vesikalarda mevcuttur... (Tiryakioğlu, 2018, s. 29-30).

Aşağıdaki ifadelerde bir deyim yer verilerek sözlü kültürel miras vurgulanmıştır:

“Ama karda yürüyüp izini belli etmeyen cinsinden biri gibi görünüyor bu Künduri” (Tiryakioğlu, 2018, s. 31).

Aşağıdaki ifadelerde kültürü oluşturan faktörlerden dini inançlara değinilmiştir:

“Ehl-i Sünnet'in kutlu kanatları altında yaşayan Eşari ve Şafilere karşı tavır almak da ne demek?” (Tiryakioğlu, 2018, s. 31).

Aşağıdaki ifadelerde yeni toprakların fethinde gönüllü olarak ortaya çıkan ya da görevlendirilen, Alperenler anlatılarak Türk devlet geleneklerine vurgu yapılmıştır:

“Alperenlerin fetih unsuru bölgelere silahsız halde gönderilmelerini sağlayacağım ben. Zira Alperenler, bir sahabe samimiyet ve hassasiyeti ile davranmaya alışkındırlar. Kuracakları dergâhlar, hem İslam ve Ehl-i sünnet itikadının yayılmasının, hem de fethedilen bölgelerde kolaylıkla tutmamızın yolunu açacak” (Tiryakioğlu, 2018, s. 33).

Aşağıdaki ifadelerde ezanın okunması dini inanışa, çinili ocak el sanatları geleneğine vurgu yapmaktadır:

“ ‘Yapabilirim,’ diye fısıldadı, ordu müezzinleri sabah ezanını okurken. Yapabilirim... Ne demişti akşam otağında çinili ocağının közlerini izleyerek, mevcut durum hakkında konuştuğum ulu babam?” (Tiryakioğlu, 2018, s. 34).

Dede Korkut'tan bir parça verilerek sözlü kültürel unsurlara değinilmiştir:

El olma, elin olma, elden olma.

El olan, elin olan, elini de, kolunu da,

Vatanını, bayrağını, dinini, namusunu ve dahi devletini kaybeder." (Tiryakioğlu, 2018, s. 39).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras unsurlarından şehirlerin mimari yapısı, dini inanışın uygulamaları ve mimariye yansıyan dini motiflere değinilmiştir:

Sabah namazının akabinde, kendi içinde sinmiş kırgın bir direnişin külleri üzerinden şehre girdi Selçuklu Ordusu. Surların kızıla çalan yüzünden aşarak şehre dökülen bahar sabahının pırıl pırıl güneşi, gül suyu ve lale özlü sodayla yıkanmış tertemiz sokakları bir masal kentinin tılsımıyla kuşatmıştı. Turuncu bir hareyle sarılmış armudi kubbeler, şerefelerinden ok ve yay remizli, semavi, akça ve tunç rengi Selçuklu sancakları salınan

külahlı kerpiç minareler ve yüksek kemerleri ayetlerle süslü mermer avlulardan üzerine çiçekler atılıyor, bakımlı yolların iki yanına yığılı coşkun kalabalıklardan tezahüratlar yapılıyordu (Tiryakioğlu, 2018, s. 39).

Aşağıdaki ifadelerde hükümdarlık sembollerinden davul çalma geleneği vurgulanmıştır. Üzerinde sultanın ad, ünvan ve lakapların işlenmiş olduğu değerli kumaştan giysiye tıraz, bu elbiseler hükümdar tarafından ona bağlılığını bildiren kişiye hediye edilirse hilat denilir. Merasim şemsiyesi olan ‘çetr’ Selçuklular’da hükümdarlık alâmeti olarak kullanılmıştır. Parçada devlet geleneğine vurgu yapılmıştır:

Teşrifatçıların başındaki şehir hâkimi Ebu Mansur el Gaznevi’ye, gözleri kamaştıran mükellef ikramlarına müteakiben, kolları tırazlı muhteşem bir lacivert kemha hilat giydirildi. Sultan’ın, at üstündeki çetradarları, saçakları ibrişimli, kızıl ipekli merasim çetreni iki ulunun üzerine doğru çektiler ve böylelikle Ebu Mansur, manen Sultan Tuğrul Bey’in evladı kabul edilmiş oldu. Hemen akabinde de Tuğ Takımı nevbet vermeye başladı (Tiryakioğlu, 2018, s. 39).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden Türk büyükleri, el sanatları, geleneksel kıyafetler, mimari yapı, gelenekler, kutlamalar ve bayramlara değinilmiştir:

Ebu Mansur, Tuğrul Bey ve kurmaylarını, mukarnas ve arabesk işlemleri pek mutantan iç kaledeki Belh Kapısı’ nın önüne getirdi. Yüksek söveli kapının, bir zafer takına çevrilmiş çiçekli kemerlerinin arasındaki kubbeli tonoz, renkli ışıklar saçan, battal bir billur avize ile aydınlatılmıştı. Karo taştan yol boyunca serilen kıymetli İran halıları üzerinde atların nalları hiç ses çıkarmıyordu. Ebu Mansur, Tuğrul ve Çağrı Beyleri, kapının az ötesindeki küçük meydanda, burma muslukları altından mermer çeşmenin hemen yanında kurulu, geniş bir sekiye götürdü. Halka hitap etmesi için sultanı, halı döşeli ahşap merdivenlerden, Tuğrul Bey’in kara lirasının dalgalandığı yüksek sofraya davet etmeyi niyeti (Tiryakioğlu, 2018, s. 39).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden geleneklere vurgu yapılmıştır:

Tuğrul Bey, Şehir Hâkimi’nin davetine iltifat etmedi. Sekiye çıkmayarak, görkemli doğru atını topukladı ve töre gereği, eyerin üzerine serilmiş, tamamı altın sırmalı iplikle örülü göz kamaştırıcı gaşiyesinin üzerinde hafifçe doğrularak ahaliyi selamladı” ifadesinde el sanatları ve töre inancına “Ebu Mansur El-Gaznevi Türk kökenleri unutup bütünüyle Farsileşmemiş olsaydı eğer, bir Türk başbuğunun böyle bir durumda atından asla inmeyeceğini bilirdi. Zira fetih atla yapılırdı ve bir başbuğ, fethettiği şehre girişinde atını hiçbir şart altında terk etmezdi (Tiryakioğlu, 2018, s. 40).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden Türk büyükleri ve mimari yapının incelikleri anlatılmıştır:

Ulular, konağın yüksek, hendesi desenli künde kari tavanı ve İran işi kakma bezekli duvarları arasındaki kadife sedirlere yerleşmişler, hararetle devlet işlerinin görüşürlerken, şehrin diğer yanında genç bir hayatın en nazik kırılma noktalarından biri yaşanıyor. Bu sebepten Çağrı Bey her zamankinden durgun ve düşünceliydi. Tuğrul Bey dahi, sert hatları hafifçe kızarmış yüzünde o andan uzak bir ahval ile yalnızca konuşulanları dinlemekle yetiniyordu (Tiryakioğlu, 2018, s. 40).

Aşağıdaki ifadede somut olmayan kültürel miras öğelerinden törenler ve şölenler vurgulanmıştır:

“Bayram edin... toy kurun...” (Tiryakioğlu, 2018, s. 41).

Aşağıdaki ifadelerde Türk büyüklerinden Alparslan'ın eğitmeni, dövüş ustası Temirlan'dan icazet almak için güreş sahnesine çıkarken üzerinde olması beklenen kılıç, gürz ve zırhların belirtilmesi tarihteki geleneksel savaş aletlerini vurgulamıştır. Alparslan'ın giysileri anlatılarak taşınabilir somut kültürel miras öğelerinden Türklerin geleneksel kıyafetleri anlatılmıştır:

O esnada berikiler hayretle Alparslan'ın üzerinde zırh ve ağır silahlar olmadığını fark etmişlerdi. Ne demek oluyordu bu? Herkes onun Avrupalı şövalyeler misali kılıç ve gürz işlemez sağlam zırhlar içinde geleceğini hayal etmişti. Fakat delikanlının üzerinde, geniş omuzlarını saran ince, ak bir mintan ve kırmızı yelek, bacağına kara bir çopur ve başında her zamanki kızıl keçe külahından başka hafif bir zırh bile yoktu. Belinde büyükçe bir kama göze çarpıyordu yalnızca (Tiryakioğlu, 2018, s. 42).

Aşağıdaki ifadelerde Temirlan Usta, dövüş sahnesine çıkmadan önce Alparslan'a Türk geleneklerini hatırlatmaktadır. Bölümün sonunda yer alan deyim ile sözlü kültürel öğeye vurgu yapılmıştır:

‘Bugün örf, dudaklarımın arasından dökülecek olanlardır oğullar...’ Parmağını azarlarcasına Alparslan'a uzattı sonra " Ve siz Melik Alparslan! Gayri seçiminizi yaptınız. Bu andan sonra geri dönüşünüz mümkün değil. Olmaz ama eğer caymaya kalkar ve babanızın utancı olursanız, kemiklerinizi kırar, sonra da korkaklığınızı âleme ifşa ederim. Şu işe bak; deveyi yardan uçuran bir tutam ottur... (Tiryakioğlu, 2018, s. 43).

Aşağıda kültürel miras öğelerinden edebiyata, vurgu yapan bir parça verilmiştir. Daha sonra ünlü ediplerden Burhani'nin kalemi alacağı üzere bu tarihi çarpışma şöyle gerçekleşti:

‘Ey yüce mertebeli ve Zuhal Kadırlı Ulu Vezir Nizamülmülk! Bilesin, duyurup duyurasın ki, mevsimlerin değiştiği, Türk' ün kadim yurduna bir ölümcül kuraklığın vurduğu o zahmetli sarı sıcak senelerde Alparslan namdar bir yiğit çıktı. Ecdadının adını küffar diyarlarına taşımaya niyetli, bileği ve yüreği çelikten, ruhu her daim nadide ipekler kadar zarif; dostunun güvenci, düşmanının korkusu bir ulu er kişi idi. Zafer rüzgârlarının kendinden tarafa eseceğini bilir gibi, Azrail'den ölüm beratı almış da yürür gibi, tüm korkulardan beri tutulup yüreği tılsımlara yatırılmış gibi katıksız bir şecaate sahip idi. Kınayanların kınamasından çekinmez, hakkı üstün kılmak için Hak adına kimseyi kimseden seçmez idi. Hocasının karşısına, bir nice kınayıcıdan mamul esir fikirlerin müdahalesine rağmen merdane çıktı ve kıyasıya dövüş oldu...’ (Tiryakioğlu, 2018, s. 45).

Aşağıdaki parçada baharın gelişinin karşılandığı, toplumun her kesiminin kaynaştığı, küslüklerin unutulduğu Türk bayramı olarak bilinen nevrzdaki kutlama ve geleneklere denilmiştir:

Üç yıl önceki ananevi nevrz toyunda, yine tüm Oğuz kabileleri, Karahanlılara ait, şehirler sultanı Buhara' da bir araya gelmiş, bir hafta süren eğlenceler tertip etmişlerdi. Tuğrul Bey'i temsilen ağabeyi Çağrı Bey, Garbi Karahanlı Sultanı Muhammed Ayn el-Devle adına, kardeşi ve veliahtı Melik İbrahim Börütigin, Sultan Gazneli Mevdud

namına ise Divan-ı Risalet Reisi Ebu Sehl ez Zevveni'nin katıldığı şenlikler, Gazneli-Selçuklu gerginliği cihetiyle umulduğu kadar canlı geçmese de nihayet adet yerini bulmuştu. Alparslan' ın Selcen kız'ı ilk defa gördüğü ve görür görmez öldürücü efsununa kapılıp gittiği bu Nevruz, hayatın en kıymetli hatıralarının başlangıcını oluşturan o pırıl pırıl ilkbahar günlerini de yâdına asla silinmeyecek bir şekilde kazıyordu (Tiryakioğlu, 2018, s. 70).

Aşağıdaki ifadelerde nevrüz bayramındaki şenlik ve kutlama gelenekleri anlatılmaktadır:

“Selcen Kız, kadınlara ayrılan şenlik çergelerinin önüne yayılmış o rengârenk ve cennet ıtırılı ziyafet sofraları ile kaplı yeşil düzlükte, boyunun ileri gelen hanımlarıyla birlikteydi” (Tiryakioğlu, 2018, s. 70).

Aşağıdaki ifadede doğrudan Türk töresine vurgu yapılarak kültürel mirasa değinilmiştir:

Şenliklerin son gününden bir gece evvel Alparslan, akranlarıyla birlikte, Karahanlı ve Gazneli önde gelenlerinin çadırları karşısında mum donanması kurdurdu ve oymak gençlerini çevgen oynamaya davet etti. O günlerin heyecanlı kargaşası içinde kimse bunun önceden takip edilip edilmediğini anlayamamıştı haliyle; Farsileşmiş dahi olsalar, Türk'ün töresinde çevgen çağrısını geri çevirmek yoktu (Tiryakioğlu, 2018, s. 71).

Aşağıdaki ifadelerde Türkler yetiştirdikleri hayvanların deri ve yünlerini giyeceklerinin ana maddesi olarak kullanmaktaydılar. Madene istedikleri şekilleri vererek de el sanatlarında da gelişmişlerdir. Aşağıdaki parçalarda da kültürel miras öğelerinden Türklerin madeni işleme geleneğine, tarihi nesnelere ve geleneksel kıyafetlere değinilmiştir:

“Alparslan, kalın kürklerine gömülmüş, bronz varaklı ocağın alevleri başında oturuyor, diğerleriyle birlikte, hala vücudunun kavrulmakta olduğunu iddia eden Çaka'ya gülümseyerek bakıyordu... Horasani kuşağında hançerini çıkarıp, üzerinde oturdukları postların üzerine açılmış parşömen haritaların üzerini işaret etti Alparslan” (Tiryakioğlu, 2018, s. 88-89).

Aşağıdaki ifadelerde Türk-İslam bilim adamlarının eserlerine ve yazılı kültürel unsurlara yer verilmiştir:

Sungurca'nın, büyük gökbilimci Ahmet el-Biruni'ye göre, arz üzerinde bazı sırlı ve bir o kadar da sakıncalı bölgeler vardır yığıtler. Toprakta mevcut birtakım madenlerin, kuvvetli mukavemet alanları oluşturduğu kesimlerden söz ediyorum kardeşlerim. İşte geçeceğimiz bölgedeki söylencelere sebep olan da budur. Biruni, El Asar'il Bakiye an' il Kuruni'i Haliye isimli eserinde benzeri durumlardan sıklıkta bahsetmiştir (Tiryakioğlu, 2018, s. 91).

Aşağıdaki ifadelerde konargöçer yaşam süren Türkler, yerleşik hayata geçtikten sonra da bundan kopamamışlardır. Çadır şeklini türbelere yansıtarak bu kültürü devam ettirmişlerdir. Üstten yuvarlak, kubbe biçimli çadırlara benzeyen mimari yapı örnekleri Karahanlı, Şelçuklu ve Osmanlı’ da da görülmektedir. Bu özellik kültür devamlılığı ve kültürel mirasa duyarlılığın olduğunu göstermektedir. Günümüz de cami ve türbe yapılarında kubbe mimarisini görmek mümkündür. Aşağıdaki parçalar da buna örnek teşkil etmektedir:

“Semerkant Sarayı'nın armudi kubbeleri altındaki sivri çifte kemerli pencerelerin önünde belirlediğimiz an, tam muhafızları nöbet değişimi saatiydi” (Tiryakioğlu, 2018, s. 120).

Şükürler olsun, yanımda beş yiğitle birlikte, iki katlı sarayın üç kemerli vitraylı pencerelerini zorlayıp, ilk kat koridorlarında sessizce ulaşmaya muvaffak olduk. Bunda, binanın ana gövde harcına fazlaca eklenmiş çakıl taşlarının tutunmadaki kolaylaştırıcı etkisini belirtmek gerekir. O yüzden Selçuklu mimarları kumtaşını sade ve cilalanmış halde kullanmayı tercih etmişlerdir. Sıradan bir vakitte olsa, hol boyunca kemer ayaklarında asılı meşalelerin ışığının görkem ve gizemini arttırdığı, taş oymacılığının en titiz eserleri ve seçkin minyatürlerle süslü duvarlar arasında uzun zamanlar geçirmekten keyif duyardım (Tiryakioğlu, 2018, s. 121).

Aşağıdaki ifadelerde taşınabilir kültürel miras öğelerinden geleneksel kıyafetlere vurgu yapılmıştır:

“Melik İbrahim Bōritigin, sarı şellaki entarisinin beline doladığı kızıl ipekten kuşağı ve omuzlarında sarı Şam hırkası olduğu halde, Selcen Kız'ın ikinci kattaki odasına bir hane kala, karşımıza çıktığında, saat çoktan imsake yaklaşmıştı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 121).

Aşağıdaki ifadelerde taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi mimari yapılara değinilmiştir:

“Selçuk mimarisinin tabiata yakın dehasını yansıtan sırlı tuğla, sade yüzey ve bozkırdaki çadırlarını anımsatan sivri kubbeli kerpiç ve kimi kâgir yapıların üzerindeki kırmızı güneş lekelerine baktı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 128).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel unsurlardan farklı inançlara ve sözlü geleneklere değinilmiştir:

“Şamanlar, müziğin tüm varlıkları büyülediğine ve kopuz çalınırken ölümün ürküp irak durduğuna inanırlardı. İlaveten yine itikatlarına göre, kopuzun gövdesine yerleştirilen ve âşık tarafından da görülebilen bir ayna, bu dünya ile ruhlar âlemi arasında aracılık ediyordu” (Tiryakioğlu, 2018, s. 128).

Aşağıdaki ifadelerde taşınır kültürel miras öğelerinden tarihi nesnelere belirtilmiştir:

“Sefirikebir Şücaüddin Mansuri, tek dizinde kızılağaçtan seyyar rahlesi, elinde de bakır hokka ve diviti olduğu halde, düzgün yazısıyla süratle kaleme aldığı metinden başını kaldırdı. Melik Alparslan, örme zırhının içinde her zamanki gibi rahat ve mütebessim görünüyordu” (Tiryakioğlu, 2018, s. 133).

Bizans eğitim bakanı Dimitrius'un İstanbul'u seyrederken izlediği taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi mekânlar, tarihi yapılar dile getirilmiştir:

“Biraz olsun ferahlayabilmek için ötelere, Megali Ekklesia'nın (Ayasofya) muazzam kubbesinde göz kamaştırıcı ışıltılar saçan altın haça ve Aya Apostoli' nin (Bugünkü Fatih Camii'nin yerinde bulunan ikinci büyük kilise) bu mesafeden dahi fark edilebilen altın kubbesine doğru göz gezdirdi” (Tiryakioğlu, 2018, s. 147).

Aşağıdaki ifadelerde farklı kültürlerin geleneksel kıyafetlerine yer verilmiştir:

“Sonra Boğaz'dan esen serin akşam rüzgârına karşı, erguvani tuniğinin üzerindeki, sırma ve incilerle süslü dalmatikasına (Bizans aristokratlarına ait bir çeşit cüppe) sıkıca sarındı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 148).

Aşağıdaki bölümlerde günümüzde Kars ilinin sınırları içinde olan Ani Şehri'nin tarihteki önemi, Türkler tarafından fethi anlatılarak, kültürün bir parçası olan tarihi şehirlere vurgu yapılmıştır:

Türkler Kutsal Ani Şehrini Düşürdü! ... Kutsal Ani Şehri Düştü! ... Türkler Kutsala Ani Şehrin Düşürdü! ... Selçuklulara karşı Rum coğrafyasının aşılması olanaksız kapısı sayılan Ani; Roma'nın ve Bizans'ın o görkemli anıları ile yüklü Ani Ermeni hükümdarlarının başkenti, umudum ve tebessümün şehri Ani, daha fazla diremedi (Tiryakioğlu, 2018, s. 148).

Aşağıdaki ifadelerde Bizans din adamı Nikos Kostas'ın anlatımıyla Türklerin bağımsızlık sembollerine, tarihte önemli yeri olan ipek yolu ticaretine ve Türk büyüklerine vurgu yapılmıştır:

Süleyman'ın Alparslan lehine tahttan çekildiği ve Amidülmülk'ün, ülke genelindeki tüm camilerde Alparslan adına hutbe okutması emrini verdiği o 'Büyük Değişim' günlerini anımsayınız! İpek Yolu üzerindeki ticari imtiyazların devamı için bölgede bulunan heyete, din temsilcisi olarak benim de dâhil olduğumu unutmamış olduğunuzu umuyorum sevgili dostum" (Tiryakioğlu, 2018, s. 150).

Aşağıdaki ifadelerde Alperenlik sistemi anlatılarak kültürel miras öğelerinden devlet yönetimindeki gelenek ve göreneklere vurgu yapılmıştır:

İlk işi de tüm Anadolu geneline Alperen diye adlandırdıkları derviş gazileri, silahsız halde göndermek oldu. Yerel halkla iyi geçinen, kendi yağlarında kavruan ve dergâhlarında ancak ibadet ve sohbetle ve meşgul olan bu kalender zatlar Türklerin itibarı adına pek olumlu bir rol oynuyor. Zira Alperen'lerin yerleştikleri bölgeler, Rum ahali arasında ikiliğin ve husumetin bulunduğu yerlerden seçiliyor ki, bu çok akıllıca. Alperen dervişler burada halkı bir araya getirip, kendi hakemlikleri etrafında aralarındaki ayrılıkları bitiriyor, dostlar ve kardeşliğe davet ediyorlar. Bu hususta Alparslan kadar, Nizamülmülk'ün de büyük rolü olduğuna inanırım ben (Tiryakioğlu, 2018, s. 152).

Aşağıdaki ifadelerde tarihte rol oynayan önemli şehirlere değinilmiştir:

“Zira Alparslan'ın Kars Kalesine doğru ilerlediğinin haberleri geliyor. Muhkem Ani direnemedikten sonra kutsal İmparator şehri Kars, ne yazık ki uzun müddet dayanamaz“(Tiryakioğlu, 2018, s. 156).

Aşağıdaki parçada Türklerin savaş sırasında kullandıkları araçlar-gereçler belirtilerek tarihi nesnelere, Kayzerya Kalesi komutanı General Dominus Stradius'un askeri kıyafetlerinin anlatılmasıyla farklı kültürlerle ait geleneksel kıyafetlere yer verilerek, taşınabilir kültürel mirasa vurgu yapılmıştır:

Henüz atışlarına başlamamış Türk mancınıklarının ağır ağır kurulan bocurgatlarının iniltisi, şu korkunç kös, zil ve boru seslerine karışıyor, asabımı alt üst ediyordu. Ya kalenin bedenini ve burçları döven okların çığ tokurtuları? Bedenin büyük bölümünü muhafaza eden, telkari işlemelerle bezeli bronz zırhının sağladığı güvenlikten memnun, derin soluklar aldı. Sonra İpek pelerinin altından, baba yadigârı kısa ve enli demir kılıcı Gladius'u çıkarıp, güven veren ağırlığını şöyle bir tarttı (Tiryakioğlu, 2018, s. 159).

Aşağıdaki ifadelerde doğrudan Türk gelenek ve göreneklerine vurgu yapılmıştır:

" 'Kızıl Elma', Oğuz Türkleri arasında, cihan hâkimiyetinin sembolü olarak görülen bir mefkûredir General," diye açıkladı. ‘Yaşadıkları mevkiinin daima batısına ilerlemeyi temel alır. Kadim törelere, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar Türk hükümdarının idaresinde olması gerektiğini öğütler çünkü onlara’ " (Tiryakioğlu, 2018, s. 160).

Aşağıdaki ifadelerde Bizans Generali Dominus Stradius'un savaş araç gereçleri anlatılarak farklı kültürlerle ait tarihi nesnelere belirtilmiştir:

Düşünceli bir ifade ile mızrak uçlu miğferini çıkarıp, elinin tersiyle alnını kuruladı General. Tolgasının roza elmas ve elvan minelerle süslü yüzeyi gerçek bir tacı andırıyordu. Hamailini süsleyen pırlantalar ayrı ayrı alev almışlardı sanki... Zırhının metal plakaları gıcırdarken, tolgasının ucundaki Roma geleneğinden kalma, vaşak kılından sert subay üsküfü rüzgârla uçuşturdu (Tiryakioğlu, 2018, s. 160-162).

Aşağıdaki ifadelerde kültürün bir parçası olan taşınabilir tarihi nesnelere ve geleneksel kıyafetlere yer verilmiştir:

Alparslan, samur kürkünden yeleğinin lahori kuşağını sıkarak, otağının sayebanı altında ricaliyle birlikte oturduğu kıymetli halıların üzerinde doğruldu. Elindeki billur kadehte, daha yudumlamaya fırsat bulamadığı karlı nar şerbeti vardı. Öteki elini yasladığı, kuşağının içinden zebercet kakmalı kabzası görülen büyük hançer, Güney Hindistan Sultanı Vinayaditya'nın gönderdiği kıymetli hediyelerden biriydi (Tiryakioğlu, 2018, s. 156).

Aşağıdaki ifadelerde doğrudan Türk töresi anlatılarak kültürel unsurlara vurgu yapılmıştır:

“Ancak sultan'a dahi olsa sözün açık, doğrudan ve korkusuzca söylenmesi Alparslan'ın hassasiyetle vurguladığı, kadim bir Oğuz töresiydi” (Tiryakioğlu, 2018, s. 156).

Aşağıdaki bölümlerde birçok Türk devletinde de görülen Türk büyüklerinin taktığı kızıl sarık ifade edilerek kültürün bir parçası olan geleneksel kıyafetlere yer verilmiştir:

Kızıl ibrişimden mamul ince bir destar sarılı, kızıl börklü gökçe başını iki yana salladı Alparslan... Yeni bağladığı, aslı 'kefen' olan tekviri sarığını eğmiş düşünüyordu Nizamülmülk... Ak gömleği ve onun da üzerindeki kalın abayı kaplayan zincir zırhının tüm kıvrımları hafifçe şıkırdarken, ‘iyi dinle ey vezir’, dedi Afşin Bey (Tiryakioğlu, 2018, s. 156-166).

Aşağıdaki ifadede Kayzerya Kalesinin fethi için Nizmülmülk ile Hasan Sabbah'ın görüştikleri otağı ve otağda yer alan Türk halıları anlatılarak kültürel unsurlar vurgulanmıştır:

“Şimdi, Başvezir'in kızıl İpek ve lacivert atlastan sedir ve halılarla döşeli görkemli otağında bulunduğu halde, o şaşkıncı derecede özgüven dolu ve fevri halleriyle devam ediyordu Hasan” (Tiryakioğlu, 2018, s. 169).

Aşağıdaki ifadelerde Hasan Sabbah'ın Kayzerya Kalesi hakkındaki düşünceleri ile farklı kültürlere ait mimari unsurlar anlatılmıştır:

Hayatları boyunca böyle ihtişamlı ve sağlam yapılar hiç görmemişlerdir. Kiliselerin kadim tapınakları çağrıştıran yarı paganik dış yüzeyleri ve ikonik fresklerle süslü yan cephelerindeki derinlikli Yunani bulgular, hatta köşeli, kıvrımlar dahi Hasan'ın başını döndürmeye yetiyordu. Dorik sütunların taşıdığı üçgen alınlıklı muhteşem 'Halk Meclisi' binasının yanından aştıklarında, taşta bu denli hükmeden bir medeniyetin, ölümsüzlüğe susuzluğundaki bu yetkin telaş, samimi bir tebessüm konurdu Hasan'ın dudaklarına (Tiryakioğlu, 2018, s. 189).

Aşağıdaki ifadede doğrudan kültürel miras öğelerinden tarihi şehirler ve tarihi ticaret yolları söylenmiştir:

“Unutulmamalı ki Konstantinopolis, İpek Yolu'nun en büyük ve işlek limanlarından biriydi” (Tiryakioğlu, 2018, s. 198).

Aşağıdaki ifadelerde farklı kültürlere ait tarihi mekân ve tarihi yapılara yer verilerek kültürel unsurlar vurgulanmıştır:

Senatonun toplandığı, Ayasofya ile Hipodrom arasındaki görkemli mermer Saray Sacrum Palatium'a yürüyecekti... Roma'yla Vatikan'ı birbirinden ayıran meşhur 'Bronz Kapı'nın hemen üç yüz metre kadar doğusundaki Saint Anne Kapısı'ndan, Pontificio Sarayı'na uzanan yüz seksen arşınlik karo taştan yol üzerinde II. Alexander mahlaslı Papa Anselmo da Baggio, yardımcısı Kardinal Sergio Desiderius ile birlikte ağır ağır yürüyor, kış ortasındaki bu güneşli öğleden sonra saatlerinin tadını çıkarıyordu... Şehrin içine, en sonuncusu Santa Clara olmak üzere Roma'dan zamanla dahil olmuş, üç antik mahallenin sembolik surları gerisinde, karmakarışık mehabetli yapılar, ruhu ağır bir suçluluk duygusuyla ezen solgun anıtlar, Babil işi payandalı burma sütunlar, düşsel dış kenarları mavi çizgili kızıl kiremitten çatılar, bakır kubbeler, toprağa baş aşağı gömülmüş kılıçlar gibi dikili taşlar, Latince yazılar ve sembollerle kaplı granit duvarlar seçiliyordu (Tiryakioğlu, 2018, s. 201-207).

Otağlar kağanın kudret ve zenginliğinin de bir göstergesi olmuştur. Otağın içi gösterilişli ve değerli kültürel el sanatlarını yansıtan eşyalar ile süslenmiştir. Aşağıdaki ifadelerde de Alparslan'ın otağı anlatılarak kültürel miras ögesine vurgu yapılmıştır: “Sövesi mavi çinili büyük pencerenin yanındaki geniş, kadife sedire bıraktı bedenini. Otağının tavanındaki rengârenk hendesi desenler ve bürgü dikişler, uykusuz gözlerinin muhatabı olmaya alıştı oysa” (Tiryakioğlu, 2018, s. 216).

Türk milletleri için bir amacı bir hedefi simgeleyen, Türk milliyetçiliğinin önemli sembollerinden biri olan Kızıl Elma'dan bahsedilerek Türk kültürüne vurgu yapılmıştır:

“Kızıl Elma'ya uzanan fetihler... Kızıl Elma'ya... Çünkü Türk'ün daimi ülküsü Kızıl Elma'dır...” (Tiryakioğlu, 2018, s. 217).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel unsurlardan tarihi nesne, mimari yapı ve tarihi şehirler vurgulanmıştır:

Savtegin, aynalı bronz ve çelik zincirleri pırıl pırıl yanan zırhlı gömleği üzerinde olduğu halde otağa girdi ve Alparslan'ın izniyle, karşısındaki aslan ve pars pöstekilerinin üzerine yerleşti. Hizmetkârların sunduğu nar şerbetini yudumlayarak soluklandı bir süre. Sonra, 'Bu genç İmparator Romen Diyojen bizi, Balkanlar üzerinden Konstantinopolis'e erişen Peçenek akıncılarını tepelediği gibi kolayca ezip geçebileceğini sanır ey Ebu' l Feth,' (Tiryakioğlu, 2018, s. 218).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden tarihi nesnelere değinilmiştir:

“Alparslan, ellerini gümüş tokalı demir kemerinin iki yanından uzanan çifte kılıçlarının kabzalarına yaslayarak güldü... Yumruğunu dizine dayadı, çelik ve bronz zincirlerini da gıcırdatarak öne doğru eğildi Savtegin, merakta kalma Ey Adududdevle (Devletin koruyucusu)” (Tiryakioğlu, 2018, s. 218-219).

Aşağıdaki ifadeler ile Türk büyüklerinin söyledikleri, devlet yönetiminde öğüt amacı güden ifadelerine yer verilerek sözlü kültürel öğelere vurgu yapılmıştır:

“ ‘El pusatı keskin olsa bile, düşmana kör olur, seni kanatır,' diyor Dede'miz Korkut“(Tiryakioğlu, 2018, s. 221).

Aşağıdaki ifadelerde temizlik ve sosyalleşme amacıyla kullanılan Türk kültüründe önemli bir yeri olan hamam geleneği anlatılmıştır:

‘Şimdi hamam çadırına geçiyorum,’ dedi Alparslan. ‘Nizamülmülk'e haber sal, yanıma gelsin!’ ... Hamamın keskin sıcağını, ciğerlerini işleyen günlük dumanı ve akça buharla birlikte, yorgunluktan sızlayan tüm eklemlerini ve uzuvlarını olduğu kadar, ruhlarını da gevşetiyordu adeta. Dışarıda, külhana atılmak için odun yaran hizmetlilerin baltalarının tok sesleri, ocak kapaklarının gıcirtısına ve rüzgârın uğultusuna karışıyor, Alparslan ve Nizamülmülk'ün vücutlarına konulmak için kızdırılmış tuğlalar, peşkiirlere sarılarak, Emir-i Caşnigir'in gözetimindeki taşdarlar tarafından taşınıyordu. Emir-i Caşnigir'in küçük mermer kurna üzerinde bizzat doldurduğu şifalı şerbetler ise, süratle boşalıyordu (Tiryakioğlu, 2018, s. 221).

Türklerde özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta önemli yer tutan alanların yapımında vakıf kültüründen yararlanılmıştır. Aşağıdaki ifadelerde de Büyük Selçuklu Devleti kağanının vakıf kültürüne yapmış olduğu katkılar anlatılmaktadır:

‘Emirdir, sarayımızın imarethanesinde kesilen koyunların sayısını elliye çıkarılsın,’ dedi Alparslan. ‘Rey'e haber uçur, tüm saray emirlerinin bu mesele üzerinde hassasiyetle durmaları sağlansın. Kurban Bayramı müddetince de bu sayıyı ikiye katlanacak. Aç, açıkta kimse kalmamalı Hasan. Şifahane, aşhane ve yaklaşan soğuklarla birlikte gurebanın barınacağı dergâhların ödenekleri iki katına çıkarılsın’ (Tiryakioğlu, 2018, s. 222).

Aşağıdaki ifadelerde Türklerdeki hamam geleneği ve hamamda uygulanan ritüeller anlatılarak kültürel mirasa vurgu yapılmıştır:

İri yarı tellak başının elindeki yayvan bakır tepsinin içinde, yeşilimsi bir gün halinde duran şifalı macun derhal göze çarpıyordu. Bu Macun; sirke, buğday, kükürt, ekşimiş at sütü, mürresafî, kara reçine ve altın tozundan oluşmuş mucizevî bir İbn-i Sina terkibiydi. Alparslan ve Nizamülmülk, hem şerbetlerinden yudumluyor, hem de macunu ağırlı bedenlerine yediren usta tellakların ellerinde istirahat ediyorlardı (Tiryakioğlu, 2018, s. 223).

Aşağıdaki ifadelerde Alparslan'ın görüşme odasındaki hafif tüylü ipek kumaşla kaplı mütevazı tahtının anlatımıyla tarihi kültürel nesnelere vurgu yapılmıştır:

“Divanhanenin ortasındaki sedirden bozma, kızıl kemha kaplı mütevazı tahtanın üzerinde olanca görkemiyle oturuyor” (Tiryakioğlu, 2018, s. 223).

Türk büyüklerinin geleneksel kıyafetleri ve buldukları tarihi mekânlar anlatılarak kültürel unsurlara vurgu yapılmıştır:

Şücaüddin, onun süt mavisi kolsuz kaftanının, lacivert çakşırım dalgaları arasındaki salınımını, seher vakti uzak denizlerin üzerine çöken sis tabakasına benzetti bir an. Alparslan'ın usulca pembeleşmiş yüzüne, kızıl külahına bağlanmış at destarının sol omzundan göğsüne doğru uzanışına bakarak iç geçirdi. Sonra kum taşından sarayın uzun koridorları ve kubbeli revakları arasında gezinen kupkuru, sıcak rüzgârın uğultusunu dinleyerek konuştu (Tiryakioğlu, 2018, s. 223).

Aşağıdaki parçalarda Bizans İmparatorluğuna ait savaş kıyafetleri tasvir edilerek farklı kültürlere ait tarihi nesnelere vurgulanmıştır:

Dioegenes, ön safların gerisinde, geniş bir hassa Katafrakt muhafız alayının ortasında ihtişamla ilerliyordu. Cevahir ve renkli billur kakma, Bizans armalı, eczalı ceylan derisi hafif göğüs zırhının omuzlarında, Makedonyalı İskender' in bir benzerini muharebe ve şölenlerde giydiği, efsanevi purpura boyalı mor bir pelerin vardı... Ordunun en ön safında yer alan bir grup Likya, Karya ve Girit süvarilerinin, al miğferler giymiş olduklarını gördüm. Zırhlarına ek olarak omuzlarından sarkan çelik zincir saçaklara bürünmüşlerdi. Daha da garibi, yüzlerini kızıla boyamışlar, atlarının kulaklarını, yelelerini ve kuyruklarını kesmişlerdi... (Tiryakioğlu, 2018, s. 224-225).

Aşağıdaki ifadelerde farklı kültürlerdeki benzer uygulamalara değinilerek kültürel mirasa vurgu yapılmıştır:

'Bu onların bir intikam seferine çıktıklarının bir göstergesidir,' dedi Nizamülmülk. Başını çevirip, sivri kemerli pencereden, sarı bir toz ve kaplanmış Rey sokaklarına, daha da ötedeki ovaya ve uzaktaki başları karlı Elburzlara baktı. 'Çünkü Grek âdetinde kuyruğu kesilmiş at, bizdeki, muharebe öncesi kuyruğuna düğüm atılmış ata tekabül eder. Sonuna kadar savaş niyetlerinin bir göstergesidir' (Tiryakioğlu, 2018, s. 225).

Aşağıdaki ifadede Bizans İmparatoru Diyojen'in ordusunun önünde, çarmlıha bağlanmış bir Türk esire yapılan işkencenin anlatılması o toplumdaki savaş geleneğini belirtmektedir:

" 'Bu eski bir Roma adettir,' " diye açıkladığını işittiler Nizamülmülk'ün. 'Düşmanın feci akıbetini göstermesi için, tutsaklardan biri böyle alçakça kurban seçilir' " (Tiryakioğlu, 2018, s. 226).

Aşağıdaki ifadelerde taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi yapılara vurgu yapılmıştır:

"Konstantiniyye' den önceki son büyük kale Nicomedia' nın (İzmit) görkemli surları görülebiliyordu..." (Tiryakioğlu, 2018, s. 229).

Aşağıdaki ifadelerde kağanın savaş masraflarını karşılamak için öncü olup Türk kültürünün bir parçası olan ahilik, dervişlik ve lonca teşkilatlarını harekete geçirmesi anlatılmaktadır. Devamında Türklerdeki 'cihat' anlayışına değinilerek dini inanç ve Halifelik makamına vurgu yapılmıştır:

Tüm ahiler, dervişler ve esnaf loncaları üç aylık gelirlerinin üçte ikisini vergi olarak ödeyecekler. Kimse beni zulüm ve cimrilikle suçlamasın. Eğer bu düşündüklerim

bazılarına zulüm görünüyorsa, bilsinler ki zulmün en büyüğünü kendime yapacağım: Üç bin adet keten kaplama dövme çelik zırh, iki bin çifte su verilmiş çelik kılıç ve bir o kadar da çifte ağızlı demir mızrak, beş yüz ahşap çekirdekli, boynuz kaplama kemik yay, bin adet pars derisi hafif kalkan, çeşitli ebat ve sayıda gergedan derisi dolgulu tunç zırh, ayrıca on bin porsuk ağacı ok, üç bin beş yüz ölçek buğday, yalnız benim kesemden ve depolarından çıkacak. Tüm Ehl-i Sünnet komşu Müslüman ülkelere, Abbasi Halifesi Kaim Biemrillah Hazretleri' nin icazetiyle haber ulaştırılacak. Cihat için yapılabilecekleri maddi ve manevi yardımlara başvurulacak ki bu, tek meşru Halife' nin hadimi ve muhafızları olarak bizim hakkımızdır (Tiryakioğlu, 2018, s. 231).

Aşağıdaki ifadede devlet yönetimi ve divan gelenekleri hissettirilerek kültürel unsurlara yer verilmiştir:

“Divan Ala derhal ayaklandı ve teker teker taht eteği öperek, düşünceli gözleri uzaklara kilitlenmiş Sultan'ı selamladı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 232).

Aşağıdaki ifadede Türk kültüründeki çadır geleneğine vurgu yapılmıştır:

“Sultan'ın otağını çeviren üç sıra, reçine bireşimli kara kendir hassa muhafız çadırlarından birine duraksamadan girdi Savtegin” (Tiryakioğlu, 2018, s. 236).

Aşağıdaki ifadede kültürel miras öğelerinden tarihi nesnelere değinilmiştir:

“Sungurca, saman ve koyun postlarıyla kaplı rahat zemine yayılmış dinlenmeye çalışıyordu. Başucunda, silahlarının ve zırhının hemen yanında bir testi karlı vişne şerbeti ve iç içe geçmiş iki toprak kâse vardı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 236).

Aşağıdaki ifadede dini inanışa ve hutbe okutma geleneğine değinilmiştir:

“Bunun üzerine Harameyn'iş Şerifeyn'de (Mekke ve Medine) hutbe, yeniden Halife Kaim Biemrillah adım okutulmaya başlandı hamdolsun” (Tiryakioğlu, 2018, s. 236).

Aşağıdaki ifadede kültürel miras öğelerinden dini inançlar bir hadis örneği ile vurgulanmıştır:

"Hele ne diyor ulu Resul, 'Harp hiledir!' buyuruyor. İşte bu hadis gereğince, düşmanlarımızın düşlerine dahi sızmalıyız Sungurca” (Tiryakioğlu, 2018, s. 238).

Aşağıdaki ifadede taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi mekâna değinilmiştir:

“Süt beyaz kayşani taşından Halep Kalesi'nin, ince çakıldan ön avlusu belirdi karşılarında. Bir grup süvari, ellerinde ak sancaklar olduğu halde dışarı çıktı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 240).

Halep'te hüküm süren Müslüman bir Hanedan olan Mirdasilerin elinde olan Halep şehrinin, Alparslan tarafından fethi sırasında şehrin başındaki Emir Mahmut'un gönderdiği elçileri aracılığı ile farklı kültürlere ait gelenekler vurgulanmıştır:

Üzerlerinde kefeni temsilen uzun beyaz yünlü entariler vardı. Başları cavlak, ayakları yalındı. Eski Mezopotamya geleneğine uygun olarak, barış arzularını gösterme adına bir hafta hiçbir şey yemeden oruç tutmuşlardı. Yaklaştıkça, açık havaya karşın zayıf bedenlerinden yükselen kokudan, bu süre zarfında hiç yıkanmadıkları da anlaşılabilirdi (Tiryakioğlu, 2018, s. 240).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden tarihi nesne ve el sanatlarına değinilmiştir:

“Uçlarına ağırlık olarak konulmuş zarif opal heykelcikler sayesinde açık halde duran, bir yığın sararmış parşömen üzerine çizili haritaların bulunduğu ceviz urundan muhteşem masasına çarptı (Tiryakioğlu, 2018, s. 247).

Aşağıdaki ifadelerde tarihi nesnelere ve farklı kültürlere ait inançlara yer verilmiştir:

“Ayakucundaki fildişi sehpanın üzerinde duran ikonlarına bakarak istavroz çıkardı. Kalkıp, odanın kör aydınlığında, Meryem Ana'nın aradığı işareti göndereceğini umduğu küçük bir mum yakması gerekirdi; ancak o gücü bulamadı kendinde” (Tiryakioğlu, 2018, s. 247).

Aşağıdaki ifadelerde savaş geleneği ve geleneksel kıyafetler vurgulanmıştır:

“Savaş divanı, ibrişimli örme saçakları ipil ipil hışırdayan geniş bir çergenin altında toplanmıştı. (Alparslan) üzerinde kollarını ve göğsün açıkta bırakan sıgır gönünden sade bir yelek, gökçe başında da ak keçeden bir külah vardı”(Tiryakioğlu, 2018, s. 253).

Aşağıdaki ifadede geleneksel Türk savaş teknikleri belirtilmiştir:

“Ben derim ki, düşmanı kadim Türk hilal taktiğiyle karşılayalım ve kurt kapanıyla boğalım” (Tiryakioğlu, 2018, s. 255).

Aşağıdaki ifadede kültürel miras öğelerinden dini inançlara vurgu yapılmıştır:

“Alparslan'ın cevabı net oldu, ‘Nice küçük topluluk, daha çok olan bir topluluğa Allah'ın izniyle galip gelmiştir; Allah sabredenlerle beraberdir!’ Bakara Suresi 249. Ayet ağabey” (Tiryakioğlu, 2018, s. 257).

Aşağıdaki ifadelerde farklı kültürlere ait tarihi nesnelere ve farklı inanışlara değinilmiştir:

(General Manolis Dimosthenis) Altın varaklı bronz zırhları içinde çok görkemli bir hali vardı. Yeni cilalanmış hilal şeklindeki kızıl sert üsküflü general miğferi sol kolunun altındaydı... Grandük' ün arkasında, başlarında eski Asur heykelleri gibi gaga burunlu ve çıkık elmacık kemiklerini andıran sivri köşeli miğferler bulunan, baştan aşağı demirlere bürünmüş dev muhafızları vardı. Sırtlarına astıkları kılıçlarının boyları yaklaşık iki metre, ağırlıkları ise kırk okkayı aşındı. Kabzalarının demir mahfazaları özel olarak geniş tutulmuş Ortodoks şövalye kılıçlarıydı bunlar. Zira muharip şövalyeler savaş öncesi ve sonrasında, kılıçlarını yere saplayıp önünde haç niyetine diz çöker ve dua ederlerdi. Hassa muhafızlarının arkasında da Papa'nın özel olarak görevlendirdiği, 'İsa' nın Keşişleri' tarikatının fedailerini dizilmişlerdi... İmparatorluk çadırının tam ortasındaki cevahir kakma som altından tahtından kalktı Diyojen. Üzeri vaşak kürküyle kaplı, geniş sedirine geçip oturdu. Hemen iki yanındaki, elmas kâseli şamdanların ışıkları altında bronz bir heykel kadar sessiz ve kıpırtısız bir süre bekledi... Sabırlı bir tavırla dişlerini sıkıp, başını çadırının sedef başta olmak üzere çeşitli kıymetli taşlarla kaplı ışıl ışıl lacivert gergisine çevirdi Diyojen. Ahşap direkli yüksek duvarlara asılı ikonaların çerçeveleri dahi pırlanta kaplıydı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 206-259).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel miras öğelerinden dini inançlara vurgu yapılmıştır:

Alparslan, Cuma namazından önce, cihat ve şahadetin öneminden, şehit ve gazilerin ulaşacakları hayırlı akıbetten bahseden güzel bir hutbe okudu ve ardından namazı bizzat kıldırdı. Duadan sonra ise, üzerindeki bu tamamı beyaz kaftanının, çakşır ve destarının, ölürse kefeni olmasını vasiyet etti. Aynı gün, Halife Kaim Biemrillah'a bağlı tüm İslam ülkelerinde, yine Halife'nin emriyle, Müslümanları tek bir ulu mefkûre etrafında birleştiren aynı hutbe okunuyordu (Tiryakioğlu, 2018, s. 260).

Aşağıdaki ifadelerde Türk büyüklerinin geleneksel savaş giysileri ve savaş gelenekleri anlatılmıştır:

(Alparslan) Üzerindeki kefen misali bembeyaz, yenleri ibrişim tirazlı mintanının etekleri, sıkma pantolonu ve hafif zincir zırhının boşlukları arasından dalgalandı. Kar gibi borküne sarılmış ak destarı savrulurken gökleri işaret etti. Bizanslıların hala mevzilerini düzene sokmakla meşgul, ancak Selçuklu saflarındaki olağanüstülüğü fark etmiş hallerine şöyle bir bakarak haykırdı Alparslan, 'Nebet vurula!' (Tiryakioğlu, 2018, s. 261).

Türklerde müzik yalnızca zevk, eğlence ve hüznün kaynağı değil savaşta orduya milli duygular veren, yürüyüşü ve hareketi düzenleyen bir kültür ve gelenek sembolüdür. Aşağıdaki ifadelerde de askeri müzik kültürüne değinilmiştir:

Bu emirle birlikte Tuğ Takımı korkunç bir uğultu başlattı. Kösler dövülüyor, nakkarelerin yarım küreleri arasında çubuklar süratle geziniyor, ziller tiz seslerle vuruyor, borular, hasım için yakın bir ıstırapın emaresi gibi ötüyordu. Bu çıldırtıcı kreşendo gitgide yükseldi. Aynı anda Bizans tarafı da, Türk saldırısını karşılamak üzere harekete geçiyordu (Tiryakioğlu, 2018, s. 262).

Aşağıdaki ifadelerde kültürel öğelerden geleneksel kıyafetler belirtilmiştir:

“(Alparslan) üzerinde sade, kolları ibrişimli uzun bir kaftan, içinde de beyaz bir gömlek vardı” (Tiryakioğlu, 2018, s. 277).

Aşağıdaki ifadelerde Türk medeniyetinin en dikkat çeken unsurlarından biri olan çadırın içinin anlatımıyla Türk kültüründeki süsleme, el sanatları, beğeni, gelenek ve göreneklere yer verilmiştir:

“Otağın, hendesi desenlerle kaplı kızıl kendir duvarlarıyla, kıymetli halılar ve hayvan postları döşeli muhteşem zemini iç içe geçti sanki. Pervazı mavi çinili büyük pencereden yıldızları görebiliyordu” (Tiryakioğlu, 2018, s. 277).

Aşağıdaki ifadelerde Türk kültüründeki mimari yapı gelenekleri belirtilmiştir:

“Sarayının gösterişsiz ama muhteşem hatlarla süslü kumtaşından yüksek duvarlar arasında yürüyordu Alparslan. Her adımında, cidar nişleri içindeki ışıkları ürperen cam mahfazalı çerağların kehribarı ışıkları duyulandırıyor onu” (Tiryakioğlu, 2018, s. 283).

4. Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” kitabı 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında “Hayalimdeki Gelecek” konu başlığı altında önerilmiştir. Konunun girişinde Jules Verne’den ve onun “Ay’a Seyahat” romanından bahsedilmiştir. Jules Verne’nin bilim insanlarını etkilediğine ve birçok teknolojik icadı hayal edip eserlerinde bu icatlara yer verdiğine değinilmiştir. “Elektrikle Çalışan Denizaltı” başlığında Jules Verne’nin “Denizler Altında 20.000 Fersah” ve “Güneş Yelkeni” başlığında da yine Verne’nin “Ay’a Seyahat” kitaplarındaki buluşlarından kısaca bahsedilmiştir. Konuların devamında ise Jules Verne’nin Ay Modülü ve Okyanusa inen uzay araçlarını öngörmesine değinilmiştir. Ünlü fizikçi Einstein’ın, ‘Hayal gücü bilgiden daha önemlidir.’ cümlesi ile mucitlere yol gösterilmiştir. Bilimde hayal gücünün önemine değinilip ‘Denizler Altında 20.000 Fersah’ kitabı önerilmiştir.

4. alt problemde “Denizler Altında Yirmi Bin Fersah” kitabında “*Bilimsellik*” değerinin nasıl bulunduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bölümde kitaptan söz konusu değeri içerdiği düşünülen bölümler alınıp incelenmiştir.

Aşağıdaki ifadelerde bilim adamı kavramı kullanılarak dildeki cinsiyetçiliğin vurgulandığı ve bunun cinsiyet eşitsizliğine neden olduğu hissedilmektedir:

İlgililerin gözlemlerini bakılırsa bu yaratığın, 6 kilometre uzunluğunda olması gerekiyordu. Ancak bu gibi olaylarda yapılan abartmalar bilinmekle birlikte yine de en az 150 metre boyunda bir cisim ortaya çıkıyordu. Gerek denizcilerin gerekse bilim adamlarının kolay kolay kabulleneceği bir şey değildi bu. Bilim adamları ve çeşitli kuruluşlar da bu garip olayı kendi aralarında tartışmaya başlamışlardı (Verne, 2018, s. 5-6).

Aşağıdaki ifadelerde bilimsel bağlamla ilişkili olduğu tespit edilen değerlerden merak değeri vurgulanmıştır:

Gemiyi inceleyen uzmanlar şaşkınlığa düşmüşlerdi. Su seviyesinden dört metre kadar aşağıda, üç köşe bir delik açılmıştı. Bu öyle bir de dedi ki, sanki özenle kenarlarının düzgün olmasına çalışılmıştı. Bunun gibi, kenarları pürüzsüz, iki metre çapında bir yaranın kıyılarına çarparak açılması olanaksızdı. İşte uzmanları şaşırtan buydu. Geminin iki santim kalınlığındaki sacını, bu şekilde, ancak çelikten yapılmış bir alet delebilirdi. Deniz altında ise böyle bir şeyin ne işi olabilirdi? (Verne, 2018, s. 7).

Aşağıdaki ifadelerde bilimselliği çağrıştıran araştırma duygusunu harekete geçiren merak, şüphecilik ve şaşkınlık kavramları vurgulanmıştır:

" 'Scotia' olayı bu sırada patladı. Ben de günün sorunu olan deniz canavarıyla ilgilendim. Olan biteni öğrenmek için bütün Amerika ve Avrupa gazeteleri okuyordum. Bu gizemli durum beni de şaşırtmıştı" (Verne, 2018, s. 8).

Aşağıdaki ifadelerde bilim insanlarının görüşlerine değer verme vurgulanmıştır: New York'tayken birçok kişi bu olağanüstü sorun için görüşümü aldı. Anlaşılan bir doğa bilimcisi olarak söylediklerim ilgi topluyordu. Nihayet, Paris Müzesi profesörü Pierre Aronnax olarak da, daha fazla sessiz kalamazdım. 30 Nisan tarihli 'New York Herald' gazetesinde, konu ile ilgili bir yazım yayınlandı (Verne, 2018, s. 8).

Aşağıdaki ifadelerde insanlık yararına kullanılacak bilimsel veriler elde etmek için ülkeler arası işbirliği ile oluşturulan bir ekipten bahsedilmektedir:

"Sayın Mösyö Aronnax,
Abraham Lincoln' ün araştırma gezisine katılmayı dilerseniz, Birleşik Devletler, bu atılımda Fransa'yı sizin temsil etmenizden çok memnun kalacaktır. Gemide size bir kamara hazırlaması için, Kaptan Farragut'a gerekli talimat verilmiştir
Saygılarımla,
J.B. Hobson
Birleşik Devletler Denizcilik sekreteri" (Verne, 2018, s. 9).

Aşağıdaki ifadelerde bilmenin ve okumanın önemine değinilmiştir:

"Müze bahçesindeki küçük dünyamızda bilginlerle düşe kalka Conseil'de az çok bir şeyler öğrenmişti. Ben onda, doğa biliminin kapsadığı hayvan ve bitki türlerini ustaca birbirinden ayırabilen bir uzman özelliği görüyordum. Ancak bütün bilgisi, türleri sıraladıktan sonra bitiyordu" (Verne, 2018, s. 10).

Aşağıdaki ifadelerde bilimsellik değerini içeren akılcılık kavramı vurgulanmıştır:

20 Temmuz'da 105. enlemi geçtik, aynı ayın 27. günü 110. enleme ulaştık. Artık Ekvator'un üst tarafındaydık ve kuzey yarım küresinde yol alıyorduk” cümlesinde doğrudan bilimselliği vurgulayan kavramlar kullanılmıştır. “Kaptan Farragut, haklı olarak, canavarın yaklaşımdan çekineceği sığ yerlerde dolaşmaktansa, onu derinlerde Pasifik Okyanusu'nun açık sularında aramak istiyordu (Verne, 2018, s. 17).

Aşağıdaki ifadelerde soru sorma, merak etme, şüphecilik ve sonuca ulaşmak için fikirler geliştirme ile bilimsel verilerden yararlanma yoluna gidilmiştir:

Kendi kendime düşünmeye başladım. Bu geminin kaptanı soluk almak için ne yapıyordu? Havanın tazeliğini kimyasal yollardan mı koruyordu. Örneğin potasyum kloratı ısıtarak oksijen elde ediyor, gemidekilerin solunumundan çıkan karbonik asit ile kostik potasa emdirerek, tekrar temiz hava mı elde ediyordu? Eğer bu yolu kullanıyorsa, gerekli kimyasal maddeleri bulmak için, dış dünyaya başvurması gerekirdi. O da, bu gibi maddeleri satanların şimdiye kadar çoktan dikkatini çekmiş olurdu... Yoksa büyük bir basınçla gemideki özel depolara hava doldurup, daha sonra ihtiyaca göre yavaş yavaş salıvererek mi gemiyi yaşanılır halde tutuyordu?... Belki de en kolay yolu seçmişti. Tıpkı deniz memelileri gibi, ara sıra denizin yüzeyine çıkarak içeri temiz hava alıyordu. Ne yaparsa yapsın, hangi yöntemi kullanırsa kullansın, şimdilik havayı temizlemekte gecikmemesi gerekti... Tam havasızlıktan bayılarak kendimden geçmek üzereydim ki, odayı taze ve temiz bir hava doldurdu. Bu havada, deniz rüzgârının ferahlatıcı serinliği ve temiz iyot kokusu vardı. Demek gemi, bu çelikten canavar, tıpkı balinalar gibi, nefes almak için okyanusun yüzüne çıkıyordu. Artık geminin havasını nasıl tazelediğini öğrenmişim (Verne, 2018, s. 36).

Aşağıdaki ifadelerde bilmenin ve okumanın önemine değinilip devamında ise doğa bilimi ile ilgili veri toplamada doğrudan görme ve gözlemlemenin önemine değinilmiştir:

Sonra daha yumuşak bir sesle sürdürdü. ‘Eğer izin verirseniz, sözümü tamamlayayım. Sizi oldukça iyi tanıyorum mösyö Aronnax. Gemideki konukluğumuzdan sıkılmayacağınızı umuyorum. Oldukça zengin bir kitaplığım var. Pek çok kitap arasında, denizlerin derinlikleri hakkında yazmış olduğunuz eseri de bulacaksınız. Bu kitap benim de zaman zaman zevkle okudum bir eserdir. Yeryüzünde yaşayanların ulaşabilecekleri en son noktaya kadar gitmişsiniz bu kitabınızda... Gemimde bulunmaktan pişman olmayacaksınız. Size denizlerin altını gezdireceğim. Bugüne kadar bilmediğiniz ve görmediğiniz yerleri dolaşacak, gözlerinizin önünden geçip giden manzarayı bir türlü doyamayacaksınız. Denizlerin altını birçok kez dolaştım. Bu kez belki de, son olarak sizinle birlikte dolaşacağız dünyayı. Birlikte gözden geçireceğiz, beraberce çalışacağız; size bilmediklerinizi öğreteceğim. Yol boyunca benim çalışma arkadaşım olacaksınız. Bugünden başlayarak, yeni bir dünyaya girmiş oluyorsunuz. Hiçbir insanın görmediği şeyleri göreceksiniz. Biz, yani ben ve gemideki arkadaşlarım, kendimizi insan saymıyoruz. Dünya, benim yardımımla, size en son sırlarını açıklayacak (Verne, 2018, s. 44).

Aşağıdaki ifadelerde bir bilim insanının bilimsel çalışmalar için özgürlüğünden dahi vazgeçebileceği vurgulanmıştır:

“—Mösyö, dedim. İnsanlarla ilginizi kesmişsiniz ancak bazı duygulardan kendinizi henüz sıyıramamışsınız. Bana gelince, doğanın en bilinmez köşelerini görmek, denizlerin dibini dolaşmak ve yeni bilgiler edinmeye karşı özgürlüğüme karşılık razı oluyorum” (Verne, 2018, s. 45).

Aşağıdaki ifadelerde bilimin, bilmenin ve okumanın önemine değinilip akılcılık ve öğrenmeye açık olma bilimsel değerlerine yer verilmiştir:

—On iki bin cilt mösyö. Bunlar beni toprağa bağlayan son bağlardır. Nautilus denizlerin dibine daldığı ilk gün, benim için artık dünya son bulmuştu. O Gün, son kitaplarımı, son gazetelerimi almıştım. Bir daha insanlık âlemi hakkında hiç düşünmedim. Bu kitaplar emrinizdedir sayın profesör. Rahat rahat kullanabilir, istediğinizden yararlanabilirsiniz... —Mösyö dedim. Kitaplığınızda yararlanmamı sağladığınız için size çok teşekkür ederim. Burada bir bilim hazinesi var; bundan elimden geldiği kadar yararlanacağım... İçinde bulunduğum gemiyi, Nautilus'u da merak ediyorum. Elinizde bunun gibi bir araç olmasaydı, acaba başarabilir miydiniz?" cümlesinde bilimsel düşüncüyü harekete geçiren merak duygusuna, "Sizin için gizlenmesi gereken şeyleri öğrenmeye asla istemem" ifadesinde bilimsel ahlığa "Ancak, Nautilus'u onun içindeki motor gücünü, onu yürüten araçları, ona can veren kudreti bana anlatabilir misiniz? Örneğin, şu salonun duvarlarında bir takım araçların asılmış olduğunu görüyorum. Bunların neye yaradığını kestiremedim (Verne, 2018, s. 50-52).

Aşağıdaki ifadelerde bilimsel çalışmalar için özgür bir ortamın gerekliliğine değinilmiştir:

—Mösyö Aronnax, size önce de söylemişim; gemide tam bir özgürlüğe sahipsiniz. Nautilus'un hiçbir tarafa size yasak değildir. Onu istediğiniz gibi gezebilir, en küçük ayrıntılarına kadar gözden geçirebilirsiniz. Bu konuda size yardımcı olacağım" (Verne, 2018, s. 52).

Aşağıdaki ifadelerde bilimsel değerlerin içinde yer alan; şaşkınlık, hayret, merak, akılcılık, soru sorma, kanıt kullanma, müştereklik, bilim insanları ve buluş kavramlarına ait bulgular tespit edilmiştir.

—Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum Kaptan Nemo. Bana karşı iyi davranışınızı hiçbir zaman kötüye kullanmayacağım. Bana şunların nerelerde kullanıldıklarını açıklar mısınız" (Verne, 2018, s. 52).

—Oturunuz, dedi.

Oturdum ve o, anlatmaya başladı:

"Mösyö Profesör, Nautilus'u yüzden bu aletlerdir. Eliyle odasının duvarında asılı salondaki aletlerin benzerini gösteriyordu. Burada ve salonda, onlar her an gözümün önündedir. Bunlar, okyanusun ortasındaki durumumuzu, gittiğimiz yolu, çok hassas bir şekilde bildirirler. Araçların pek çoğu size de yabancı olmasa gerek. Örneğin, ısıyı gösteren termometre, hava basıncını ölçen barometre, havadaki nemi gösteren higrometre, yönümüzü saptadığımız pusulayı biliyorsunuz. Bu bir sextant. Güneşin yüksekliğini ölçerek, hangi enlemde olduğunuzu bununla saptayabiliriz. Bu da bir kronometre; boylamımızı bulmak için. Bunlarda gece ve gündüz dürbünleri (Verne, 2018, s. 52).

—Bunlar her gemici tarafından bilinen ve kullanılan şeyler, dedim. 'Fakat şunlar, yalnız Nautilus'te bulunan ve özel görevleri olan araçlar sanırım. Üstündeki göstergesi oynayan kadranlı araç bir manometre olmalı.'

—Peki, ne olduklarını anlayamadığım diğerleri?

Kaptan Nemo:

—Size bazı açıklamalarda bulunacağım mösyö Aronnax, dedi. Lütfen beni dikkatle dinleyin. Çok kısa bir sessizlikten sonra Kaptan Nemo:

—Geminin içinde, her şey hükmeden, her şeyi harekete geçiren bir güç var. Her şey ona bağlıdır. Bu güç bana ışık vermekte, beni ısıtmakta, bütün araçları çalıştırmaktadır. Bu elektriktir.

Hayretle:

—Elektrik mi? diye bağırdım.

—Evet, mösyö.

—Elektrik gücüyle şimdiye değin elde edilemeyen müthiş bir hız yapabiliyorsunuz. Şimdiye kadar elektriğin dinamik gücü sınırlıydı. Ondan ancak çok küçük güçler elde edilebilmişti”(Verne, 2018, s. 53).

“Kaptan Nemo:

—Mösyö Profesör. Benim elektrik gücüm, dünyanın bildiğinden farklıdır. İzin verirseniz size bunu açıklayım .

—Böyle bir güç elde ettiğiniz için sizi bütün kalbimle kutlarım. Eğer sizce gizlenmesi gereken bir sır değilse, yalnız şunu öğrenmek istiyorum. Böyle bir güç elde etmek için kullandığımız hammaddeleri nasıl buluyorsunuz? Örneği kararla hiç ilişinizin kalmadığını söylediğinize göre gerekli tutyayı nereden buluyorsunuz?

—Sorunuzu cevaplayayım mösyö profesör. İlk önce şunu bilmenizi isterim ki, denizlerin dibinde tuya, demir, altın ve gümüş gibi maden damarları vardır. Bütün bunların elde edilmesi, yeryüzünde kimden daha kolaydır. Fakat ben bunlardan hiç birini kullanmıyorum. Her şeyde olduğu gibi, elektrik elde ederken de denizden yararlanıyorum.

— Yani elektriği denizden mi elde ediyorsunuz?

—Evet, denizden. Bunun için çeşitli yollar vardır. Örneğin suya teller sarkıtarak ısa farkından yararlanarak elektrik elde edebilirim. Ancak ben daha kolay bir yol seçtim.

Deniz suyunun bileşimini bilirsiniz. Bir gram deniz suyunda yüzde doksan üç buçuk su, yüzde iki-üç arası sodyum klorür vardır. Geri kalan yüzde beşlik kısımda ise, magnezyum klorür ve daha birçok klorür, bromür, sülfat bulunur. Gördüğünüz gibi deniz suyunda en bol bulunan madde sodyum klorürdür. Deniz suyundan sodyumun ayırarak, elektrik elde etmek için kullanıyorum” (Verne, 2018, s. 54).

“—Sodyum mu?

—Evet, mösyö sodyum cıva ile karıştığında, kimyager Busen'in pilindeki tutanın yerini tutan bir amalgam meydana gelmektedir. Böyle bir pilde, cıva hiçbir zaman eksilmez harcanan hep sodyumdur. Onu da denizden istediğim kadar elde edebildikten sonra, bence hiçbir güçlük kalmamış oluyor. Size şunu da söyleyeyim ki, sodyumlu piller, hem daha güçlü oluyor, hem de daha uzun süre dayanıyorlar.

—Çok güzel, anlıyorum kaptan. Fakat sodyumu deniz suyundan ayırmak için ne yapıyorsunuz? Bu işlem için şüphesiz yine pillerinizi kullanıyorsunuzdur. Bu durumda eğer yanılmıyorsam, elde edeceğimiz sodyumdan daha fazla pil harcamak zorundasınız.

—Dedikleriniz çok doğru profesör. Fakat ben sodyum elde etmek için pilleri mi kullanmıyorum. Bunun için sadece kömür ısısından faydalanıyorum.

—Kömür mü dediniz?

—Evet, kömür, isterseniz deniz kömürü diyelim buna.

— Yani, deniz diplerindeki kömür madenlerinden mi yararlanıyorsunuz?

—Eğer biraz sabrederseniz, beni iş başında da göreceksiniz. Zamanımız bol olduğuna göre bekleyin, her şeyi öğreneceksiniz.

—Peki, soluduğumuz havayı da denizden elde edemezsiniz ki?

—Gerekirse onu da denizden sağlarım. Fakat bu yararsız bir iş olur. Gerek duyduğumda su yüzüne çıkarak, temiz hava buluyorum. Dediğiniz gibi, elektrik her ne kadar temiz hava yapmıyorsa da, onun sayesinde, özel bölmelere hava sıkıştırıyor, depolayabiliyorum. Bu havayı da gerektiğinde azar azar kullanarak, çok uzun zaman suyun altında kalabiliyorum” (Verne, 2018, s. 54).

—İşte elektriğin başka bir kullanılış yeri daha. Gözünüzün önünde asılı duran şu kadran, Nautilus'un hızını gösterir. Gösterge ile telle pervaneye bağlıdır. Pervanenin dönüşüne göre, gösterge hareket eder. Bakın, şimdi saatte on beş mil hızla yol alıyoruz.

—Harika! Diye cevap verdim. Rüzgâr, su ve buharın yerini tutacak yeni buluşuruz harika (Verne, 2018, s. 56).

“Bu merdivenlerden çıkarak, sandalın yan tarafındaki bir delikten içeri girilir. Nautilus'un kapağını kaparlar; sandaldaki de kendi kapağını. Sandalı gemiye bağlayan vidalar çözüldü mü, sandal hızlı suyun yüzüne çıkar. Bundan sonra sandalın kapağını açmak, portatif direği dikip yelkenlerini çekmek veya kürekle yol almak kolaydır.

—Fakat gemiye nasıl dönersiniz?

—Sandal gemiye dönmez mösyö Aronnax, Nautilus onun yanına gelir.

—İstenildiği zaman mı?

—Evet, sandal ile gemi arasında bir tel bulunur. Bir telgraf çekmeniz yeterlidir” (Verne, 2018, s. 57).

“Bu yeni buluşlara hayran kalmıştım” (Verne, 2018, s. 58).

—Peki, okyanusun karanlıklarında, dümencisiz yolunuzu nasıl buluyorsunuz?

—Nautilus'un teknesinin üstüne canlı bir odacık vardır. Dümenci orada bulunur.

—Güzel ama dümencinizin önünü görmesi için ışık gerekmektedir. Aksi halde suların karanlığında ne görebilir ki?

—Dümencinin bulunduğu odanın arkasında, kuvveti bir elektrik projektörü var.

Geminin önünü yarım mil uzaklara kadar aydınlatır.

—Bilginleri bu kadar uğraştıran şu fosforlu canavarın ışığını şimdi daha iyi anlıyorum” (Verne, 2018, s. 60).

—Ah kaptan! Diye bağırdım. Sizin Nautilus'unuz akılları durduracak bir şey (Verne, 2018, s. 61).

—Profesör, benim kadar siz de bilirsiniz ki, soluyacağı havayı beraberinde götürmek koşuluyla insan deniz altında yaşayabilir. Denizin altında çalışmak zorunda olan bir işçi sırtına su geçirmez bir giysi geçirir, başına da tulumlarla içine hava verilen ve pislenmiş havayı da boşaltan bir başlık geçirir.

—Yani, dalış aleti, dedim.

—Evet. Ama dalış serbest değildir. Kendine hava veren tulumbaya lastik buralarda bağlıdır; fazla uzaklara gidemez. Eğer biz de aynı şekilde ki aletlerle yola çıkacak olursak Nautilus'tan fazla uzaklaşamayız.

—Peki, okyanusun dibinde önünüzü nasıl aydınlatıyorsunuz?

—Ruhmkorff aygıtı ile profesör. Bir tane arkaya, bir tane de kemere bağladım.

Böylece önümüzü, ardımızı görebiliriz.

—Peki, kaptan av için elime vereceğiniz tüfeğin cephanesini ıslatmadan nasıl taşıyacağım?

—Bu tüfek, barut tüfeği olmayacak ki.

—Şu halde bir hava tüfeğidir. Ancak fazla uzaklara etkisi olmasa gerek.

—Profesör, bunların hepsi çare buldum. bu tüfeğin her kurşunu öldürücü bir etki gösterir. Herhangi bir hayvana hafifçe dokunsa bile, yıldırımla çarpmış gibi yere serer. Kurşunlarım özel olarak yapılmış küçücük kapsüllerdir. İçine elektrik gücü doldurulmuştur. En ufak bir dokunuşta, elektrik boşalır ve av ölür” (Verne, 2018, s. 65).

Aşağıdaki ifade de bilimsel verilerin günlük hayattaki kullanım alanlarından bahsedilmiştir:

“Nautilus'tan ayrılalı aşağı yukarı bir buçuk saat olmuştu. Öğleye yakındı. Bunu, güneşin dik gelen ışınlarından tahmin etmiştim, çünkü ışınlar yatık gelirken ortaya çıkan renkler yavaş yavaş kayboluyorlardı” (Verne, 2018, s. 69).

Aşağıdaki diyaloglarda deney yolu ile bulunan bir keşiften bahsedilerek “Bilimsellik” değeri vurgulanmıştır:

—Mösyö Aronnax, sizi Akdeniz'de vatandaşınız da Lesseps'in açmaya uğraştığı kanaldan götüremeyeceğim için üzgünüm. Fakat iki gün sonra Port-Sait rıhtımını görebileceksiniz.

—Akdeniz' e mi diye? Heyecanla sordum.

- Evet, profesör, bunda şaşıracak ne var?
 —Kaptan Nemo, beni şaşırta; yarın Akdeniz'de bulunmak için Afrika'yı dolaşmanız gerekecek. Bu uzun yolu iki gün gibi kısa zamanda alabilmeniz için Nautilus'a vermeniz gereken hızı düşünüyorum.
 —Afrika'nın etrafını dolaşacağımı da kim söyledi?
 —Peki, başka türlü Nautilus'u nasıl Akdeniz'e sokabilirsiniz? Süveyş Kanalı henüz açılmadığına göre... Karadan mı gideceğiz? (Verne, 2018, s. 99).
 —Biz de altından geçeriz.
 —Altından mı?
 —Evet. İnsanların bugün yapmak istediğini, doğa çok eskiden, dipten yapmıştı.
 —Yani bir geçit mi var orada?
 —Evet. Arabistan tüneli adını verdiğim bir yeraltı geçidi var. Süveyş'in altında açılır ve Pelusium Körfezi'nde sona erer (Verne, 2018, s. 99).
 —Bakın bu geçidi nasıl buldum. Size bunu anlatayım. Suriye kıyılarında yaşayan bazı tür balıkların, aynen Süveyş'de bulunduğu dikkat ettim. Akdeniz'de avlandığım bazı balıkları, kuyruklarını özel halkalar takarak tekrar suya bıraktım. Bir ay sonra bu halkalı balıkları Suriye kıyılarında bir defa daha avlayınca, bunların geçişini sağlayan bir su yolu bulunduğu kanaat getirdim. Böylece Arabistan tüneline buldum. Biraz sonra bu geçitten siz de geçmiş olacaksınız” (Verne, 2018, s. 100).

Aşağıdaki ifadelerde merak etme ve soru sorma yoluyla bilimsellik değerine vurgu yapılmıştır:

Burası neresiydi? Yüz yıllarca önce burada insanlar yaşadığına göre, bu kenti kim yapmıştı? Bunları hiç kuşkusuz Kaptan Nemo biliyordu. Kaptan başını salarak dağın tepesini işaret etti...Tekrar tırmanmaya başladık. Üzerinde bulunduğumuz tepe yaklaşık olarak 25 metre yüksekliğindeydi. Gözlerimle uzakları araştırdım. Nautilus'dan ayrıldığımızda gördüğümüz parlak ateş bu kez çok daha belirgin olarak karşımdaydı. Bu bir denizaltı volkanıydı. Geriye dönerek tepeyi süzdüm. Şimdi etrafımda bir kent vardı. Yıkılmış, harabe haline gelmiş bir Kent. Mermerden yontulmuş sütunlar, çok yüksek duvarlar, hatta yollar ve kaldırımlar. Acaba burası neresiydi? (Verne, 2018, s. 104-105).

Aşağıdaki ifadelerde buluşlara yer verilerek “Bilimsellik” değeri vurgulanmıştır:

- Mösyö dedi. 1600 zorunda Hollandalı Gheritk, 64. enlem dairesine kadar gelerek Nev Shetland'ı buldu. 1773 yılının 17 Ocak günü ünlü denizci Cook, 67. enleme kadar gitti. Kaptan Nemo sırayla Güneş kutbuna yaklaşmış bütün gezginlerin adlarını ve gezi tarihlerini söyledi; en son ulaştıkları noktayı belirtti. Sözü nü şöyle bitirdi:
 —İşte şimdi ben, Kaptan Nemo, 1868 yılının 21 Mart günü 90. Enlem dairesi üzerindeki güney kutbuna ulaşmış bulunuyorum. Yeryüzündeki kıtaların altıncısı olan bu topraklar, bundan sonra benim egemenliğim altındadır” (Verne, 2018, s. 109).

Aşağıdaki ifadede coğrafya biliminden ve bilimsel bulgulardan yararlanılarak “Bilimsellik” değeri hissettirilmiştir:

- Büyük bir buz dağı, dedi. Bunların su içindeki kısımlarının sıcak su akıntıları nedeniyle koptukları bilinir. Buz parçaları koptuktan sonra suyun yüzeyine doğru yükselirler. İşte biz de böyle bir buzun üstünde oturduk (Verne, 2018, s. 110).

Aşağıdaki ifadelerde denizaltının konumunu belirtmek için coğrafya biliminden yararlanılarak “Bilimsellik” değeri vurgulanmıştır:

Gulf Stream akıntısı tıpkı bir ırmak gibidir. Atlas Okyanusu'nun ortasında, belli bir yöne doğru akar. Ortalama genişliği altmış mil kadardır. Atlas Okyanusu'ndan daha tuzlu olan suları saatte üç millik bir hızla yol alır. Kaptan Maury tarafından bulunan bu deniz içindeki ırmak, Florida Körfezi'nden çıktuktan sonra güneye doğru iner ve burada ikiye ayrılır. Bunlardan ilki Azor Adaları üzerinden Afrika'ya geçtikten sonra geniş bir yay

çizerek Antiller'e döner. İşte Nautilus, Gulf Stream akıntısının bu kolu üzerinde bulunuyordu (Verne, 2018, s. 133).

Aşağıdaki ifadelerde bilim adamı ibaresi kullanılarak dilde cinsiyet eşitsizliğine neden olunmuştur:

Kaptan Nemo, 'Marseillais'in öyküsünü anlatırken gözlerimi ondan ayıramıyordum. Heyecan içinde ellerini denize doğru uzatarak konuşan bu adam, batık geminin kalıntılarını belki de bir zafer abidesi gibi görüyordu. Onun kim olduğunu, nereden geldiğini ve nereye gittiğini belki de hiç bilemeyecektim. Fakat görünen şeydi ki, Kaptan Nemo zaman zaman bilim adamı kılığında sıyrılıyor insanlardan nefret eden başka bir insan kılığına giriyordu (Verne, 2018, s. 138).

Aşağıdaki ifadelerde merak etme ve soru sorma yollarıyla bilimsellik değerine vurgu yapılmıştır:

“Acaba Nautilus ne olmuştu? Maelstrom anaforuna dayanabilmiş miydi? Kaptan Nemo yaşıyor muydu? Hala İntikam peşinde koşmaya devam ediyor muydu? Acaba bir gün dalgalar, onun tüm yaşantısını anlatan o kutuyu kıyıya atacaktı mıydı? Bu gizemli adamın gerçek adını öğrenebilecek miydim?” (Verne, 2018, s. 151).

5. Alt Probleme İlişkin Bulgular

“Başarı Öyküleri” kitabı 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının Üretim Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı içerisinde "Nitelikli İnsan Güçlü Türkiye" konu başlığı altında önerilmiştir. Girişte anayasada yer alan çalışma hakkından bahsedilip nitelikli insanın özellikleri ayrıntılı şekilde işlenmiştir. Devamında "Başarılı Kadın Girişimci" ve "Rüzgâr Türbini Yapan Öğretmene Ödül" haber örnekleri verilmiştir. Genç nüfusa sahip bir ülke olarak genç nüfusun eğitime önem verilip bu güçten olumlu yönde faydalanabileceği söylenip “Başarı Öyküleri” kitabı önerilmiştir.

Başarılı olmanın birçok yolu vardır. Bazen çok çalışmak, azimli olmak, sabretmek bazen ise sevgi ve şefkatle dolu bir destek bazen sabır veya umulmadık bir olay başarıya ulaştırabilir insanı. İşte “Başarı Öyküleri” kitabı da bu farklı başarı yollarını farklı hikâye başlıkları ile konu ediniyor. Başarının her zaman somut bir özellik taşımadığını; mal, mülk ve statünün ötesinde kalıcı dostluk ve sevgi bağları oluşturmanın gerçek başarıyı desteklediğine kitapta yer verilmiştir. Başarı öyküleri adlı kitaptaki hikâyelerin genelinde “Sevgi, Azim, Pes Etmemek, Ümidini Kaybetmemek ve Çalışkanlık” değerleri işlenmiştir. Kitapta birden çok değere ulaşılmaktadır aşağıda bu değerlerle ilgili bölümlere yer verilmiştir

5. alt problemde “Başarı Öyküleri” kitabında “*Vatanseverlik ve Doğal Çevreye Karşı Duyarlılık ve Sorumluluk*” değerinin ne düzeyde bulunduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bölümde kitaptan söz konusu değeri içerdiği düşünülen hikâyeler ayrı başlıklar altında alınıp değeri içeren bölümler incelenmiştir.

İyiliği Yayabilmek hikâyesinde yapılan iyiliklerden bahsedilerek doğrudan “İyilik” değerine vurgu yapılmaktadır. Kişilerin yapılan iyilikler karşısında birey olarak yapabileceklerinin vurgulanması ile de “Sorumluluk” değerine yer verilmiştir:

19. yüzyılın sonlarına doğru emekli Albay Anderson, Pittsburgh şehrinde, kitap alamayan ve okuyamayan fakir çocukları evine kitap okumaya veya ödünç almaya davet etmeye karar verdi ve bu fikrini hemen uyguladı. 4 dolar haftalıkla çalışan Andy adında göçmen bir çocuk bu fırsatı kaçırmadı. Her hafta albayın evine gelerek okuduğu kitabı geri getiriyor ve yenisini alıyordu... Andy, albayın iyiliğini hayatının sonuna kadar unutmadı. Albayın kitapları, onun gizli yeteneklerini keşfederek hayatta başarılı olmasına vesile olmuştur. O da albayın bu bireysel çabasını daha yaygın hale getirdi. Ve Andy, yani Andrew Carnegie, bu amaçla ABD'de okurlara bedava kitap imkânı sunan halk kütüphanelerini hayata geçiren kişi oldu (Çiftkaya, 2018, s. 13-14).

Anne Zürafa ve Yavrusu hikâyesinde hayatını önemli kişileri inceleyerek ve onların roman-biyografilerini yazarak geçiren Irving Stone “Çalışkanlık” değerini aşağıdaki ifadeleriyle belirtmiştir:

Bu insanlar defalarca darbeler yerler, yere yıkılırlar, karalanırlar ve yıllarca hiçbir şey elde edemezler. Ama yere yıkıldıklarında her zaman ayağa kalkarlar. Bu insanları yok edemezsiniz. Onlar çalışıp didinirler ve hedeflerine ulaşmaya çalışırlar. Hayatlarının sonunda yapmaya çalıştıkları şeyin ancak mütevazı bir kısmını başarsalar da asla yılmazlar! (Çiftkaya, 2018, s. 15).

Sevgi Zinciri adlı hikâyede bir hemşirenin, Annie Sullivan adında küçük yaşta geçirdiği yüksek ateş yüzünden hemen hemen hiç görmeyen çocuk için yaptığı iyilikler ve sonrasında Annie Sullivan'nın da ona iyilik yapan hemşire gibi başkalarına ve Helen Keller'e yaptığı iyilikler anlatılmıştır. Hikâyede sevgi ile yapılan iyilikler sayesinde kişilerin hayatlarının olumlu yönde değişti vurgulanmıştır.

“Helen Keller, hem gözleri görmediği hem de kulakları duymadığı halde çocuk eğitimi alanında çığır açacak eserler ortaya koyan ünlü bir bilim kadınıydı.” (Çiftkaya, 2018, s. 18), cümlesinde doğrudan “Bilimsellik” değeri vurgulanmıştır.

“Yaşlı bir hemşire Annie için hala bir ümit olduğuna inanıyordu. Bu zavallı çocuğa sevgi göstermeyi kendisine görev edinen hemşire her gün onu ziyarete geliyordu” (Çiftkaya, 2018, s. 19), cümlesinde “Sevgi” değerine değinilmiştir.

“Anniye Sullivan, daha sonraki hayatında, tıpkı kendisi yardım eden şefkatli hemşire gibi, başkalarına yardım etme isteği ile dolu genç bir kadın oldu” (Çiftkaya, 2018, s. 20), cümlesinde “Sorumluluk, Yardımseverlik, Sevgi” değerleri görülmektedir.

Yaşamak Sevmek ve Başarmak adlı hikâyede başarılı bir öğrenci olan Teddy’nin annesini kaybettikten sonra yaşadığı sıkıntılı süreçte durumunun kötüleşmesi ve bu durumu fark eden öğretmeni Bayan Thompson’un Teddy’ye olan özel sevgi ve ilgisi anlatılmaktadır. Ona inanan öğretmenin ilgisi sayesinde sıkıntılı zamanlarını atlattığı başarılı olan Teddy tüm eğitim hayatında başarılı olup sonunda tıp doktoru olmuştur. Teddy’nin hikâyesinde sevgi değeri ile desteklenen insanların başarıyı yakalamaları anlatılarak “Sevgi” değeri işlenmiştir:

“Bana inandığınız için çok teşekkürler Bayan Thompson” diye fısıldadı. “Kendimi önemli hissetmemi sağladığınız için ve beni böyle değiştirdiğiniz için teşekkür ederim.” (Çiftkaya, 2018, s. 21).

Bir Mucizenin Maliyeti adlı hikâyede Sally’nin kumbarasındaki bir dolar on bir sent ile kardeşinin iyileşmesini sağlaması da anlatılarak “Yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır.

Sally, küçük kardeşi George hakkında anne ve babasının konuşmalarını duyduğu zaman sekiz yaşındaydı. Kardeşi çok hastaydı ve anne-babası onu kurtarabilmek için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardı. George’un kurtulması için tek şans pahalı bir ameliyatı. Gelgelelim fakir anne-babanın buna yetecek parası yoktu. Bir sabah, babasının umutsuz bir sesle annesine şöyle fısıldadığını duydu Sally:

‘Onu ancak bir mucize kurtarabilir.’

Sally bu sözleri duyar duymaz odasındaki kumbarayı alıp bir eczaneye gider ve eczacıya:

‘Kardeşim çok hasta bir mucize almak istiyorum.’

‘Üzgünüm küçük kız biz burada mucize değil ilaç satıyoruz. Korkarım, sana yardımcı olamayacağım’

‘Bakın param var fiyatı neyse ödeyeceğim.’” (Çiftkaya, 2018, s. 36).

O sırada eczanede olan meşhur cerrah Dr. Carlton Armstrong bu konuşmalara şahit olmuştur. Sally’nin kardeşine yardım etmek için çabalaması karşısında doktor aileye yardım etmiştir.

Pamuk Kurdunun İyiliği adlı hikâyede bulunan aşağıdaki bölümde bazen olumsuz olarak yorumladığımız olayların aslında bizim iyiliğimiz için olduğu anlatılarak doğrudan iyilik değeri vurgulanmıştır:

Şehir halkı, pamuk kurdunun ürünlerine zarar vererek onları aslında iyilik yaptığını anladılar. Onun sayesinde hayvan beslemeye, oldukça iyi gelir getirecek başka ürünler üretmeye başladılar ve bu sayede bütün bölgenin refahı arttı. Bu zarardaki iyiliği

görebilmelerinin güney çiftçileri için büyük bir avantaj olduğunu düşünüyorum (Çiftkaya, 2018, s. 48).

Deniz Yıldızı adlı hikâyede çocuğun bir tek denizyıldızı içinde olsa onu doğal yaşam alanına göndermek için çabalaması doğal çevreye duyarlılık ve sorumluluk değerlerini vermektedir.

İlhamını okyanustan almak için sabah erken saatlerde deniz kıyısına giden bir yazar, kumsalda dans eder gibi hareketler yapan birini gördü. Biraz yaklaşınca, bir gencin sahile vuran denizyıldızlarını birer birer okyanusa atmakta olduğunu fark etti.

Gence yaklaştı ve:

‘Neden denizyıldızlarını okyanusa atıyorsun?’ diye sordu. Genç:

‘Birazdan güneş yükselip sular çekilecek. Onları suya atmazsam ölecekler’ diye cevapladı. Yazar hala anlamamıştı:

‘Kilometrelerce sahil, binlerce denizyıldızı var. Ne fark eder ki?’

Genç adam eğildi, yerden bir denizyıldızı daha aldı ve okyanusa fırlattı. Sonra da dönüp yazara şöyle dedi:

‘O denizyıldızı için fark etti ama!’ (Çiftkaya, 2018, s. 62).

Hayat Uzun Bir Maraton adlı hikâyede Tanzanyalı atlet John S. Akhwari, 1968 olimpiyatlarında sakatlandığı halde yarışı bırakmayıp bitirmesi anlatılmaktadır. Aşağıdaki ifadelerde atletin ülkesine karşı hissettiği sorumluluk duygusu anlatılarak “Sorumluluk” değeri işlenmiştir:

‘Yarışı kazanma şansınızı zaten yitirmiştiniz; neden mutlaka bitiş çizgisine ulaşmak için kendinizi zorladınız?’... Alet Bu soruya şaşırды, ama verdiği cevap soruyu soran gazetecileri utandırmaya yetti: ‘Çünkü halkım beni buraya, yarışa başlamam için değil yarışı bitirmem için gönderdi’ (Çiftkaya, 2018, s. 64).

Garcia'ya Mektup adlı hikâyede “Cesaret, Sorumluluk ve Vatanseverlik” değerleri vurgulanmıştır:

İspanya- Amerika savaşının en sıcak zamanlarından birisiydi. Amerikan başkanının yazdığı bir mektubun İspanyol gerillalarının lideri Garcia'ya acilen ulaştırılması gerekiyordu. Garcia'nın Küba dağlarında bir yerlerde savaştığı biliniyordu; ama ona ne bir mektubun ne de bir telgrafın ulaştırılabilmesi mümkün görünmüyordu. Amerikalı yetkililer uzun süre bu mektubun Garcia'ya nasıl gönderilebileceğini düşündüler. Hiçbir çıkar yol bulamadılar. Sonra, birisi ‘Bunu olsa olsa Rowan yapabilir!’ dedi. Rowan çağrıldı, görevi anlatıldı. Rowan hiç tereddüt etmeden mektubu aldı. Göğsünün üzerinde duran deri bir keseye koydu. Gecenin karanlığında Küba sahillerine çıktı, dağlardan geçti ve günler süren büyük zorlukları aşarak Garcia'yı buldu. Ona mektubu teslim etti, arkasını döndü ve evine doğru hareket etti. Hubbard'ın Garcia'ya Mektup isimli eserinde anlattığına göre, Rowan kendisine görevi açıklandığında ‘Tam olarak Garcia nerede?’ veya ‘Onu bulacağım konusunda şüphelerim var’ gibi sözler söylemedi. Hiçbir mazerete sığınmadı; yapılması gereken bir iş vardı ve onu yaptı! (Çiftkaya, 2018, s. 99).

Yılda İki Kez Ürün Veren Ağaç adlı hikâyede gelecek nesiller için “Duyarlılık” ve “Sorumluluk” değerlerine yer verilmiştir:

" 'Bu ağaçları dikenler meyvelerini yiyemediler, ama bizim yıllar sonra şimdi yiyebilmemizi sağladılar" dedi.' Ben de bunu, dünyaya benden sonra gelecekler için dikiyorum' "(Çiftkaya, 2018, s. 105).

Vazodan Elmayı Çıkarabilmek adlı hikâyede Konfüçyüs'ün aşağıdaki sözleri ile "Özgürlük" değeri verilmiştir:

"İnsanoğlu bir şeye sıkı sıkıya yapışarak, onu avucunun içine alarak sahip olacağını düşünür çoğu zaman. Oysa bazen tam tersi geçerlidir. Çoğu şeye ancak hem kendimizi hem de o şeyi özgür bırakarak kavuşabiliriz" (Çiftkaya, 2018, s. 136).

Baltayı Bilemeyi Bilmek adlı hikâyede daha fazla kazanma hırsı ile çalışılırsa, işin gerektirdiği sorumluluklar ihmal edilirse, başarı yerine başarısızlıklara ulaşılabileceği anlatılmıştır. Bu hikâye ile iş hayatındaki sorumlulukların ve aile birliğinin önemine vurgu yapılmıştır:

İki arkadaş, bir ormanda ağaç kesiyorlardı. Çok güçlü ve kuvvetli olan ilk adam sabah erkenden kalkıyor, ağaçları kesmeye başlıyor, bir ağacı devirir devirmez ötekini kesmeye başlıyordu. Dinlenmek şöyle dursun, öğle yemeği için bile kendine zaman ayırmıyordu. Akşamları ise, arkadaşı eve döndükten sonra da çalışmasını sürdürüyor ondan birkaç saat sonra evine dönüyordu. Daha ufak tefek olan ikinci adam ise ağaç keserken zaman zaman dinleniyordu. Akşam hava kararmaya başladığında, ailesini ihmal etmemek için evine dönüyor, onlarla vakit geçiriyordu. İkisi de çalışmalarını bir hafta bu şekilde sürdürdükten sonra, ne kadar ağaç kestiklerini saymaya başladılar. Ortaya çıkan sonuç, ilk adam için tam bir şok oldu. Çünkü hem daha az çalışan, hem de sık sık dinlenen arkadaşı ondan daha fazla odun kesmişti! 'Nasıl olur bu?' diye feryat etti ilk arkadaş. 'Ben senden erken kalktım, neredeyse hiç mola vermedim ve akşamları hep geç döndüm eve. Buna rağmen nasıl olur da sen benden daha fazla ağaç kesimi kesmiş olabilirsin?'. İkinci adam, arkadaşını gülümseyerek cevapladı: 'Ama sen bir şeyi unuttun: Arada sırada baltalı bilemem gerektiği halde bunu hırsı yüzünden ihmal ettin. Ben ise her dinlediğimde baltamı biledim ve keskin baltamla daha rahat kestim ağaçları bu sayede ne kendime, ne de aileme haksızlık ettim.' (Çiftkaya, 2018, s. 155).

6. Alt Probleme İlişkin Bulgular

"Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin" kitabı 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanı içinde "Kadın ve Toplum" konu başlığı altında önerilmiştir. Konuya eski Türklerde kadına verilen değer anlatılarak giriş yapılmıştır. Müslümanlıktan sonra da kadının değerli olduğu belirtilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemindeki kadınların topluma sundukları katkılar işlenmiştir. Balkan ve 1. Dünya Savaşına katılmış olan Kara Fatma ve Kurtuluş Savaşı'nda şehit olan Şerife Bacı ile Milli Mücadele dönemindeki Türk kadınına fedakârlıkları anlatılıp roman önerilmiştir. Türkiye'de bazı Avrupa ülkelerinde önce kadına verilen siyasi haklar

işlenerek konuya devam edilmiştir. Ekonomik, siyasal ve toplumsal hayatta kadınların yeri işlendikten sonra kadına şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı gibi olumsuz konulara yer verilip pozitif ayrımcılığa değinilmiştir. Öğrenme alanında verilen konular ile önerilen edebi ürünün içeriği çok fazla uyum sağlamamaktadır. Önerilen edebi ürün vatanseverlik vurgusu yapsa da hem açık hem de örtük söylem de cinsiyetçi öğeler yer almaktadır.

“Çanakkale'nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” kitabının "Eşitlik" değerini nasıl vurguladığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bölümde kitaptan söz konusu değeri içerdiği düşünülen bölümler alınıp incelenmiştir.

Aşağıdaki ifadelerde üstlenilecek görevin bir kadın için uygun olmadığı hissettirilerek eşitsiz toplumsal cinsiyet rollerine vurgu yapıldığı hissedilmektedir:

Hilal'i Ahmer Cemiyeti Başkanı Besim Ömer Paşa (Akalin) masasında otururken karşısında duran kadına büyük bir saygılı baktı. Ne diyeceğini bilemiyordu. Sözü eveleyip geveledikten sonra:

‘Safiye kızım, iyi düşündün mü?’ diye sordu.

‘Düşündüm efendim...’

‘Bak, bu görev Balkan Harbi'ndeki hizmetine benzemez. Marmara'da cirit atan denizaltılar var. Çanakkale'ye giderken bunlardan birini rastlamanız mümkün. Sivil takaları, çekirtmeleri, yelkenlileri bile batırıyorlar. Bu kadar büyük bir vapurun yaralıları almak için gittiğine inanmak istemezler. Yani torpillenip Çanakkale'ye gidememek de var. Burada kalıp yaralılarımıza hizmet edebilirsiniz... Sizin gibi birine çok ihtiyacımız var’(Bilgin, 2008, s.30).

" Ya Paşa babanız... Bu konuda ne diyor? " (Bilgin, 2008, s.31), cümlesinde ise Safiye Hüseyin'in yetişkin bir birey olmasına rağmen bir erkek figürü olarak babasının da fikrini sorması kadının kararlarını önemsizleştirerek eşitsizliği vurgulamaktadır.

Aşağıdaki ifadelerde ile vatan için yapılabilecek her türlü yardımda cinsiyet ayrımı yapılmadan faydalı olacak her kişinin üstüne düşen görevi hakkı ile yapabileceği vurgulanarak eşitlik değeri işlenmiştir:

Ne diyecek? Ben bu kararımı ilk önce kendisine açtım zaten. O da benimle gurur duyduğunu ifade etti. Paşam, siz söylediniz. Çanakkale'de pek kanlı muharebeler oluyor. Yaralılar çok fazla. Seddülbahir ve Arıburnu mntıklarındaki çarpışmalar şiddetli bir şekilde devam ediyor. Bu ülkenin, bu memleketin evlatları canlıların hiç sakınmadan vatan için veriyorlar. En olmaz yaraları alıyorlar. Kollarını, bacaklarını, gözlerini yitiriyorlar... Kadırga Hastanesinde nicelerini gördüm. Biz ise tehlikeli bir yolculuğu göze alamayacaksak yakışık almaz. Bunu dinlendirmek dahi bize yakışmaz. Bunca yaralıyı alıp getirmek gibi büyük bir vazifede yer almazsam asıl o zaman üzüleceğimi ifade etmek isterim. Ben gelincikler gibi, göz göz al güller gibi yarası olan nice yerlerimizin yarasını sarmak, merhem sürmek gibi bir ulvi görevi yerine getirme mutluluğu içinde olacağım, diye seviniyorum. Her iyileştirdim yara, her sardığım yara benim için küçük bir madalya olacak... (Bilgin, 2008, s. 31).

Aşağıdaki ifadelerle aslında gayet donanımlı ve başarılı olan bir bireyin durumu anlatılırken, savaşta yer almanın sadece erkeklere özgü bir durum olduğu hissettirilmesi ve kadınların bu alandaki fedakârlık ve başarılarının ayrıca takdir edilmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olmuştur:

Yanisi şu; iki gün sonra Çanakkale'ye doğru yola çıkacak Reşitpaşa hastane gemisinde hemşire olarak görev yapacaksın. Allah yüreğine, eline güç kuvvet versin. Nice derin ve onulmaz yaralara merhem süresin. Nice yaraları sarasın. Senin bu kararlılığın ve fedakârlığın Türk kadınının hamiyetini de simgelemektedir. Balkan Harbi'ndeki hizmetlerini iyi biliyorum... Bu hizmetlerin çok daha iyisini şimdi vatanımızın kanayan yerlerinden biri olan Çanakkale'de de yapacağından hiç kuşku yok... Baban gibi ben de bir hocan olarak seninle gurur duyduğum gibi övünüyorum da... Şimdi evine dön iki gün sonra vapurda ol... Tekrar görüşeceğiz... (Bilgin, 2008, s. 32).

Aşağıdaki ifadelerle kadın ve erkeklerin birlikte vatan için mücadele edip, emek verdikleri anlatılarak eşitlik değeri işlenmiştir:

Cemiyetin ilk oturumunu 20 Mart 1912 tarihinde, Sultan Mahmut'un Türbesi civarındaki Konak'ta yapmıştık. O gün cemiyetin genel merkezinde 30 kişiyle toplanmıştık. Bunların on ikisi kadındı. Başkatibe, Prenses Selime Hanımefendi'ydi... Sonra diğer şubeleri açmaya başladık. O esnada Balkan Harbi bütün hızıyla devam ediyordu cephedeki sargı yerleri ve çadır hastaneleri yaralıdan dolunca, okulları hastane olarak düzenledik. Ancak hasta bakıcı ihtiyacımız vardı. Bu yüzden de İstanbullu hanımlara çağrıda bulunduk. 'Hasta bakıcı olun' dedik. Hemen bir buçuk, üç ve altı aylık kurslar düzenledik. Özellikle Ahırkapı' da gemilerden indirilen yaralı askerlerimizi Kadırga Hastanesi'ne yatırdık. O hastanede kimler görev yapmadı ki... Mehmet Zeka Kemalof kızı Ümmü Gülsüm, İsmail Yakabof kızı Meryem, Mehmet kızı Rukiye... Münire İsmail, Kerime Salahor ve İngiltere Deniz Ateşimiz Ahmet Paşa'nın kızı Safiye Hüseyin... Bunlar 'Şefkat Hemşireleri' adıyla görev yaptılar. Hatta ilk dersi Kadırga Doğum Kliniği'nde ben vermiştim. Kursu bitiren başarılı öğrencilere de Veliht Yusuf İzzettin Efendi belgelerini takdim etmişti... (Bilgin, 2008, s. 33).

Aşağıdaki ifadelerde kadınların ülkesi için yaptıkları fedakârlıklardan bahsedilerek vatanseverlik değeri vurgulanmıştır:

"Sonra bu hizmet, İstanbul'un kadınları arasında ulvi bir görev olarak algılandı. Büyük teveccüh gördü. Kadınlarımız hiçbir şey beklemeden ve düşünmeden yardıma koştu..." (Bilgin, 2008, s. 34).

Aşağıdaki ifadelerde Safiye Hüseyin'in görevindeki başarısı vurgulanırken aslında güç, cesaret ve korkusuzluk gerektiren işlerde erkeklerin daha iyi olduğu hissettirilerek eşitsiz rol dağılımına neden olunmuştur:

"Safiye Hüseyin ameliyatlara girdi. Yaraları sarıp temizlemek ve müdahalede bulunma konusunda uzmanlaştı. Tecrübe kazandı. Safiye Hüseyin çok cesurdur. Nice erkek hasta bakıcının saramadığı yaraları o sarmış, giremediği ameliyatları da o girmiştir. Gerçekten korkusu yoktur" (Bilgin, 2008, s. 34).

Aşağıdaki ifadelerde kadın erkek birlikteliği ile daha güçlü bir toplum olunacağı belirtilmiş, fakat şefkatli olmak, merhametli olmak gibi ifadeler daha çok kadına atfettirilerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğine vurgusu yapılmıştır:

Safiye Hüseyin, senin şahsında Türk kadını, erkeğinin yaralarını sardı. Erkeğinin yanında oldu. Onu tamamladı. Erkeğine omuz verdi, el verdi. Şimdi yine o kahraman Türk kadınlarını temsilen Çanakkale'ye gitmek üzere sin. Git Safiye Hüseyin, git. Git ki, Çanakkale'de de nice gencimizin, nice yiğidimizin yarasını sarmak mümkün olsun. Türk kadınının o şefkatli elini, o cesur yüreğini ve engin merhametini orada da göster... (Bilgin, 2008, s. 34).

Aşağıdaki ifadelerde “Vatanseverlik” değerine vurgu yapılmıştır:

“ Kızım, zaman kendimizi düşünmekle sakınmak zamanı değildir. Asıl düşünülecek şey vatandır. Güle güle git. Ben, eğer ki şehit babası olacaksam, bu göreve gönüllü koşan kızımın şahadeti sebebiyle gurur duyarım. Övünürüm. Yolun açık olsun. Allah'a emanet ettim seni...” (Bilgin, 2008, s. 35).

Aşağıdaki ifadelerde kadın ve erkeğin vatan hizmeti için omuz omuza çalıştığı vurgulanarak “Eşitlik” değeri hissettirilmiştir:

“Vatanın bu zor günlerinde, erkeklerin yanında kadınların da hizmet görmesi, birlik ve beraberliğin yanında dayanışmayı getiriyordu. Hastanelere gelmeyen, hasta bakıcılık yapamayan kadınlar ise evlerde askere çorap, eldiven ve içlik örüyor, İstanbul' da mitingler düzenleniyordu...” (Bilgin, 2008, s. 41).

Aşağıdaki ifadelerle “Vatanseverlik ve Dayanışma” değerleri vurgulanmaktadır:

“Hele bir arkadaşının çok sevdiği saçlarını kestirip satması ve aldığı parayı bağış kutusuna atması onu ne kadar duygulandırmıştı” (Bilgin, 2008, s. 41).

Aşağıdaki ifadelerde doğrudan fedakârlık değerine yer verilmiştir. Ayrıca kadın erkek eşitliğinden bahsedilirken seçilen kelimelerden (erkeğinin ardından, erkeği kadar, erkekler kadar) dolayı kadın erkek eşitsizliğine neden olan ve ataerkil bir aile yapısını hissettiren bulgulara rastlanmıştır. İfadelerde aslında kadın ve erkeğin eşit olduğu belirtilirken seçilen kelimeler ile (erkeğinin ardından, erkeği kadar, erkekler kadar) ataerkil bir aile yapısı hissettirilmiştir. Kadını kalıplaşmış geleneksel rollerden çıkartmaya çalışırken cesaret ve güç gerektiren konularda erkekler gibi benzetmesi yapılarak “Cinsiyetçilik” vurgusu hissedilmiştir:

Kadınlarımız her türlü fedakârlığı yapabilirler. Her türlü zorla katlanabilirler. Cepheye yolladıkları eşlerinin ve oğullarının ardından sadece gözyaşı dökmenin yeterli olmayacağını iyi bilirler. Kadınlarımız sadece acıya katlanmaz. Giden erkeğinin

ardından sadece gözyaşı dökmez. Vatanının kaderi söz konusu olduğunda erkeği kadar sorumluluk alır. Bu sorumluluğun gereklerini yerine getirmek için hiçbir engel tanımaz. Ben buna Balkan Harbi'nde şahit oldum İnşallah Çanakkale'de de şahitlik ederim... Sakin olunuz. Bizler en az cephede savaşan erkekler kadar cesur olmak zorundayız. Siz cesur birine benziyorsunuz. Geçti tamam (Bilgin, 2008, s. 41-45).

Aşağıdaki ifadelerde 'Vatanseverlik' değeri belirtilmiştir:

Ama ben Balkan Harbi'nde de görev aldım. Hem de gönüllü.'
 'Nasıl yani gönüllü? Yara sarmak için gönüllü mü vazife aldınız?'
 'Evet. Zaten buraya da kendi isteğimle geldim. İstanbul'da da göreve devam edebildim.'
 'Siz Türkleri bazen anlayamıyorum. Sizler zoru seviyorsunuz. Eşim Ragıp Bey de buraya gelmek için ilk müracaat eden doktorlardan...
 Zoru değil vatanımızı sevdiğimizden, onu kendi canımızdan aziz bildiğimizden. Vatan zorda ise şahsi zorlukların bir manası yok bizim için. Her şey birden anlamsızlaşıyor. Canımız bile. Bu yüzden gönüllü koşuyoruz cepheye. Tıpkı buradaki yüzlerce, binlerce gönüllü genç gibi (Bilgin, 2008, s. 49).

Aşağıdaki ifadede toplumda hala kadın ve erkeğin eşit sayılmadığı ve bunu sağlamak için de kadınların çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Kadınların cinsiyetten doğan farklarının olmadığını kanıtlama çabasında oldukları hissedilmektedir:

Madam Erika, yaşadıklarım anlatmakla bitmez. Bakalım burada neler göreceğiz? Nelere şahit olacağız? Ama şunu bilmenizi isterim, iyi ki buradayım. Kadınların da savaş esnasında neler yapabileceklerini göstereceğim. Türk kadınının ne denli cesur, ne denli fedakâr ve daima erkeğin yanında olduğunu bir kez daha cümle âleme ispat edeceğim (Bilgin, 2008, s. 63).

Aşağıdaki ifadede doğrudan kadın erkek "Eşitliği" vurgulanmıştır:

Balkan Harbi esnasında yapılan protesto mitinglerinin pek çoğunu biz kadınlar düzenledik. Haklılığımızı haykıran telgrafları çeken yine kadınlarımızdı... Bizler bir elmanın yarısıyız. Erkeğimizden az ya da çok değiliz. Bak, iki parça elma birbirini tamamlar. Bir parçası kadınlarımız, bir parçası da erkeklerimizdir. (Bilgin, 2008, s. 63).

Aşağıdaki ifadelerde kadın ve erkeğin eşit koşullarda, görev bilinciyle, bir arada mücadele etmesi anlatılarak toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmıştır:

"Biliyorum çok konuştum. Başınızı ağrıttım. Kusura bakmayın. Ama yaşadıkları insanı kolay kolay bırakmıyor. Belki bir gün bizler de gelecek nesillere Çanakkale'yi anlatacağız. Burada yaşadıklarımızı dile getireceğiz. Bunu yaparken kendimizden çok görevimizi anlatacağız. Görevimiz olduğu için burada bulunduğumuzu söyleyeceğiz" (Bilgin, 2008, s. 63).

Aşağıdaki ifadelerde toplumsal ve kültürel köklere dayanan 'toplumsal cinsiyet' ayrımını ve eşitsizlik hissettiren, kadını aşağılayan, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak kategorize eden bulgulara rastlanmaktadır:

"Ulen oğlum, çığırmanın ulen... garıları geçtiniz be! Cık cık... Çömün çömün..."
 "Gözlerim bir çağlayan gibi çağladı durdu. Garılar gibi sızlandım. İnedim. Feryat ettim. Yalan yok. Yufka yürekliliğim tuttu" (Bilgin, 2008, s. 66-70).

Aşağıdaki ifadelerde bir askerin insan olmaktan doğan tepkilerden biri olan ağlama duygusunu bir kadının yanında kendine yakıştıramaması anlatılarak kadın ve erkeğin duygu kontrolünde erkeğin toplumda güçlü cinsiyet olduğu vurgulanarak kadın erkek eşitsizliğine neden olunmuştur:

"Gülerler."

Onun bu gülerler sözü üzerine Safiye Hüseyin de meraklandı. Ere yaklaşarak:

Size neden gülsünler? Diye sual etti.

Er, karşısında bir kadın hasta bakıcı görünce utandı. Sedyecilere döndü ve hiddetle:

"Beni rezil ettiniz!" dedi (Bilgin, 2008, s. 73).

" 'Yaralanmanın neresi rezilce yığıdım.' dedi Safiye Hüseyin müşfik bir sesle. Er bu yumuşak sözler üzerine gözlerini yere indirdi. Sustu... Ne diyeceğini bilemiyordu. Acısını belli etmemek için dişlerini sıkıyordu (Bilgin, 2008, s. 74).

Aşağıdaki ifadelerde ulusların eşitliğinden bahsedilerek "Eşitlik" değeri vurgulanmıştır:

Türkler Yaman dövüyor. Onları haklı görüyorum. Sonuna kadar hak veriyorum Onlara. Ama duyduğum saygı tetik çekmeme engel değil. Uzaktan vurdum subay ve erlerin aileleri aklıma geliyor. Annelerinin, babalarının, sevgililerinin, kardeşlerinin, arkadaşlarının nasıl bir duyguya kapılacaklarını tahmin ediyorum. Bizden ölesiye nefret edecekler. Zira biz de arkadaşlarımızın, subaylarımızın öldüğünü gördükçe, hiç bilmediğimiz, tanımadığımız Türklerden nefret ediyoruz. Bu nefret her can kaybında büyüyor. Hepsini öldürmek istiyoruz. Biliyorum aynı duyguları onlar da bizim için besliyorlar... Ama onlara saygı duyuyoruz (Bilgin, 2008, s. 141).

Aşağıdaki ifadelerde doğrudan fedakârlık değeri vurgulanmıştır, fakat "Hele Türk kadınlarına örnek olması açısından..." diye devam eden ifade de sanki Türk kadınının gayret göstermeye isteksiz ve kendine güvensiz olduğu dolayısıyla eşitsizlik algısı uyandırılmıştır:

"Burada bulunduğunuz kısa süre içerisinde gösterdiğiniz gayret ve fedakârlığa içtenlikle teşekkür ederim. Hele Türk kadınlarına örnek olması açısından, yaptığınız işin çok önemli olduğunu da vurgulamak isterim. Sağ olun..." (Bilgin, 2008, s. 174).

Aşağıdaki ifadelerde Türklerin insan olmaktan doğan hakları korumak adına yaptıkları yardımlardan bahsedilerek uluslararası "Eşitlik" değeri vurgulanmıştır:

Hem yüzbaşım ne dedi; yaralıları savaş alanından toplarken her yaralı, düşman da olsa, alınacak demedi mi?... Düşman da olsa yaralılara bakmalıyız. Onları ölüme terk etmek bize yakışmaz. Elimizden geleni bütün yaralıları için yapmalıyız. Bu tür düşünceler size yakışmaz. İyisini yapmışsınız. Onları da almışsınız... Sizin gibi yiğitlere de ancak bu yakışır. Bir kere daha gurur duydum. Haydi, daha fazla vakit

kaybetmeyin. Acele edelim... Lütfen! Beni biraz dinler misiniz! Sakin olun. Kimse sizi öldürmeyecek! Kurşuna da dizmeyecek... Müsterih olunuz. Yaralarınızı iyileştirmeye çalışacağız. Sizi iyi etmek için vapurun her türlü sağlık imkânları kullanılacaktır. Türk askerine nasıl davranıyorsak, yaralarını iyileştirmek için gerekli olan özeni nasıl gösteriyorsak aynı özeni ve titizliği size de göstereceğiz... Bundan emin olunuz. Belli ki kötü bir savaş propagandasıyla beyninizi iğfal etmişler... (Bilgin, 2008, s. 179-195).

Aşağıdaki parçalarda vatan sevgisi ile cephede gerekirse canını veren Türk askerlerinin durumu işlenirken sadece erkeklerin değil cephe gerisinde kadınların da bu duyguları hissettikleri anlatılmaya çalışılmış, fakat paragrafta yer alan ‘Ama şuna emin ol ki Emineler de vatan yolunda kurban olmayı göze almış Yusuf yüzlülere kurban olmak isteyeceklerdir...’ gibi ifadelerde kadını erkekten daha aşağı göstermiş; kadını erkeğe kurban ederek kadını daha alt kategoride yer almasını sağlamıştır. Diğer taraftan kadına köyünde erkeğin yolunu bekleyen güçsüz ve pasif bir izlenim vermiştir.

İnşallah köyüne dönersin Bekir Çavuş. Bilirim, bu halini Emine'nin karşısına çıkmak istemezsin. Ama şuna emin ol ki Emineler de vatan yolunda kurban olmayı göze almış Yusuf yüzlülere kurban olmak isteyeceklerdir... Onlar sevdalarına kan sıçratan Çanakkale'nin ne anlama geldiğini en az bizim kadar iyi biliyorlar. Çanakkale en büyük sevdadır. Son kalemizdir. Tutunacağımız son daldır... Bekir Çavuş sen kendi sevdanı içine gömüp en büyük sevdaya tutuldun. Vatana duyduğun aşkla, düşmana karşı canını pazara çıkardın. Canını sakınmadın. O büyük sevdanın gereğini yaptın. Gazi oldun. Müsterih ol. Bütün bunları Emineler de iyi bilmektedir... (Bilgin, 2008, s. 204).

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Araştırmada yer alan “Sol Ayağım” kitabında “Yardımseverlik ve Dayanışma” değeri fazlaca verilmektedir. Kitap zaten yardımseverlik üzerine kurgulanmıştır. Aile bireylerinin arasındaki dayanışma ve diğer insanlar arasındaki yardımlaşma dikkat çekmektedir. Bu değer yanı sıra “Aile Birliğine Önem Verme” değeri de kitapta sıklıkla işlenmektedir.

Kuru (2018), Hamdullah Köseoğlu’nun “Küçük Balık” adlı çocuk eseri değerler açısından incelemiştir. Eserde, bu çalışmayla paralel olarak ağırlı bir şekilde Yardımlaşma (6), Ailenin Önemi (2), Yaşama Sevinci (1), Sevgi (3) ve Hoşgörü (2) değerleri yer almıştır. Eser, içerisinde bulundurduğu değerler bakımından zengin seviyede olup; çocuklara, ailelere ve eğitimcilere önerilmektedir. Edebi ürünlerle değer eğitiminin verilmesi açısından bu çalışmayı desteklemektedir.

Güven, (2014) yapmış olduğu çalışmada Türk efsanelerini inceleyerek değerler eğitiminde kullanılabilirliğini araştırmış 24 efsanede efsanelerde yardımseverlik değerine yer verildiğini tespit etmiştir. Bu efsanelerin değer eğitiminde kullanılabileceğini belirtmiştir.

Uzmen ve Mağden (2002; akt. Dirican ve Dağlıoğlu, 2014), çalışmalarında çocuklar tarafından paylaşma ve yardımseverlik değerleri ile ilgili kitaplar okunmasının çocuklarda bu değerleri pekiştirdiğini bulmuşlardır.

Deveci, Belet ve Türe (2013) çalışmalarında aile bireyleri ve aralarındaki ilişkiler, hayatları uğruna ailelerini korumalarının konu edildiğini belirtmiştir. Bu da Dede Korkut Hikâyeleri’nin “Yardımseverlik” değerini vermek için çocuklara tavsiye edilebileceğini göstermektedir.

“Peygamberimizin Hayatı” kitabında “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerine ait unsurlara sıklıkla yer verilmiştir. Ancak unsurlara yer verilmekle birlikte “Duyarlı” olmakla ilgili dikkat çekici çarpıcı bulgulara rastlanmamıştır. Kültürel miras öğelerinin korunması, tanıtılması, geliştirilmesi ve gelecek nesillerle aktarılması noktasında tam

olarak öğrenme alanındaki değeri karşılayamamaktadır. Ancak bu kitap aracılığıyla sadece “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değeri ile ilgili bulguların öğretiminde değil “Vatanseverlik, Yardımseverlik, Dayanışma, Saygı, Sevgi, Hoşgörü, Adalet ve Dürüstlük” gibi değerlerin öğretiminde de kitaptan yararlanılabilir.

Hiz. Muhammed Veda Hutbesi’nde dünyaya aslında birçok evrensel değeri içeren bir tavsiyeler manzumesi sunmuştur. Kitap bu içeriğinden dolayı değerler öğretiminde kullanılabilir. Ayrıca kitapta yer alan Veda Hutbesi’nin içeriği de insanların bir arada huzur içinde yaşayabilmesini sağlayacak değerler bakımından özel bir belgedir.

Alan, (2014) çalışmasında kıssaların genelde ilgi çekici ve etkileyici kısa anlatılar olduğundan bahsedip kişilerin bu kıssalardan önemli dersler çıkaracağını belirtmiştir. Buradan hareketle peygamber kıssalarının değer öğretiminde kullanılabileceğini belirtmiştir.

“Alparslan Çift Başlı Kartallar” kitabında “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerini içeren ifadeler yer almaktadır. Ancak bu kitapta da “Peygamberimizin Hayatı” kitabında da olduğu gibi “Duyarlılık” noktasında dikkat çekici bölümlere ulaşılmamıştır. Bunun haricinde “Vatanseverlik, Yardımseverlik, Dayanışma, Sorumluluk, Saygı, Hoşgörü, Misafirperverlik ve Bağımsızlık” değerleri de bu kitap aracılığıyla kazandırılabilir.

“Alparslan Çift Başlı Kartallar” kitabının okunabilirliğinin ilgili yaş ve sınıf düzeyinin biraz üstünde olduğu, iki kitapta da bilinmeyen kelime ve ağır dil kullanımının öğrencilerin kitapları içselleştirme ve bahsedilen değerleri kazanmasını zorlaştırdığı söylenebilir. Bunun yanında kitapların içerikleri gayet düzgün olmakla birlikte sade bir dille, seviyelerine uygun kelime seçimleriyle değerleri kazandırmada daha etkili olacağı düşünülmektedir.

“Denizler Altında 20.000 Fersah” kitabı ile “bilimsellik” değerini verilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca denizaltı yolculuğunda karşılaşılan her türlü problem mürettebatın sürekli birbirlerine yardım edip destek olmaları “yardımseverlik ve dayanışma” değerlerinin öğretiminde de bu kitaptan yararlanılabileceğini göstermektedir.

Karadağ, (2012) çalışmasında Jules Verne'in kitaplarının çocuk ve gençlerin yanı sıra sanatçı ve bilim insanlarını meraka düşürdüğünü belirtmiştir. Bilimin çeşitli alanlarını çok basit bir dille okuyucuya aktardığını ve bunu sade bir dilin yanı sıra dikkat çekici bir üslupla yaptığını vurgulamıştır. Bu görüşte çalışmanın hedefinde yer alan yaş grubuna hitap edecek bir niteliğe sahip olduğunu bize göstererek çalışmanın bulgularının desteklemektedir.

“Başarı Öyküleri” adlı kitapta yer alan hikâyelerde, öğrenme alanında yer alan “Vatanseverlik” değerini verebilecek hikâyelere rastlanmıştır. Özellikle “Sorumluluk” değerine ulaşılan hikâyeler vatan ve millet için üzerimize düşün sorumlulukları yapma noktasında dikkat çekmektedir. Ayrıca “Çalışkanlık” değerinin ulaşıldığı bölümlerde de ülkesi için çalışkan olmak noktasında “Vatanseverlik” değeri hissedilmektedir.

Başarı Öyküleri kitabında “Doğal Çevreye Duyarlılık” değerine ait bölümlere sadece “Deniz Yıldızı” adlı hikâyede rastlanmıştır. Kitapta “Sorumluluk” değerinin ise incelenen diğer “Vatanseverlik” ve “Doğal Çevreye Duyarlılık” değerlerine nazaran daha çok yer aldığı saptanmıştır. Kitaba incelenen üç değer açısından bakıldığında Başarı Öyküleri kitabı aracılığıyla “Doğal Çevreye Duyarlılık” değerlerinin verilemeyeceği, bunun yanında “Vatanseverlik” ve “Sorumluluk” değerlerinin bu kitap yoluyla verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca kitapla ilgili bulgular bölümünde yer verilen hikâyelerde görüldüğü üzere kitapta “İyilik, Sevgi, Yardımseverlik, Çalışkanlık, Özgürlük ve Bilimsellik” değerlerini işleyen bölümlerin de olduğu ve bu değerlerin öğretiminde de kitaptan yararlanabileceği düşünülmektedir.

Pakdemirli, (2009) Başarı Öyküleri kitabından parçalar alıp hikâyelerin derslerde kullanılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca aynı çalışmasında soyut kavramları öğretimde hikâye kullanımının öğrenme performansını arttırdığını belirtmiştir.

Bu çalışmada da Başarı Öyküleri kitabının tavsiye edildiği öğrenme alanının “Vatanseverlik” değeriyle iç içe olduğu düşünüldüğünde bu değere hiç yer vermediği görülmektedir. Gönen ve ark. (2011: akt.) çalışmalarında ya az ya da hiç verilmediğine dikkat çekerek bu çalışmayı desteklemektedir.

Dirican ve Dağlıoğlu, (2014) da kendi çalışmalarında “Vatanseverlik ve Sorumluluk” değerlerinin çocuk kitaplarında çok az geçtiğini söylemişlerdir.

“Çanakkale’nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” kitabı “vatanseverlik” vurgusu yapsa da “Eşitlik” değerini çok fazla vurgulamamaktadır. Bu kitabın başlığında yer alan “Kadın Kahraman” vurgusu bile kendi içerisinde cinsiyetçi öğeleri barındırmaktadır. Çünkü geleneksel olarak bakıldığında kitaplarda “Erkek Kahraman” ifadesi yer almamaktadır. Çünkü kahramanlık zaten erkeğe atfedilmiş bir toplumsal cinsiyet kalıp yargısıdır. Diğer taraftan kitabın birçok yerinde vurgulanan kadınlar için vurgulanan fedakârlık kavramı yine toplum tarafından daha çok kadına atfedilmiş bir toplumsal cinsiyet kalıp yargısıdır. Burada belki iyi niyetle tasarlanmış fakat yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilecek bir örtük söylem mevcuttur. Neredeyse her tür bilgi ve deneyimin aktarımında olduğu gibi, ayrımcılık alanında da açık bir söylem olabileceği gibi, örtük bir söylem de olabilir (Tanrıöver, 2003, s. 113).

Özdemir ve Tulumcu (2017) çalışmalarında, Fatma Aliye Hanım’ın Muhadarat romanına değerler eğitimi açısından incelemiştir. Bu kitapla milli ve manevi değerlerin verilebileceği sonucuna varmışlardır.

“Alparslan Çift Başlı Kartallar” ve “Peygamberimizin Hayatı” kitaplarının okunabilirliğinin ilgili yaş ve sınıf düzeyinin biraz üstünde olduğu, iki kitapta da bilinmeyen kelime ve ağır dil kullanımının öğrencilerin kitapları içselleştirme ve bahsedilen değerleri kazanmasını zorlaştırdığı söylenebilir. Bunun yanında kitapların içerikleri gayet düzgün olmakla birlikte sade bir dille, seviyelerine uygun kelime seçimleriyle değerleri kazandırmada daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Sallabaş (2012), Ömer Seyfettin hikâyelerini değer aktarımı açısından incelemiştir. Çalışması sonucunda kitapları değer aktarımı açısından oldukça zengin olduğu sonucuna varmıştır.

Ilıcak ve Başoğlu, (2018) yılında masal kitaplarıyla değerler eğitiminin verilemeyeceğini incelemişler ve Ahmet Ümit’in “Masal Masal İçinde” ve “Olmayan Ülke” kitaplarında birçok değer öğretilebileceği sonucuna varmışlardır.

Kuru (2018) “Gülibik” adlı çocuk kitabıyla değer eğitimi açısından incelemiş ve değer eğitiminin bu kitapla verilebileceği sonucuna varmıştır.

Batur ve Yücel, (2012) Ahmet Efe'nin çocuk hikâyelerine hem değer eğitimi hem de Türkçenin zenginliği açısından bakıldığında, eserlerin öğretim ortamında kaynak olarak kullanılmasının faydalı olacağı tavsiyesinde bulunmuştur.

Şimşek, (2015) çalışmasında kullandığı sade dil, yaşama dair sunduğu gerçek kesitler, temel değerleri bazen örtük bazen açık bir şekilde okuyucuya sunması ve soyut kavramları somutlaştırma yeteneği nedeniyle Kemalettin Tuğcu'nun eserlerinin değerler eğitiminde kullanılabileceğini belirtmiştir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Yapılan analizler sonucunda;

“Sol Ayağım” kitabında “Yardımseverlik ve Dayanışma” değeri fazlaca verilmektedir. Kitap zaten yardımseverlik üzerine kurgulanmıştır. Bu değer yanısıra “aile birliğine önem verme” değeri de kitapta sıklıkla işlenmektedir. Edebi ürünün önerildiği öğrenme alanında yer alan konu ve değer ile edebi ürünün içeriği uyumaktadır.

“Peygamberimizin Hayatı” kitabında “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerine ait unsurlara yer verildiği gibi bu değere ek olarak; Kitapta Hz. Muhammed’in İslamiyet’in doğuşunda ve peygamberliğini anlatmasında yaşadığı sıkıntılarda yer almaktadır. Ayrıca Hz. Peygamberim yaşamı örnek teşkil edebilecek hemen hemen bütün olumlu insani değerleri içermektedir. Ayrıca kitapta da bahsedilen insanlık tarihinin ilk yazılı insan hakları belgesi olarak da gösterilen veda hutbesi de kitapta yer almaktadır.

“Alparslan Çift Başlı Kartallar” kitabında da “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerini içeren ifadeler yer almaktadır. Kitapta devlet adamlarının ülkeleri için yaptıkları yardımlar, yaşadıkları vatanseverlik duygusu, halkı için katıldıkları savaşlar, katlandıkları zorluklar ve onları her zaman destekleyen dostlarının yardımları da anlatılmıştır.

“Denizler Altında 20.000 Fersah” kitabının “Bilimsellik” değerini verilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Kitap bilim kurgu türünde yazıldığı için bilimle iç içedir. Keşif ve icatları konu edinir. Çoğu bölümde bilimden ve bilimsellikten bahsedilmektedir.

“Başarı Öyküleri” kitabı birçok küçük hikâyeden oluşmaktadır. Kitapta yer alan hikâyelerde, öğrenme alanında yer alan “Vatanseverlik” değerini verebilecek bulgulara rastlanmıştır. Özellikle “Garcia’ya Mektup” hikâyesinde “Vatanseverlik” değeri yer almaktadır. “Başarı Öyküleri” adlı bu kitapta “Doğal Çevreye Duyarlılık” değerine ait bölümlere sadece “Deniz Yıldızı” adlı hikâyede rastlanmıştır. Kitapta “Sorumluluk” değerine ait bölümlerin incelenen diğer “Vatanseverlik” ve “Doğal Çevreye Duyarlılık”

değerlerine nazaran daha çok yer aldığı saptanmıştır. Yedi adet hikâyede bu değere ilişkin bulgular görülmüştür.

“Çanakkale’nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” kitabı “Eşitlik” değerini çok fazla vurgulamamakta, cinsiyetçi bir dil kullanarak daha çok eşitsizliği örtük söylemde pekiştirmektedir. Fakat “Vatanseverlik” vurgusu çokça yapılmaktadır.

Öneriler

“Alparslan Çift Başlı Kartallar” kitabını okurken öğrencilerin anlamlandırma problemi yaşayabilecekleri düşünülmektedir. Bu sebeple Millî Eğitim Bakanlığı öneri kitap olarak kullanma aşamasında kitapların anlatım dilini sadeleştirilebilir.

Millî Eğitim Bakanlığı öneri kitap olarak kullanma aşamasında “Peygamberimizin Hayatı” kitabını sınıf düzeyine uygun bir şekilde öğrencilerin edebi ürünü tam olarak içselleştirilebilmesi için, içeriğini saklı tutularak anlatım bakımından sadeleştirilebilir.

“Alparslan Çift Başlı Kartallar” ve “Peygamberimizin Hayatı” kitapları “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerini verme noktasında eksiklikler gösterdiği için başka kitaplar önerilebilir.

İncelediğimiz Başarı Öyküleri adlı kitapta “*Doğal Çevreye Duyarlılık*” değerinin az yer aldığı belirlenmiştir. Bu değeri verebilecek başka kitaplar incelenerek tavsiye edilebilir.

“Çanakkale’nin Kadın Kahramanı Safiye Hüseyin” adlı kitap “vatanseverlik” değerine ilişkin farkındalık kazandırsa da “*Eşitlik*” değerine ilişkin farkındalık kazandırmamaktadır. Bu nedenle eşitliğe farkındalık ve duyarlılık kazandıracak başka kitaplar önerilebilir.

Öğrencilerin kitap sevgisini arttırmak, içerik ve biçim olarak gelişim özelliklerine uygun kitapları tavsiye edebilmek için Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler işbirliği yapabilirler.

Ders kitaplarında tavsiye edilen kitaplara ilişkin yaptığımız bu çalışmaya benzer çalışmalar çoğaltılabilir. Böylelikle tavsiye edilen kitapların daha etkili olması sağlanabilir.

Tavsiye edilen kitaplarda olumsuz değerler içeren bölümler sınıf ortamına taşınarak öğrencilerin zihninde olumsuz bir yargı oluşmasının önüne geçebilmek için öğretmen ve öğrenciler birlikte tartışıp olumlu değere ulaşabilirler.

Her öğrenme alanındaki değerle ilgi birden fazla edebi ürün önerilebilir. Böylece öğrenciler kendi ilgi alanlarına uygun kitapları, çok sayıda seçenek arasından seçebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 6(16), 9-27.
- Aktan, O. (2012). *100 temel eserlerde yer alan değerlerle sosyal bilgiler oğretim programındaki değerlerin uyumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde yardımseverlik değerinin etkinlik temelli oğretimi ve oğrencilerin tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik rnekleri, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 361-384. DOI: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2941>
- Alan, Y. (2014). Değerler eğitimi açısından Kur'an kıssalarının Türkçe ders kitaplarında kullanılması. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(8), 60-76.
- Aydın, M. Z. ve Gürler, ř. A. (2012). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Akademi.
- Bacanlı, H. (2011). Değer, değer midir? *Eğitime Bakış: Eğitim-ğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*. 7(19), 20-21.
- Balat, U. G. (Editör). (2012). *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik rnekleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balcı, F. A. ve Yelken, T. Y. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda oğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Batur, Z. ve Yücel, Z. (2012). Ahmet Efe'nin ocuk hikâyelerinde değer eğitimi ve hikâyelerin Türkçe eğitimine katkısı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 1031-1049.

- Beldağ, A. ve Aktaş, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde edebi eser kullanımı: nitel bir çalışma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 953-981.
- Bilgin, İ. (2008). *Çanakkale'nin kadın kahramanı Safiye Hüseyin*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Brown, C. (2018). *Sol ayağım*. İstanbul: Nora Kitap.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Coşkun, D. (2011). *İlköğretim birinci kademe 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çakıcı, E. (2010). *Milli Eğitim Bakanlığının 2004 yılında tavsiye ettiği yüz temel eserdeki yerel romanlar aracılığıyla edebiyat öğretiminde değerler eğitimi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Çalışkur, A., Demirhan, A. ve Bozkurt, S. (2012). Değerlerin belirli meslek alanları ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 219-236.
- Çankırlı, A. (2015). *Ailede ve okulda değerler eğitimi*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri. *Kurum ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14(4), 1541-1556.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık köyünde kültürel miras ve turizm algısı. *Milli Folklor Uluslar Arası Kültür Araştırmaları Dergisi*. 22(87), 181-190.
- Çiftkaya, M. (2018). *Başarı öyküleri*. Ankara: Genç Hayat.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.

- Deveci, H., Belet, D. ve Türe, H. (2013). Dede Korkut hikâyelerinde yer alan değerler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 294-321.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dirican, R. ve Dağlıoğlu, H. D. (2014). 3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 3(2), 44-69.
- Elvan, M. (2015). Tarih eğitimi ve vatanseverlik üzerine bazı düşünceler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 4(3), 1302-1319.
- Ersoy, E. (2018). Sosyolojide değerler ve değer araştırmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(56), 356-366.
- Gedik, F. (2012). *Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin kazandırılmasında "100 temel eser" içerisinde yer alan hikâye kitaplarının rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Girmen, P. (2013). Türkçe eğitiminde atasözleri ve değer eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 11(25), 117-142.
- Gültekin, F. (2007). *Tarih öğretiminde işe koşulabilecek değer öğretiminin yeni yaklaşımlarının öğrencilerin "hoşgörü" değeri anlayışının gelişimine etkisi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, A. Z. (2014). Türk efsanelerinin değerler eğitimi bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 11(26), 225-246.
- Ilıcak, N. G. ve Başoğlu, N. (2018). Ahmet Ümit'in masal kitaplarında yer alan değerlerin incelenmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, 88-100.

- Kalaycı, N. ve Güneş, E. (2014). Resmi programdaki örtük mesajların öğrencilerin özgürlük değerine ilişkin algıları üzerindeki etkisinin belirlenmesi özgürlük mü? güvenlik mi? *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 17-34.
- Karababa, A. (2014). Değer olgusu. B. Dilmaç ve H. H. Bircan (Editörler). *Değerler ve değerler psikolojisi* (s. 1-18). Ankara: Pegem Akademi.
- Karadağ, A. B. (2012). Çeviri tarihimizde fenni romanlarla bir kültür repertuarı oluşturmak. *İstanbul Üniversitesi Çeviri Bilim Dergisi*. 6(2), 45-73.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 6(1), 1398-1412.
- Kaya, E. ve Ekiçi M. (2015). Sosyal bilgiler öğretiminde gezi yazılarından yararlanma Gülten Dayıoğlu'nun gezi yazıları örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 1.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2016). *Ahlak, değerler ve eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kolaç, E. ve Karadağ, R. (05-07 Ekim 2011) *Türkçe öğretmeni adaylarının "değer" kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamaları*. 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu sözlü bildiri olarak sunulmuştur.
- Kolcu, N. (2016). *Sosyal bilgiler dersinde kullanılacak tarihsel içerikli çocuk edebiyatı ürünlerinin çeşitli kavramlar açısından analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve değerleri*. İstanbul: Yankı.
- Kurttekin, F. (2013). *MEB tarafından tavsiye edilen 100 temel eserden popüler olan on kitap örneğinde dinî ve ahlâkî değerler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Kuru, H. (2018). Hamdullah Köseoğlu'nun "Küçük Balık" adlı çocuk kitabında değerler ve dil zenginliği. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/471146> adresinden alınmıştır.
- Kuru, H. (2018). Çetin Öner'in "Gülibik" adlı çocuk kitabında eğitsel iletiler ve değerler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(24), 323-329.
- MEB, (2009). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB, (2017). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB, (2018). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Oran, G. (2015). *Yalvaç Ural'ın çocuk kitaplarında değer eğitimi ve bu eserlerin Türkçe öğretimine katkısı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Oruç, Ş. ve Erdem, R. (2010). Sosyal bilgiler öğretiminde biyografi kullanımının öğrencilerin sosyal bilgiler dersine ilişkin tutumlarına etkisi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 215-229.
- Özdemir, Y. ve Koruklu, N. (2011). Üniversite öğrencilerinde değerler ve mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 190-210.
- Özdemir, M. ve Tulumcu, F. İ. (2017). Değerler eğitiminde edebi eserlerden yararlanma Fatma Aliye'nin "Muhadarat" romanı örneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 720-729.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(3), 217-239.
- Öztürk, Ç. (2007). Coğrafya öğretiminde edebi metinlerin kullanımı. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 24, 70-78.

- Öztürk, C. (Editör). (2012). *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi*. Ankara: Pegem.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). Sosyal bilgiler öğretiminde yazılı edebiyat ürünlerini ders aracı olarak kullanmanın duyuşsal davranış özelliklerini kazanmaya etkisi. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 173-182.
- Pakdemirli, M. N. (2009). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde hikâye kullanımı. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 30, 170-395.
- Sallabaş, M. E. (2012). Ömer Seyfettin hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(18), 59-68.
- Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, Ö. F. (2014). Atasözlerinin sosyal bilgiler programındaki değerler açısından incelenmesi. *Study of Proverbs Regarding to the Values in Social Studies*. 6(2), 101-115.
- Şen, Ü. (2007). *Millî eğitim bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, A. (2006). İlköğretim sosyal bilgiler dersinde tarihsel hikâyeye yönelik öğrenci görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 26(1), 187-202.
- Şimşek, Ş. (2015). Kemalettin Tuğcu'nun romanlarında değerler eğitimi. *International Journal of Humanities and Education*. 1(1), 79-104.

- Tanrıöver, H. U. (2003). Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı. B. Çotuksöken, A. Erzan ve O. Silier (Editörler). *Ders kitaplarında insan hakları projesi* (s. 106-121). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Taşdemir, M. (2018). *Ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinin kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Tekşan, K. (2012). Türkçe dersi değerler eğitiminde Kutadgu Bilig'in kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13(3), 1-17.
- Tepecik B. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Tiryakioğlu, O. (2018). *Alparslan çift başlı kartallar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Topkaya, Y. (2016a). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer aktarım yaklaşımları hakkındaki görüşlerine ait nitel bir çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 17(1), 637-652.
- Tonga, D. ve Uslu S. (2015). Sosyal Bilgiler dersinde kazanım-değer ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 91-110.
- Topkaya, Y. (2016b). Doğal çevreye duyarlılık değerinin aktarılmasında kavram karikatürleri ile eğitici çizgi romanların etkililiğinin karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13(34), 259-272.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2014). Değerli bir kavram olarak "değer ve değerler eğitimi" R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler). *Farklı yönleriyle değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008) Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259.
- Türkeli Sanlı, Y. (2011). Edebiyat: toplumsal hafızanın, geleneğin kaybında, inşasında ne kadar etkilidir. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(2), 151-164.

- Verne, J. (2018). *Denizler Altında 20.000 fersah*. İstanbul: İnkılâp.
- Yalın, F. A. (2017). *Sosyal bilgiler programlarının bazı değerlerinin öğrencilerce kazanım düzeyi: Suriyeliler örnekleme*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yaşar, Ş. ve Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 1-23.
- Yeşil, S. (2013). Kültür ve kültürel farklılıklar liderlik açısından teorik bir değerlendirme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 12 (44), 52-81.
- Yıldız, M. ve Dilmaç, B. (2012). Öğretmen adaylarının sahip oldukları değerler ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerini incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 122-134.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzunda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5.sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 19, 1-15.
- Yücel, İ. (2014). *Peygamberimizin Hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yüksel, S. (2014). Türk Medeni Kanunu bakımından kadın erkek eşitliği. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 18(2), 175-200.

EKLER

Ek 1. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Sol Ayağım” Kitabının Önerildiği Bölüm.

Sivil toplum kuruluşları gönüllülük esasına dayalı olarak yaptıkları çalışmalarla toplumda dayanışmanın oluşmasına katkı sunarlar. Maddi zorluklar çeken öğrencilere eğitim alanında fırsat eşitliği sağlamak amacıyla Türk Eğitim Vakfı (TEV) kurulmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinde yaptığı vatan hizmeti esnasında şehit olan veya herhangi bir nedenle hayatını kaybeden Mehmetçiklerin bakmakla yükümlü oldukları yakınları ile gazi ve engelli Mehmetçiklere destek olmak amacıyla Mehmetçik Vakfı faaliyet göstermektedir. Ülkemizde farklı alanlarda hizmet veren birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının temeli eski Türk devletlerindeki vakıf geleneğine dayanmaktadır.

SOL AYAĞIM

Yazar: Christy Brown
Basım Yılı:2009
Sayfa Sayısı: 190

Önerim Var

Önerim Var

BİTİRİM KARINCA

Yönetmen: John A. Davis
Yıl: 2006
Süre: 88 dk

BİREY VE TOPLUM

Ek 2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Peygamberimizin Hayatı” Kitabının Önerildiği Bölüm.

Peygamberimizin Hayatı

Yazar: İrfan Yücel
Basım Yılı: 2013
Sayfa Sayısı: 280

Önerim Var

**Ek 3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Alparslan (Çift Başlı Kartallar)”
Kitabının Önerildiği Bölüm.**

ALPARSLAN (Çift Başlı Kartallar)

Yazar: Okay Tiryakioglu
Basım Yılı: 2012
Sayfa Sayısı: 287

Önerim Var

Ek 4. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Denizler Altında 20.000 Fersah” Kitabının Önerildiği Bölüm.

İnsanların merak ettikleri konulardan birisi de gelecekte insanlığın nasıl bir hayat tarzına sahip olacağıdır.

Şüphesiz geleceğin nasıl olacağını gösteren etkenlerden biri de teknolojik gelişmelerdir. Teknolojik gelişmeye bağlı olarak sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel değişimler birbirini etkileyerek farklı bir dünya oluşturmaktadır.

Ünlü fizikçi Einstein (Aynştayn), “Hayal gücü bilgiden daha önemlidir.” diyerek geleceğin mucitlerine yol göstermiştir.

Hayal gücü, bilimsel araştırma sürecinin her basamağında önemlidir. Farklı fikirler üretebilmek, uygulanabilir çözümler sunabilmek, özgün sorular ortaya koyabilmek hayal gücü ile mümkündür.

DENİZLER ALTINDA 20.000 FERSAH

Yazar: Jules Verne

Basım Yılı:1870

Sayfa Sayısı: 186

Önerim Var

**Ek 5. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Denizler Altında 20.000 Fersah”
Kitabının Önerildiği Bölüm.**

BAŞARI ÖYKÜLERİ

Yazar: Murat Çiftkaya
Basım Yılı:2011
Sayfa Sayısı: 160

Önerim Var

178

ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM

Ek 6. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında “Denizler Altında 20.000 Fersah” Kitabının Önerildiği Bölüm.

Kara Fatma'nın yukarıda verilen sözleri onun nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir? Tartışınız.

Millî Mücadele yıllarının fedakâr Türk kadınlarından birisi de Şerife Bacı'dır. 1921 yılının en şiddetli soğuklarının yaşandığı günlerde İnebolu'dan Ankara'ya cephane taşınmaktadır. Şerife Bacı da bu zor görevi yerine getirmeye çalışmaktadır. Soğuğun tipiye çevirdiği sırada kağıdındaki mermiyi çocuğunun yorganı ile örttükten sonra çocuğunu da mermilerin arasına gizlemiştir. Çok zor şartlarda güçlkle ilerleyerek cephaneleri askerlere teslim etmesine az bir mesafe kala yolda donarak şehit olmuştur.

Kadınlar, Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından çıkarılan Medeni Kanun'la (1926) sosyal, ekonomi, hukuk alanlarında önemli haklara kavuştular. Bunun ardından toplumsal hayata katkıları artarak devam etti.

ÇANAKKALE'NİN KADIN KAHRAMANI Safiye Hüseyin

Yazar: İsmail Bilgin
Basım Yılı:2008
Sayfa Sayısı: 220

Önerim Var

Ek 7. Yazarın Özgeçmişi

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Ayşe Kapan
Kişisel Bilgiler	Uyruğu: T.C. Doğum Tarihi ve Yeri: 25.10.1987/Torbalı
İletişim Bilgileri	Tel: 0554 584 21 48 E- Posta: ayşeorhan87@hotmail.com
Öğrenim Bilgileri	İlkokul: 1993-1998 Korucuk İlkokulu Ortaokul: 1998-2001 Korucuk Ortaokulu Lise: 2001-2004 Torbalı Lisesi Lisans: 2005-2009 Gazi Üniversitesi, Kastamonu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği.
İş Deneyimi	2010-2012: Milli Eğitim Bakanlığı Ekişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü Çifteler/Körhasan İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni 2012-2013: Milli Eğitim Bakanlığı Tokat İl Milli Eğitim Müdürlüğü Şehit Erdal AKKAYA İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni. 2013- halen: Milli Eğitim Bakanlığı Tokat İl Milli Eğitim Müdürlüğü Çivril Ortaokulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni.